

Sprawozdanie
Dyrekeyi c.k. Gimnazyum
w Kołomyi

za rok szkolny 189⁷/₈

SPRAWOZDANIE

Dyrekcji

c. k. wyższego gimnazyum

W KOŁOMYI

za rok szkolny

1898.

TREŚĆ:

- 1 Dr. Wiktor Hahn: Teorya Dörpfelda o budowie starożytnej sceny greckiej w świetle najnowszej krytyki. (Dörpfelds Theorie über den Bau der alt-griechischen Bühne im Lichte der neuesten Kritik.)
- 2, Część urzędowa.

W KOŁOMYI 1898.

Nakładem funduszu szkolnego.

Z drukarni i litografii A. J. Miziewicza w Kołomyi.

400,110

"1898

Biblioteka Jagiellońska

1003122803

Stary rasić
Progromy szkotne

Teorya Dörpfelda

o budowie starożytnej sceny greckiej

w świetle najnowszej krytyki.

Od kilku lat zaprzęta żywo umysły filologów nowa kwestya, tycząca się starożytnej sceny greckiej.¹⁾ Wbrew dotychczasowemu mniemaniu, jakoby aktorowie grali na osobnej, wzniesionej scenie, t. zw. logeion, wystąpił Wilhelm Dörpfeld z nową teorią, starając się udowodnić, że osobnej, t. zw. wzniesionej sceny (die erhöhte Bühne) nie było w teatrze greckim, lecz że aktorowie występowali wspólnie z chórem w t. zw. orchestrze.²⁾

¹⁾ Przegląd najnowszych dzieł z dziedziny starożytności scenicznych greckich podaje Ernest Bodensteiner: »Bericht über das antike Bühnenwesen, 1885—1895«, w Bursiana Jahresbericht über den Fortschritt der klassischen Altertumswissenschaft. XXIV Rok, oddział 3. Klassische Altertumswissenschaft 1896 (ogólnego zbioru tom 90.) str. 1—70. Przeglądu tego ukazała się dotąd część pierwsza, zawierająca następujące rozdziały: 1. Zusammenfassende Bearbeitungen. 2. Theatergrundriss. 3. Theaterdenkmäler. 4. Die Bühnenfrage. 5. Dekoration und Maschinerie. Rzecz sama przez się pracowita, ale nie przejrzysta zwłaszcza w rozdziale czwartym (skracam B.). Oprócz tego Albert Müller w rozprawie: »Die neueren Arbeiten auf dem Gebiete des griechischen Bühnenwesens. Eine kritische Übersicht«. Separatabdruck aus dem VI. Supplementband des Philologus. Göttingen 1891, ocenia 26. dzieł z zakresu starożytności scenicznych greckich, wydanych od r. 1835—1890. (skracam: NA) Por. ocenę R. Engelmanna w Jahresberichte des philologischen Vereins Berlin 1892. XVIII. 51. n. (dodatek do Zeitschrift für das Gymnasialwesen) i Bodensteiner: B. 5. n. — Broszura J. Paulsona: »Den grekiska teatern under det femte arhundratet t. Kr.« Göteborg, 1894. 38 stron »8vo« zawiera dokładny przegląd prac z lat 1882—1892 włącznie; por. recenzję G. Körtinga (Neue philologische Rundschau, 1894. 187—191) i Bodensteiner: B.: 64.

²⁾ Oprócz tych dwóch zapatrywań wystąpili przed Dörpfeldem jeszcze, niektórzy uczeni z t. zw. teorią o tymeli (Thymelentheorie), teorią gry na podium umieszczonem w środku orchestry i teorią t. zw. niskiej sceny. Zwrócił już na to uwagę A. Müller: Lehrbuch der griechischen Bühnenaltertümer. (= B. A.) Freiburg i. B. 1886. 108 uw. 3., a po nim E. Bodensteiner: B. 41.

Nowa ta teoria, zmieniająca zupełnie dotychczasowe po-
glądy na jedną z najważniejszych kwestyi starożytnego teatru
greckiego, dotychczas nie jest jeszcze rozstrzygniętą, ma jednak
tak doniosłe znaczenie w historyi teatru greckiego, że nieod-
zowną jest rzeczą przedstawić cały przebieg jej rozwoju aż
do ostatnich czasów zwłaszcza, że u nas kwestyą tą prawie nie
zajmowano się dotąd.¹⁾

---

¹⁾ W »Kwartalniku historycznym« 1897, 224—225 podano krótką wiado-
mość o ukazaniu się dzieła Dörpfelda i Reischa. W r. 1897. dnia 27 marca i
15. maja miał T. Mandybur odczyt: »O teatrze Dyonizosa w Atenach« na po-
siedzeniu Koła lwowskiego Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych odbytem
wspólnie z Towarzystwem filologicznem. Por. krótkie streszczenie, podane
w »Muzeum« 1897. str. 459 i 558.

I.

Jeszcze przed wystąpieniem Dörpfelda pojawiła się rozprawka J. Hoepkena: *de theatro Attico saeculi a. Chr. quinti* (Bonn 1884.), w której na podstawie świadectw zawartych w pismach starożytnych pisarzy starał się autor udowodnić, iż w piątym wieku przed Chr. występowali aktorowie razem z chórem w orchestrze i że w teatrze greckim podwyższonego logeion wogóle nie było.¹⁾ Teza ta, którą Hoepken rozwinął, wywołała ogólne zainteresowanie się jego broszurką, utarło się nawet mniemanie, że on jest właściwym twórcą nowej teorii o wspólnej grze aktorów i chóru w orchestrze.²⁾ Słusznie jednak przeciwko zbytęcnemu przecenianiu pracy Hoepkena wystąpił Bodensteiner, który wykazał, iż przypuszczenie Hoepkena nie jest identycznym z teorią Dörpfelda. Hoepken bowiem wychodzi z tego założenia, że orchestra znajduje się na podwyższeniu, którego jednak Dörpfeld w teorii swej wcale nie przyjmuje.³⁾

Sam Dörpfeld uważa również wszystkie twierdzenia Hoepkena o scenie greckiej za „mniej szczęśliwe“; mimo to jednak przyznaje, że Hoepken rozprawką swoją utwierdził go w zapamiętaniu, że chór i aktorowie występowali razem w orchestrze: „es wird ihm das Verdienst bleiben, zuerst den richtigen Gedanken öffentlich ausgesprochen und verteidigt zu haben, dass

---

^{1.} Tę samą tezę rozwinął autor w artykule, nieznanym mi, pomieszczonym w *Zeitschrift für die elegante Welt*. 1884. Por. Müller: B. A. 108. uw. 3. i N. A. 17.

^{2.} Przeciw Höpkenowi wystąpił: Niejahr: *de Pollucis loco, qui ad rem scaenicam spectat.*, gymn. Progr. Greifswald. 1885. A. Müller: *Philol. Anzeiger* XV. 525 nn. E. Petersen: *Wiener Studien* VII. 175. Por. zresztą ocenę N. Weckleina w *Bursiana Jahresbericht* 1884, tom 40, str. 365. i uwagi Crusiusa w *Literarisches Centralblatt* 1894.679.

^{3.} L. I. 51. „Höpken hat einen richtigen Blick für die naturgemässe Darstellung einiger Komödienscenen gehabt, aber die Schlüsse, die er aus der Kombination der verschiedenartigsten Zeugnisse zog, hat er weder klar, noch wahrscheinlich zu machen vermocht. Er hat einen guten Gedanken in methodisch nichts weniger als glänzender Weise durchgeführt. Daher ist sein Verdienst um die Bühnenfrage nur relatives“.

Schauspieler und Chor im griechischen Theater gewöhnlich in derselben Höhe gespielt haben.“¹⁾

Badania nad teatrem greckim rozpoczął Dörpfeld w r. 1882 z polecenia greckiego towarzystwa archeologicznego.²⁾ Pierwszym teatrem, którym się zajął, był teatr w Epidauros;³⁾ potem przystąpił do badań nad teatrem Dyonizosa w Atenach⁴⁾ i w Oropos, w t. zw. Amfiareion.⁵⁾

Dokładnego rezultatu swych badań nie ogłaszał jednak Dörpfeld zaraz, zamierzał bowiem wydać o całej kwestyi obszernie dzieło dopiero po ukończeniu swych poszukiwań archeologicznych; niektóre tylko szczegóły udzielane przez niego w prywatnych listach znajomym, doszły do wiadomości filologów.

Tymczasem lata mijały, a oczekiwanego dzieła nie było. Opóźnienie to wyrządziło nie małą szkodę nowej teorii, o której rozsiewano nieraz mylne wiadomości, znając ją tylko w głównych zarysach i to niedostatecznie. Jednem słowem kwestya cała zamiast stawać się jasną, gmatwała się coraz bardziej.

Na tę niedogodność zwracało uwagę wielu uczonych, jak A. Müller (B. A. 17), Engelmann⁶⁾ i inni.

Z opóźnienia tego stara się Dörpfeld w przedmowie swej wytłómaczyć: „einerseits der Wunsch, durch Verwertung der im Gange befindlichen Ausgrabungen das Bild des Theaters voller und richtiger zu gestalten und andererseits äussere Umstände, die mit der Sache nicht in innerem Zusammenhange stehen, haben die Herausgabe des Buches bis heute verzögert“.
(l. l. V.)

Już w r. 1886 wspomniał Albert Müller w swoich starożytnościach scenicznych greckich o nowej teorii (l. l. 109. uwaga) na podstawie listów Dörpfelda⁷⁾, nadto w dodatku do

¹⁾ Das griechische Theater. Athen 1896. str. 5.

²⁾ L. l. str. 2.

³⁾ L. l. str. 3., w r. 1884 por. str. 120

⁴⁾ L. l. str. 2. n. w r. 1886, 1889 i 1895. (por. str. 6.)

⁵⁾ L. l. str. 100, w r. 1886. O dalszych badaniach Dörpfelda por. niżej.

⁶⁾ Jahresberichte des philologischen Vereins zu Berlin 1894. 21. 1896, 318.

⁷⁾ Por. oprócz tego str. 5₄, 24_{2,5}, 27₁, 28₄, 29_{1,2}, 31_{2,6}, 32₆, 32₇, 91₃, i t d. Wspomina nadto Müller o rozmowie, którą miał z Dörpfeldem o nowej teorii w Hamburgu w r. 1886. (N. A. 17.)

swego dzieła ogłosił jeszcze bardzo ważny list Dörpfelda z dnia 19. kwietnia 1886 o rezultatach badań podjętych przez niego z polecenia instytutu archeologicznego nad odkopaniem teatru Dyonizosa w Atenach (l. l. 415—416).

Nieco później ogłosił Jerzy Kawerau w *Baumeistra „Denkmäler des klassischen Alterthums“* artykuł o teatrze greckim¹⁾ na podstawie wiadomości udzielonych mu przez Dörpfelda, a niedługo potem w r. 1891 poświęcił Albert Müller znowu dłuższy ustęp nowej teorii w rozprawie: *„Die neueren Arbeiten auf dem Gebiete des griechischen Bühnenwesens“*, podając rezultaty badań jego, osiągniętych przy odkopaniu teatru w Epidauros, teatru Dyonizosa w Atenach i teatru w Amfipolis w Oropos.²⁾

Sam Dörpfeld dopiero od r. 1890 zabierał kilka razy głos w tej sprawie w recenzjach następujących dzieł z zakresu starożytności scenicznych: jak A. E. Haigha,³⁾ G. Oehmichena,⁴⁾ Fr. Harzmannna,⁵⁾ K. Dumona,⁶⁾ K. Weismanna,⁷⁾ E. Bodensteiner,⁸⁾ a nadto w artykułach swych o teatrze w Megalopolis,⁹⁾ Eretryi,¹⁰⁾ Tralles,¹¹⁾ Magnezji nad Meandrem,¹²⁾ na wyspie Delos,¹³⁾ w Mantinei¹⁴⁾ i Tespiai.¹⁵⁾

¹⁾ Tom. III. str 1730—1750. »Theatergebäude«. Por. ocenę Müllera: N. A. 17—25, Bodensteiner: B. 39. n.

²⁾ Str. 17—32.

³⁾ *The Attic theatre*, Oxford 1889. w *Berliner philologische Wochenschrift* X. 1890. 461—471

⁴⁾ *Das Bühnenwesen der Griechen und Römer*. München 1890. w *Berl. phil. Woch.* X. 1890. 1532—1538.

⁵⁾ *Quaestiones Scaenicae*, Marburg 1890 B. ph. W. X. 1890. 1658—1661.

⁶⁾ *Études d'art grec*. Paris. 1894. B. ph. W. XIV. 1894. 1645—1651.

⁷⁾ *Die scenische Aufführung der griechischen Dramen des V. Jahrh.* München 1893. w B. ph. W. XV. 1895. 65—72.

⁸⁾ *Scenische Fragen*. Leipzig. 1893. w B. ph. W. XV. 1895. 144—147.

⁹⁾ *Das Theater von Megalopolis*. *Berliner ph. W.* XI. 1891. 418—420. (list do wydawcy); i 673—675. (w połączeniu z E. A. Gardnerem i W. Loringiem) i 1026—1028. (Nochmals das Theater in Megalopolis).

¹⁰⁾ *Das Theater in Eretria*. *Berliner ph. W.* XI. 1891. 514 n. (list do wydawcy).

¹¹⁾ C. Humann i W. Dörpfeld: *Ausgrabungen in Tralles*. *Athenische Mittheilungen* XVIII. (1893) 395—413.

¹²⁾ *Athenische Mittheilungen* XVI. 1891. 265 n; porównaj nadto: F. Hiller von Gärtringen, O. Kern, W. Dörpfeld: *Ausgrabungen im Theater von Magnesia am Maiandros*. *Athenische Mittheilungen*. XIX. 1894, 1—92.

¹³⁾ *Bulletin de corresp. hellen.* XVIII. 1894. 167 n.

¹⁴⁾ *Athenische Mittheilungen*. 1890. XV. 231. n.

¹⁵⁾ Tamże: XIV. 1889. 328.

Za teorią Dörpfelda oświadczyło się jeszcze przed wydaniem całkowitego dzieła wielu uczonych, między innymi R. C. Jebb,¹⁾ J. S. Furley,²⁾ Lolling,³⁾ F. A. Gardner⁴⁾, E. Capps.⁵⁾ Według Müllera już podczas berlińskiej wystawy jubileuszowej w panoramie Pergamon, przedstawiono *szczyt* o niskim poziomie, w myśl nowej teorii Dörpfelda.

Wielkim zwolennikiem nowej teorii jest też E. Bodensteiner, który oświadczył się za nią wyraźnie i stanowczo. Nie wahał się nawet wypowiedzieć słów: Je öfter sie (die Dörpfeldsche Theatertheorie) im Laufe der Jahre diskutiert wurde, desto mehr estarkte und reifte sie“. (I. I. 39).

Nawet w wydaniu szkolnem Antygony Sofoklesa, dokonaniem przez Schuberta (Lipsk 1889), jest już w dodatku użytą nową teorią, z pewnemi jednak zmianami. Wydawca skorzystał z uwag Reischa. Było to w każdym razie za wczesne zerwanie z dawną tradycją i co najmniej zanadto ryzykowne dla nauki szkolnej.⁶⁾

Ostatnią niejako zapowiedzią wyjścia nowego dzieła był odczyt Emila Reischa, na 43. zgromadzeniu niemieckich filologów i pedagogów w Kolonii w roku 1895,⁷⁾ w którym autor jako współpracownik Dörpfelda starał się w głównych zarysach przedstawić teorię wspólnej gry aktorów i chóru w orcestrze. Wielki zwolennik nowej teorii E. Bodensteiner powi-

1. W dodatku do recenzji Müllera B. A. przez Hagera w The classical Review 1887. nr. 10. str. 298.

2. Tamże: 1889.85.

3. Baedekers Griechenland 251 n

4. Athenaeum 1889. 12/1 nr. 3194. o przedstawieniu Sofoklesa Antygony w Atenach pod kierownictwem Dörpfelda. (Uwagi 1—4. skreślone według Müllera N. A. 27—28).

5. 1.) The chorus in the later Greek drama with reference to the stage-question, w American journal of archaeology. 1895. lipiec—wrzesień. 287—325 (por. Wochenschrift für klass. Philologie. 1896. nr. 14. 385. nadto recenzję w Revue critique 1896 nr. 35—36 str. 124/7 (P. G.), Berliner philologische Wochenschrift 1896 nr. 29. str. 914—918 (E. Bodensteiner), 2.) artykuł o teatrze w Eretryi tamże: 338—346. 3.) w artykule o korytarzu podziemnym w Eretryi Academy. nr 1246. 4.) Excavations in the Eretrian theatre 1894.

6. Por. Müller N. A. 28.

7. Verhandlungen der 43. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Köln von 24 bis 28 September 1895. redigiert von E. Oehley, Leipzig. Teubner. str. 52—65. „Entwicklungsgeschichte des griechischen Theaters“. Por. ocenę w Wochenschrift für klassische Philologie. 1896. nr. 45. szp. 1242/3; Bodensteiner: I. I. 64/3.

tał odezyt ten jako radosną-zapowiedź długo wprawdzie oczekiwane, lecz powoli dojrzewającego pięknego dzieła. (I. l. 65: „als erfreulichen Vorboten eines längst erhofften und langsam herangereiften schönen Buches“.)

II.

Pod koniec 1896 r. pojawiło się wreszcie tak długo oczekiwane dzieło p. n. „Das griechische Theater. Beiträge zur Geschichte des Dionysos-Theaters in Athen und anderer griechischer Theater von Wilhelm Dörpfeld und Emil Reisch¹).“ Książka dzieli się na osiem rozdziałów, autorem pięciu z nich jest Dörpfeld, trzech pozostałych Reisch.

Dörpfeld opracował stronę archeologiczną, opisał więc teatr Dyonizosa w Atenach (r. I.),²) inne greckie teatry poza obrębem Aten (r. II.)³) i budowę teatru greckiego według Witruwiusza (r. III.),⁴) ostatnie dwa rozdziały poświęcił t. zw. kwestyi scenicznej „die Bühnenfrage“ (r. VII.)⁵) i historii rozwoju teatru greckiego. (r. VIII.)⁶)

Część historyczno-literacką objął E. Reisch. W czwartym rozdziale rozwodzi się nad tem, jakiego wyobrażenia możemy nabrać o teatrze greckim na podstawie zachowanych utworów dramatycznych.⁷) W piątym podaje dokładny przegląd nazw w języku greckim służących na oznaczenie różnych części teatru,⁸) w szóstym wreszcie zastanawia się nad starożytnymi

---

¹. Mit XII. Tafeln und 99. Abbildungen im Text. Athen. Verlag: Barth und von Hirst. 1896. str. XV. 396. Prawdziwą ozdobę książki stanowią zdjęcia starożytnych teatrów greckich. Wnet po wyjściu dzieła podał Winnefeld dokładne streszczenie I. i IV. rozdziału na posiedzeniu towarzystwa anheologicznego w Berlinie w lutym 1897 r. Por. treść tego streszczenia w Berliner philologische Wochenschrift 1897. nr. 17. szp. 540—543, przedrukowaną także dosłownie w Wochenschrift für klassische Philologie 1897. nr. 14. str. 386—390. Korzystanie z książki utrudnia brak indeksu.

². Str. 1—96. Das Dionysos-Theater in Athen.

³. Str. 97—157. Griechische Theater ausserhalb Athens.

⁴. Str. 158—175. Das griechische Theater nach Vitruv.

⁵. Str. 341—365.

⁶. Str. 366—396. Die Entwicklungsgeschichte des griechischen Theaters.

⁷. Das altgriechische Theater nach den erhaltenen Dramen str. 176—275.

⁸. Die griechischen Bezeichnungen für die Teile des Theaters str. 276—305.

malaturami, przedstawiającemi grę aktorów. (Theaterdarstellungen auf antiken Bildwerken).¹⁾

Praca Reischa jest o wiele słabszą od pracy Dörpfelda.

Wezwany przez Dörpfelda do opracowania części ściśle filologicznej zabrał się Reisch z początku z wielkim, w istocie młodzieńczym zapałem do pracy;²⁾ później jednak, kiedy spostrzegł coraz większe trudności w udowodnieniu nowej teorii, nie rozwinął dość siły i werwy, aby przekonać czytelnika o prawdziwości nowej i tak śmiałej hipotezy Dörpfelda.³⁾

Po ukazaniu się dzieła Dörpfelda pojawiła się dość znaczna liczba recenzji, nie w tej jednak ilości, jakby się można było spodziewać. Przypisać to należy głównie tej okoliczności, że teoria Dörpfelda straciła przez tak długą zwłokę w wydaniu dzieła jego na swej aktualności.⁴⁾

Charakterystyczną przytem jest cechą, że wśród recenzentów szczupła tylko liczba oświadczyła się w zupełności za teorią Dörpfelda. Do takich bezwzględnych zwolenników wśród niemieckich filologów należy Emil Szanto,⁵⁾ Botho Graef,⁶⁾ Ernest Bodensteiner.⁷⁾

Zwolennikiem nowej teorii jest też August Engelbrecht, który w rozprawie swej: „Das antike Theater. Scenische Anschauungs-Mittel für den Gymnasialunterricht“ nie waha się wypowiedzieć zdania, że jak w kwestyi starożytnej Troi, tak samo w sprawie sceny greckiej Dörpfeld położył niespożyte zasługi. „Zum zweiten Mal — pisze Engelbrecht — ist es Wilhelm Dörpfeld gelungen, in einer vielumstrittenen Sache an

¹. Str. 306—340.

². Por. recenzję Reischa o Müllera B. A. w Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. 1887. 270—282.

³. Tego samego mniej więcej zdania jest E. Betho w recenzji dzieła Dörpfelda i Reischa, umieszczonej w Göttingische gelehrte Anzeigen. 1897. II. 725—728.

⁴. Zwrócili na to uwagę prawie wszyscy recenzenci; por. np. Betho: l. 1. 704: »Dies lange erwartete Buch hat nicht den Reiz d. r. Neuheit, wie sein Vater nicht ohne berechtigten Stolz bemerkt: hat es doch schon vor seinem Erscheinen eine ganze Literatur hervorgerufen«.

⁵. Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. 1897. str. 127—132.

⁶. Wochenschrift für klassische Philologie. 1897. nr. 30—31, str. 817—830.

⁷. Blätter für das Gymnasial-Schulwesen herausgegeben vom bayer. Gymnasiallehrerverein. XXXIII. 1897. 147—153.

Stelle des dunklen Chaos helles Licht zu setzen“¹⁾... „Denn erst jetzt sind wir im Stande, uns eine im grossen und ganzen genügende und zuverlässige Vorstellung von der Bühne eines Aischylos oder Sophokles zu machen“²⁾

Oprócz tego pojawiła się przychylna ocena oznaczona literami Cr., prawdopodobnie Crusiusa w Literarisches Centralblatt 1897 nr. 43. 1401—1406. Z recenzji ogłoszonych w piśmie zagranicznych wspomnieć należy o przychylniej recenzji Waltzinga w Bulletin Belge 1897. 9. 260—265.³⁾ jakoteż o pochlebnej ocenie J. L. Ussinga pomieszczonej w Nordisk tidsskrift for filologi. 1897 III. R., V. tom. nr. 3—4. str. 168—175.⁴⁾

W angielskiem czasopiśmie Athenaeum nr. 3642. str. 235 i nr. 3645 str. 330—332. pojawiły się też dwa artykuły nieznanego autora, który chce wykazać, że zarówno ruiny teatrów, jakoteż zabytki piśmienne stwierdzają w zupełności twierdzenia Dörpfelda.⁵⁾

Z amerykańskich uczonych Th. D. Goodell w artykule: „Dörpfeld i teatr grecki“ pomieszczonym w The American journal of philology. XVIII. 1. str. 1. nn. oświadcza się za teorią Dörpfelda i jest przekonany, że ogólne przyjęcie nowej teorii jest tylko kwestyą czasu.⁶⁾

Teoria Dörpfelda napotkała jednak na dużo przeciwników i to jeszcze przedtem, nim wyszło samo dzieło jego, rozwija-

---

1. Jahresbericht des Gymnasiums der k. k. Theresianischen Akademie in Wien. 1897. str. 51—80 i odbitka: Wien 1897. str. 32. Por. recenzję A. Müllera w Berliner philologische Wochenschrift 1897. rr. 49. str. 1519.

2. L. 1. str. 51.

3. Por. Wochenschrift für klassische Philologie. 1897. nr. 11. szp. 301.

4. Por. tamże: 1897 nr. 18. szp. 496.

5. Por. Wochenschrift für klassische Philologie. 1897. nr. 43. str. 1185. i nr. 44. str. 1211. i 1213.

6. Por. Wochenschrift für klassische Philologie 1897. nr. 38. 1043.

jące wspomnianą teorię. Między innymi wystąpili z zarzutami: B. Arnold¹⁾, R. Opitz²⁾, F. Harzmann³⁾, B. Todt⁴⁾, O. Navarre⁵⁾, K. Dumon⁶⁾, A. E. Haigh⁷⁾, F. Groh⁸⁾.

Także Ernest Curtius w artykule *Orchestra und Bühne* (Berl. arch. Ges., Januarsitzung 1893. Bph. W XIII. 1893. 97—100 i 125 przestrzegął przed zbyt pochopnem przychyleniem się do nowej teorii⁹⁾.

Po ukazaniu się samego dzieła wzrosła znacznie liczba przeciwników.

Z poważnymi zarzutami wystąpili tacy znawcy teatru greckiego, jak Albert Müller¹⁰⁾, E. Bethé¹¹⁾, K. Robert¹²⁾,

---

¹. Theatervorstellungen: Baumeister: Denkmäler des klassischen Altertums. III. 1750—1757 i Schauspieler und Schauspielerkunst tamże 1576.

². Schauspiel und Theaterwesen der Griechen und Römer. Leipzig 1889. 103. nn.

³. Quaestiones scenicae. Marburg. 1889.

⁴. Noch einmal die Bühne des Aischylos. Philologus 48. (N. F. 2.) 1889. 505—541.

⁵. Dionysos. Étude sur l'organisation matérielle du théâtre athénien. Paris. 1895. w rozdziale III.: „La question du Logeion“.

⁶. W dziełach cytowanych przez Bodensteina B. 8.:

a) Le théâtre de Polyclète. Paris. 1889. b) Ad Vitruv V. 8. Mnemosyne 1892.

c) Die Griechische Bühne nach Vitruv V. 7. Berliner philologische Wochenschrift 1895. 285 d) Études d'art grec. Paris. 1894. e) Open Brief aan... J. Six. Amsterdam. 1895.

⁷. a) The Attic theatre. A description of the stage and theatre of the Athenians and of the dramatic performance at Athens. Oxford. 1889. Rozdział IV

b) Dr. Dörfeld on the logeion in Greek theatres. Class. rev. IV. 1890. 277—282 (uwagi 6. i 7. według Bodensteina: B. 3 n. 7. n. 41.).

⁸. O jevisti divadla reckého. Osmá vrocni zpráva cis. král. vyssiho gymnasia v zité ulici v Praze za skolni rok 1895. str. 7—35. Por. recenzje: A. Fischera w Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien 1897. 471., J. Krala w „Listy filologické“ 1895. 397—9. i streszczenie w Wochenschrift für klassische Philologie. 1896. nr. 11. szp. 283—289.

⁹. O nim wyraził się Bodensteiner (B. 43.) mówiąc o przeciwnikach Dörfelda w następujący sposób: „Was sonst vorgebracht wurde, ist wenig entscheidend und beruht mehr auf Gefühlsgründen. Insbesondere gilt dies von E. Curtius Vortrag, der die Frage nicht gefördert hat; es zieht sich durch denselben der freilich recht begreifliche Grundton, dass man sich von den Anschauungen, die einem lieb geworden sind, nicht trennen könne“.

¹⁰. Berliner philologische Wochenschrift. 1897. nr. 36. i 37. szp 1089—1100 i 1121—1131.

¹¹. Göttingische gelehrte Anzeigen. 159. Jahrgang. Berlin. 1897. II. 704—728.

¹². Zur Theaterfrage. Hermes. XXXII. 3. (1897) 421—453.

Chamonard¹⁾, Haigh²⁾ Franciszek Groh³⁾, F. Koeppe⁴⁾ Karol Dumon⁵⁾.

Zarzuty ich są tak ważne, że według mego zdania teorya Dörpfelda w wielu punktach została stanowczo zachwiana,

III.

Cały rozdział pierwszy dzieła Dörpfelda, poświęcony opisowi teatru Dyonizosa w Atenach, należy do najważniejszych ustępów książki. Podaje w nim Dörpfeld historję rozwoju wspomnianego teatru począwszy od szóstego wieku przed Chrystusem.⁶⁾

1. Jako pierwszy okres uważa wiek VI. i w. V. Główną część teatru w tym okresie tworzy okrągłe miejsce, przeznaczone do tańców, t. zw. orchestra.

Najważniejszym rezultatem poszukiwań Dörpfelda jest, że orchestra w teatrze greckim nie była półkuliścią, lecz tworzyła całe koło. Orchestra taka zachowała się w całości w teatrze w Epidauros (por. str. 123 n.).

W teatrze ateńskim znajdowała się również taka orchestra, mająca średnicy 24 metrów; ślady jej widzi Dörpfeld w szczątkach ruin pochodzących z wieku piątego (str. 27. n.). W środku orchestry wznosił się ołtarz (str. 33.); z trzech stron

---

¹. Bulletin de correspondance hellénique. 1896. XX. 11, 256—318. „Théâtre de Delos“. O artykule tym wiem tylko na podstawie wzmianek pomieszczonych w Wochenschrift für klassische Philologie 1897. nr. 24. szp. 668 i Berliner philologische Wochenschrift 1897 nr. 14. szp. 441.

². The Classical Review. 1898. str. 1—11. por. Woch. f. kl. Phil. 1898. nr. 23. szp. 640

³. Por. oprócz wyżej wspomnianego programu (str. 10.) także rozprawkę jego p. n.: „Příspěvky k dejinám divadla řeckého, Listy filologické. 1897. (XXIV. 4. nn.) 241—253. 321—330. 413—421. Por. krótkie streszczenie tego artykułu w Wochenschrift für klassische Philologie 1897. nr. 39. str. 1073—1075; 1898. nr. 9. str. 236—238. nr. 20. str. 549—550

⁴. Deutsche Literaturzeitung. 1897. nr. 9. 330—334.

⁵. Por. niżej.

⁶. O ile się różnią twierdzenia Dörpfelda od dotychczasowych zapatrywań na rozwój teatru Dyonizosa w Atenach, wykazuje Bodensteiner. B. str. 18. Por. także uwagi Groha: O jevisti str. 23—26.

orchestry były umieszczone drewniane siedzenia, przeznaczone dla widzów. (str. 28 n.).

Czwarta strona była wolną, począwszy jednak mniej więcej od połowy V. wieku urządzano z tej strony t. zw. skene, która stanowiła głąb teatru. (str. 32 n.).

Do orchestry prowadziły boczne wejścia, znajdujące się między widzami, a skene.¹⁾

2. Wiek IV.²⁾ stanowi w rozwoju teatru ateńskiego nadzwyczaj ważną epokę: w tym bowiem okresie zbudowano cały teatr z kamienia. Główny plan budowy pozostał jednak ten sam: a więc okrągła orchestra z ołtarzem w pośrodku. (str. 50 nn.), obszerne miejsce przeznaczone dla widzów z kamiennymi siedzeniami t. zw.: *ῥέαρον* (str. 40 nn.), a nadto kamienna skene (str. 59 nn.). Front tej skene był ozdobiony słupami. Oprócz tego zbudowano wtedy t. zw. dwa paraskenia, ozdobione również słupami (str. 62 nn.); między oba te paraskenia wsuwano ścianę drewnianą, służącą do ozdoby (Dörpfeld nazywa ją *Schmuckwand aus Holz und Zeug errichtet* str. 96.) t. zw. *proskenion* (str. 68.). Na str. 73. pisze Dörpfeld: „von einem Logeion fanden wir dagegen keine Spur; wir konnten uns auch davon überzeugen, dass es nicht etwa nur deshalb fehlt, weil es aus Holz bestand, sondern dass es überhaupt niemals vorhanden gewesen sein kann“.

3. W okresie hellenistycznym zachodzi ważna zmiana, prawdopodobnie dopiero w I. wieku przed Chr., dotychczasowe bowiem ruchome *proskenion* zastąpiono stałą kamienną budową na słupach (str. 74 nn.) (*Säulenbau*); interkolumnia tej budowy wypełniono t. z. „*pinakes*“ (malowidłami na drzewie, *hölzerne Tafelgemälde*). Teatr hellenistyczny opisuje Witruwiusz jako prawidłowy teatr grecki.³⁾

4. Za czasów cesarza Nerona dotychczasowa okrągła orchestra została podzieloną na dwie części ⁴⁾ 1) wysoko wzniesione *logeion*, na którem występowali aktorowie i 2) znacznie

¹. Das Theater des VI. und V. Jahrhunderts str. 25.—36.

². Das Theater des IV. Jahrhunderts str. 36—73.

³. Str. 73—82: das hellenistische Theater,

⁴. Str. 82—94: das frührömische Theater.

nizej od niego położoną konistrę, przeznaczoną do walk gladyatorów i innych tym podobnych widowisk. Teatr taki miał istnieć za panowania pierwszych cesarzy rzymskich.

5. Ostatnia wreszcie epoka w historii teatru ateńskiego przypada na czasy późniejszych cesarzy rzymskich. (Das spät-römische Theater); w tym okresie archon Faidros zmienił logeion, a nadto starał się uczynić konistrę odpowiednią do naumachii (str. 94—96).

W drugim rozdziale: „Griechische Theater ausserhalb Athens“ przechodzi Dörpfeld jedenaście teatrów, zbudowanych poza obrębem Aten, a mianowicie teatr w Pireuszu, Oropos, Torikos, Eretryi, Sycyonie, Epidauros, Megalopolis, Delos, Assos, Pergamon i Magnezyi nad rzeką Meandrem (str. 97—157).

Szkoda jednak, że Dörpfeld nie uwzględnił także innych greckich teatrów, co mu poczytano za pewnego rodzaju niedokładność.¹⁾

Główną osią, około której grupuje się treść całego dzieła, jest nowa teoria, wszystkie bowiem rozdziały, a więc i powyżej streszczone ustępy o budowie teatrów greckich służą do jej poparcia.

Największe znaczenie ma rozdział siódmy, skreślony przez Dörpfelda, zatytułowamy: „die Bühnenfrage“. W rozdziale tym zgromadził Dörpfeld powody, które go zniewoliły do wystąpienia z nową teorią. Powody te, jak je sam Dörpfeld po-

---

¹⁾ Por. uwagi Koeppa w recenzji przytoczonej powyżej na str. 11. Dokładny przegląd teatrów greckich i rzymskich podaje G. Oehmichen: griechischer Theaterbau. Nach Vitruv und den Überresten. Mit 5 Figuren. Berlin. 1886. (por. recenzją E. Reischa: Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien. 1887 282—286 i E. Bodensteina: B.: 13—16.) Chronologiczny przegląd badań podjętych nad 16 teatrami greckimi podaje E. Bodensteiner: B.: 16—39. w następującym porządku: 1. Ateny, 2. Pireusz, 3. Epidauros, 4. Pergamon, 5. Torikos, 6. Oropos, 7. Sycyon, 8.* Mantinea, 9.* Tespiai, 10.* Tralles, 11. Magnezya nad Meandrem, 12. Megalopolis, 13. Eretrya, 11.* Argos. 15.* Gyteion, 16. Delos (Miejscowości oznaczone gwiazdką nie są uwzględnione w dziele Dörpfelda). Bodensteiner przytacza całą literaturę. — O teatrze w Torikos Eretryi, Oropos i na wyspie Delos wspomina F. Zych: Tydzień na wodach morza egejskiego. Kraków, 1896. 12 n. 26 n. 30. 43.; o tych teatrach, a nadto o teatrze w Assos podał też krótką wiadomość S. Rcmński: „Podróż naukowa po wyspach i wybrzeżach morza egejskiego; wycieczka do Assos, Troi i Konstantynopola“. Lwów. 1897. str. 13. 15. 18. 26. 29. O teatrze w Atenach, Eretryi, Sycyonie, Magnezyi nad Meandrem i Megalopolis mówi na podstawie najnowszych badań Groh: O jevisti i t. d. str. 23—35.

dzielił, są dwojakiego rodzaju: negatywne i pozytywne,¹⁾ nie dowodzą one jednak dostatecznie słuszności jego teorii, jak o tem mogą przekonać czytelnika niżej zestawione zarzuty, czynione mu przez jego przeciwników.

I. Przeciwnicy ci powołują się przede wszystkim na znanego architekta rzymskiego Witruwiusza, żyjącego w I. wieku przed Chr.,²⁾ który w dziele: „de architectura“ opisując teatr grecki donosi najwyraźniej, że aktorzy grali na t. zw. proskenion, mającym 10—12 stóp wysokości, podczas gdy chór występował w orkestrze.

Przeciw temu występuje Dörpfeld utrzymując, że proskenion w tym rodzaju, o jakim mówi Witruwiusz, jest za wąskie tak, że na niem aktorowie w żaden sposób nie mogli występować. Szerokość proskenion w zachowanych teatrach greckich wynosi 2·50— 3·00 metrów, z tego na ustawienie dekoracyi w tylnej części proskenion musi odejść co najmniej jeden metr, na właściwe więc miejsce przeznaczone dla gry aktorów pozostaje przestrzeń wynosząca 1·50—2·00 metrów. Przestrzeń ta zdaniem Dörpfelda jest za wąską, ażeby mogła wystarczyć na pomieszczenie aktorów i statystów, w zupełności zaś musi wykluczyć wspólną grę aktorów i chóru.³⁾

Przeciwno twierdzeniu Dörpfelda, że podwyższona scena jest za mało głęboką, ażeby na niej mogli aktorowie wygodnie się poruszać, występuje Opitz,⁴⁾ który uważa za rzecz zupełnie błędną zastosowywać i przenosić nowe wyobrażenia o głębokiej scenie naszych czasów do czasów starożytnych. Już z samego względu na to, aby można było dokładnie widzieć aktorów występujących na scenie, musieli Grecy wykluczyć

---

¹⁾ W ustępie p. t. „A. Wiederlegung der Gründe für eine Bühne“ (str. 341—349.) zbija Dörpfeld wywody przeciwników, które mają przemawiać za istnieniem osobnej sceny, w drugim ustępie: „B. Gründe gegen die Bühne“ (str. 350—365.) przytacza Dörpfeld szereg dowodów, które zdaniem jego mają wykluczać istnienie osobnej sceny.

²⁾ W ostatnich czasach wystąpił J. L. Ussing z hipotezą, że Witruwiusz żył po Chr., między III. a V. wiekiem (Scenica 1897.) Przeciw temu mniemaniu wystąpił słusznie A. Müller Berliner philologische Wochenschrift. 1897. 48. 1488 n. i F. Groh: Prispěvky. 417.

³⁾ Str. 341. n.

⁴⁾ L. c. (por. str. 10, uw. 2.) str. 103.

z budynku scenicznego scenę zbyt głęboką. Zresztą w zwykłych warunkach występowała równocześnie na scenie tak szczupła ilość osób, że się mogła pomieścić nie tylko na owej niezbyt głębokiej scenie, lecz nawet wygodnie poruszać. Ponadto sama szerokość sceny, dość znaczna stosunkowo, umożliwiała równoczesne wystąpienie większej ilości osób. Tego samego zdania jest Harzmann,¹⁾ Haigh,²⁾ Lechat.³⁾ Groh.⁴⁾ Ostatni wykazuje, że w teatrze epidauryjskim wynosi powierzchnia proskenion 83-49m², na takiej przestrzeni można było grać zupełnie wygodnie.

Przy tem wszystkim należy także uwzględnić według Opitza, Haigha i Groha. (l. l.) nadzwyczajną zdolność Greków i ową specjalną cechę sztuki greckiej, która we właściwy sposób umiała grupować figury nawet na małej przestrzeni. Według Haigha takie ugrupowanie osób jakby relifu na jakim fryzie o wiele lepiej odpowiada plastycznemu charakterowi greckiego poczucia sztuki, niż ugrupowanie w perspektywie. Nikt zaś, zdaniem Opitza, nie może zaprzeczyć wzajemnemu oddziaływaniu na siebie sztuki plastycznej i przedstawień scenicznych.

Haigh i Lechat wykazują, że scena nie mogła być w żaden sposób głębszą, a to z powodu znacznej wysokości: gdyby scena była głębszą, widzowie nie mogliby nic więcej widzieć, jak tylko górne części ciała występujących aktorów.

Wiele miejsca nie było zresztą potrzeba, gdyż dekoracye nie zajmowały zbyt znacznej przestrzeni.

Także Müller, chociaż dziwi się tej tak małej głębokości sceny, która dozwalała tylko na umieszczenie malowanych dekoracyi, ustawianych tuż przed ścianą skene, sądzi, że na niej można było grać. Przytacza na to analogiczny przykład z na-

---

¹⁾ L. l. (por.str. 10 uw. 3.). Według Harzmannna postaci bohaterów tragicznych przybrane w kostyummy wyglądałyby śmiesznie wśród choreutów w orchestrze.

²⁾ Dr. Dörpfeld on the logeion in Greek theaters. Class. rev. 1890. IV. 277—282.

³⁾ Épidaure. Restauration et description des principaux monuments du sanctuaire d'Asclepios. Paris. 1895. III. 214—228 (uwaga 2 i 3 według Bodensteinerera B. 42.).

⁴⁾ Ojevisti i t. d. str. 19.

szych czasów: we Flensburgu grano niedawno Antygonę. Głębokość sceny wynosiła tylko 2:35 m., z czego należy odliczyć przestrzeń na lampy w proskenion: mimo tak małych rozmiarów sceny nie nastęczało jednak przedstawienie wiele trudności.¹⁾

II. Proskenion, o jakim wspomina Witruwiusz, byłoby według mniemania Dörpfelda także za wysokie, tak iż trudno wyobrazić sobie, aby aktorzy występowali na proskenion, a równocześnie chór w orkestrze.

W dramatach greckich nieraz chór znajduje się wspólnie z aktorami na jednym i tym samym poziomie: ażeby to umożliwić, musieliby według Dörpfelda albo choreuci wchodzić na proskenion po schodach conajmniej dwudziestostopniowych, lub też aktorowie musieliby schodzić na dół. Takie schodzenie przerywałoby naturalnie akcyę na scenie i zupełnie niweczyłoby illuzyę, a nieraz nawet musiałoby wywoływać komiczne wrażenie. (str. 342).

Trudności te można jednak usunąć. Niektórzy, jak Haigh,²⁾ Christ,³⁾ wykazują, że połączenie sceny z orkestrą nie było potrzebne, wszystkie bowiem zachowane teatru pochodzą z tego czasu, gdzie chór w dramacie został już oddzielony od aktorów, lub zupełnie zniknął z dramatu.

Także Bethe w swoich „Prolegomenach“⁴⁾ stara się udowodnić, że chór w epoce hellenistycznej zupełnie nie występował, że więc wtedy można było grać na podwyższonej scenie. Podobnież w swej recenzji dzieła Dörpfelda l. l. 706 n. pisze: „nach meiner Erklärung von Vitruv V. 7. (Prolegomena 264 nn.) gibt es keinen Anhalt mehr dafür, dass in hellenistischer Zeit der tragische Chor — nur der könnte in Betracht kommen — in der Orchestra gestanden habe“.

Co więcj Verrall⁵⁾ i Haigh⁶⁾ nie wabali się twierdzić, że scenę tak wysoką wybudowano naumyślnie, aby zaznaczyć

¹⁾ Por. nadto uwagi Bethgo: l. l. 709. n. 714.

²⁾ L. l. por. uw. 7. a. na 10 str.

³⁾ Das Theater des Polyklet in Epidaurus in seiner litterar-und historischen Bedeutung. Sitzungsberichte der bayr. Akad. d. Wiss. 1894. I. 25 nn.

⁴⁾ Prolegomena zur Geschichte des Theaters im Alterthum. Leipzig. 1896. 264 nn. Por. też uwaci Grcha: O jevisti i t d. str 20 n.

⁵⁾ The Classical Review. IV. 1890. 224. (w rec. dzieła Haigha: The Attic Theatre)

⁶⁾ Tamże V. 1891. .80. (uw. 5 i 6 według Bodensteinerja: B.)

wyraźne oddzielenie chóru od aktorów. Jeżeli zresztą potrzeba było połączyć koniecznie scenę z orchesterą, czyniono to za pomocą osobnych schodów z drzewa. Inni przyjmują umyślne rusztowanie dla chóru w orkestrze. Opitz sądzi, że rusztowanie takie jest możliwem. Ponieważ jednak rusztowanie tego rodzaju niszczyło architekturę w proskenion, zakrywano górną część tego proskenion podczas przedstawienia; nie jest to rzeczą nadzwyczajną, gdyż nieraz zakrywano całą ścianę, chociaż była ozdobioną piękną dekoracją.

Teatru używano zresztą w Grecyi i do innych celów, a wtedy proskenion nie zakrywano.

Przeciw wnoszeniu rusztowania na orkestrze wystąpił E. Petersen¹⁾, który nie mógł pogodzić wnoszenia wysokiej sceny z budowaniem rusztowania: pyta on, poco budowano tak wysoką scenę, jeżeli potem musiano usuwać trudności powstałe wskutek znacznej jej wysokości przez podwyższenie orkiestry. Na to odpowiada Opitz (l. l.), że Grecy czuli potrzebę pomieszczenia choreutów jakby na jakim podwyższeniu i że z tego powstała dopiero t. zw. wysoka scena. Jako analogiczne zjawisko przytacza Opitz urządzenie staro-niemieckiego teatru, gdzie przed właściwą sceną, przeznaczoną do gry, stawiano drugą, niższą scenę, na której śpiewano prawdopodobnie tak zwane „Zwischengesänge.“

Haigh i Lechat sądzą, że wysokość sceny jest w zupełności wytłumaczoną ogromnymi rozmiarami teatru greckiego. (l. l.)

Nadzwyczaj ważne powody na obronę wysokości sceny przytoczył Todt²⁾, który wykazuje, że wzniesione miejsce gry dla aktorów jest nieodzownie potrzebne w czasie rozwijania się sztuki dramatycznej w Atenach w tych wszystkich utworach dramatycznych, w których aktor zapada się, lub wychodzi z podziemia na widownię.

Tak już w piątym wieku zapada się Prometeusz ze skałą, a tem samem tragedia Ajschylosa potwierdza teorię Witruwiusza o logeion na 12 stóp wysokiem. Zniknąć ze sceny

¹⁾ Wiener Studien VII. 177.

²⁾ L. I por. uw. 4. na str. 10.

mógłby był aktor także wtedy, gdyby pod sceną znajdowało się wydrążenie w ziemi, lecz śladów takich wydrążeń w ziemi nie znajdujemy. Na udowodnienie potrzeby wysokiej sceny przytacza Todt pojawienie się Klitemnestry z podziemia; nadto te miejsca w tragediach, w których aktorowie wychodzą z orchestry na scenę, np. w Agamemnonie, w Orestesie, Lysistracie w. 352 nn.

Według Dörpfelda znaczne wzniesienie proskenion co chwila mogłoby narażać aktorów na spadnięcie na dół zwłaszcza, że przeznaczone miejsce dla nich do gry nie dozwalało swobodnych ruchów. (l. l. 360). Müller sądzi jednak, że możliwemu spadnięciu aktorów ze sceny można było zapobiedz za pomocą małej baryery, która nie przeszkadzała wcale w grze; ślady takich baryer znajdujemy w Epidauros. (l. l.)

III. Niezmierniej doniosłości są świadectwa literackie zaczerpnięte z pism starożytnych pisarzy, na które powołują się zwolennicy dawnej teorii. Dörpfeld i Reisch starają się ich znaczenie osłabić,¹⁾ ale usiłowania ich nie osiągnęły pożądanego skutku.

a.) Przedewszystkiem kilka miejsc w utworach dramatycznych pisarzy greckich wskazuje na to, że w teatrze greckim musiała istnieć wywyższona scena. I tak: w wierszu 814 nn. w Ajaxie Sofoklesa szuka Tekmessa wraz z chórem trupa Ajaxa. Według Reischa Tekmessa i chór muszą się znajdować na jednym i tym samym poziomie: „Wenn die Choreuten in der Orchestra suchen und den Leichnam nur deshalb nicht finden, weil sie nicht auf die erhöhte Bühne können, so ginge der ganze poetische Reiz der Situation verloren. Nicht deshalb findet Tekmessa den Leichnam, weil sie allein die Bühne betreten darf, sondern weil sie als die dem Aias am engsten Verbundene, von der Ahnung ihres geängstigten Herzens getrieben, zuerst zur richtigen Stelle geleitet wird. Als später der Chor eben dorthin kommt, verhüllt sie die Leiche vor seinen Augen“ (l. l. 185) Tłumaczenie Reischa jest naciągane²⁾

¹⁾ Przeciwno temu postępowaniu wystąpił Todt (l. l.) jeszcze przed wydaniem dzieła Dörpfelda.

²⁾ Groh; O jevisti str. 10.

Gdyby w istocie grano w orkestrze, chór wchodząc z dwu stron na orkestrę, musiałby najpierw zobaczyć zwłoki Ajaxa, chociażby nawet trupa jego ukryto przed widzami po za krzakiem. Byłoby nawet wprost rzeczą nierozsądną, gdyby chór udawał, że zwłok nie widzi i gdyby szukał tego, co znajduje się przed nim.

Zupełnie naturalnie natomiast przedstawia się cała scena jeżeli przyjmiemy scenę wywyższoną: Ajax zadał sobie śmierć na scenie. Chór znajdujący się w orkestrze nie może zobaczyć zaraz jego zwłok, przeciwnie Tekmessa wszedłszy na scenę widzi je natychmiast.

Także ostatnia scena w tragedyi Prometeusz Ajschylosa, w której Prometeusz zapada się w ziemię, wymaga podwyższonej sceny¹).

W przeciwieństwie do Dörpfelda starają się jego przeciwnicy udowodnić, że wyrazy *ἀναβαίνει* i *καταβαίνει* w komediach Arystofanesa są użyte w znaczeniu wchodzić i schodzić ze sceny. Dowodził tego już K. Zacher w artykule p. n. „Die erhöhte Bühne des Aristophanes²) na podstawie Rycerzy w. 148 n. Acharnejczyków 732., i ww. 1342 i 1514. w Osach Miejsca te starał się inaczej wytłumaczyć Reisch³). Wiersz 148. w komedyi Rycerze: *δέχο δέχο'. ὦ φίκατε, ἀνάβαινε σπιτήε τῆ πόλει καὶ ῥῶν φρεῖς* wraz z w. 169: *ἀλλ' ἐπανάβηθι κατὰ τοῦλεόν τοδί* rozumie Reisch w następujący sposób: wiersz 148. został wypowiedziany jeszcze przed wejściem kielbaśnika na orkestrę, kiedy ten znajdował się jeszcze w parodos, mającym według Reischa przedstawiać agorę w przeciwstawieniu do domu demosu, znajdującego się w pnyxie. Przeciw takiemu pojmowaniu rzeczy słusznie zastrzega się Müller,⁴) wykazując, że w tym

¹. Groh. O jevisti i t. d. str. 10. por. Reisch l. l. Cztery tylko miejsca w dramatach greckich wykazują wspólną grę aktorów i chóru: Sof. Ed. Kol. 826 nn., Eur. Hiket. 815 nn., Hel. 1627. nn., Orestes 149 nn. Groh wykazuje, że w tych wypadkach używano drewnianych schodów, łączących orkestrę z proskenion. (O jevisti 21). Inne miejsca przytoczone przez Reischa l. l. 179 nn. są naciągane.

². Philologus LV. I. (1896) 181–185.

³. L. l. 189 n wywody Reischa; por. także uwagi wypowiedziane przez Dörpfelda na str. 345.

⁴. L. l.

wypadku Reisch bez żadnego powodu nadaje parodos, nienależącej w istocie rzeczy do sceny, pewne znaczenie tj. znaczenie agory w przeciwstawieniu do stałego miejsca, przeznaczonego dla aktorów. Również nieuzasadnionem niczem jest twierdzenie Reischa, że pierwszy niewolnik, chcąc uzyskać miejsce podwyższone, doprowadził kielbaśnika pod przedsionek domu, lub do ołtarza znajdującego się w pośrodku orchestry. Müller nie widzi żadnego powodu, dla któregooby niewolnicy mieli się gdzieindziej znajdować, aniżeli na zwykłym miejscu aktorów. Występując więc przeciw wszelkim sztucznym tłumaczeniom tego miejsca przechyła się Müller do zdania Zachera, który z miejsca tego wnosił, że obydwaj niewolnicy znajdują się na miejscu podwyższonem.

Podobnież w. 732. w Acharnejczykach: *ἄμβαιε ποτῶν μάδδαν, ἀ' ἔβρητέ πα.* w. 1342 w Osach: *ἀνάβαινε δεῦρο χορησομηλοκόνηθιον τῆ χειρὶ τουδὶ λαβομένη τοῦ σχοιρίου,* jakoteż w. 1514 w tejże samej komedii: *ἀτὰρ καταβαίειον γ' ἐπ' αὐτοῖς μοι* uważa Zacher, a za nim Müller za dowód, że wyrazy *ἀναβαίνειν* i *καταβαίνειν* użyte są w znaczeniu wchodzić na scenę i schodzić ze sceny. W ostatniem miejscu w Osach starano się rozumieć *καταβαίνειν* w znaczeniu *χωρεῖν εἰς ἀγῶνα* (in certamen descendere); tak pojmował to miejsce Reisch już w r. 1877¹⁾, i to samo tłumaczenie podaje jeszcze dzisiaj²⁾. Takiemu jednak tłumaczeniu oparł się Müller już w r. 1894 z powodu znajdującego się w tem samym zdaniu: *ἐπ' αὐτοῖς*³⁾. Zresztą Reisch w r. 1877. przyznawał, że tłumaczenie Müllera tego miejsca jest możliwe: w takim razie trzeba przypuszczać, że Filokleon, mówiąc te słowa, znajduje się na miejscu podwyższonem, miejsca tego jednak Reisch nie określa dokładniej. Na podstawie tych miejsc z komedyi Arystofanesa przyjmuje Müller istnienie wysokiej sceny w teatrze attyckim i stara się zachować nazwę *σκηνή* w pierwotnem jej znaczeniu⁴⁾.

1. Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien (w ocenie A. Müllera B. A.) 1887. 273.

2. W książce Dörpfelda: str. 190.

3. Literarisches Centralblatt. 1894. 443; por. także Müllera N. A. 25 n.

4. Groh w rozprawie „o jevisti« i t. d. str. 11. n. wnosi też na podstawie Arystofanesa Rycerzy 148. Acharnejczyków 732., Ós 1342 i 1514, Ekklesiazusai 1152., Ptaków 175. o istnieniu wzniesionej sceny.

b.) Oprócz tego, świadectwa innych pisarzy greckich przekonują nas o istnieniu wywyższonej sceny. W wspomnianej recenzji stara się Müller udowodnić, że w sposobie gry scenicznej aż do zniknięcia chóru nie zaszła żadna zmiana. Twierdzenie swoje opiera na następujących trzech miejscach z dzieł Arystotelesa, które za nim przytaczam. Pierwsze miejsce znajduje się w Probl. XIX. 48. p. 922 b.¹⁾ ταῦτα δ' ἄμφω χορῶ μὲν ἀνάρμοστα, τοῖς δ' ἀπὸ σκιρῆς οὐκ αἰσιότερα· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἡρώων μιμηταί· οἱ δὲ ἡγεμόνες τῶν ἀρχαίων μόνοι ἦσαν ἡρώες· οἱ δὲ λαοὶ ἄνθρωποι, ὧν ἴσθιν ὁ χορὸς. Z miejscem tem zestawia Müller jeszcze drugi wyjątek z Probl. XIX. 15. p. 918. b.: τὸ δ' αὐτὸ αἴτιον καὶ διότι τὰ μὲν ἀπὸ τῆς σκιρῆς οὐκ ἀντίστροφα, τὰ δὲ τοῦ χοροῦ ἀντίστροφα ὁ μὲν γὰρ ἐποικτιῆς καὶ μιμητής, ὁ δὲ χορὸς ἥτιον μιμεῖται i Poet. 24.^a. ἔχει δὲ πρὸς τὸ ἐπεκτείνεσθαι τὸ μέγεθος πολλὴ τι ἢ ἐποποιῖα ἴδιον διὰ τὸ μὲν ἐν τῇ τραγωδίᾳ μὴ ἐνδέχεσθαι ἕμια πρακτόμενα πολλὰ μέρη μιμεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ τῆς σκιρῆς καὶ τῶν ἐποικτιῶν μέρος μόνον, ἐν δὲ τῇ ἐποποιίᾳ, διὰ τὸ διήγησιν εἶναι, ἔστι πολλὰ μέρη ἕμια ποιεῖν πρακτόμενα.²⁾

Na podstawie tych trzech miejsc, jakkolwiek w nich nie ma mowy o miejscu wzniesionem, stara się udowodnić Müller twierdzenie swoje, że w teatrze greckim istniało osobne miejsce, przeznaczone przedewszystkiem dla aktorów, którzy znajdowali się naprzeciw chóru.

Robert przytacza inne trzy miejsca niezmiernie ważne:

1) Witruwiusza V. 7. 3. ampliore habent orchestram Graeci et scaenam recessiorem minoreque latitudine pulpitem, quod *λογεῖον* appellant, ideo quod + eos tragici et comici actores in scaena peragunt, reliqui autem artifices suas per orchestram praestant actiones, itaque ex co scaenici et thymelici graece separatim nominantur.

¹. Miejsce to inaczej tłumaczy Reisch str. 284.

². Por Reisch 284. i 286. H. Richards: Dr. Dörpfelds theory of the Greek stage. The Classical Review V. 1891, 97. i H. Lechat i A. Defrasse: Épidaure etc. III. przytaczają na poparcie teorii o wywyższonej scenie Aryst. Poet. 12, 1. 12, 2. 13, 6. 17, 1. 24, 4. 24, 8, por. też Dem. de cor. 180; Aryst. Probl. Mus. 15. 30. 48., gdzie ἐπὶ σκιρῆς i ἀπὸ σκιρῆς użyte w przeciwstawieństwie do orchestra. (Według Bodensteiner'a B. 46.) Na Arystotelesa Poet. 12. powołuje się też Groh o jevisti i t. d. 13 str.

2) Polluxa IV. 123.: *μέρη δὲ θεάτρων πόλις καὶ ψαλὶς καὶ κατατομή, κερκίδες σκιρῆ ὀρχήστρα λογεῖον προσκήριον παρασκήρια ὑποσκήρια, καὶ σκιρῆ μὲν ὑποκριτῶν ἴδιον, ἢ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ... τὸ δὲ ὑποσκήριον κίσι καὶ ἀγαλματίοις κεκόσμητο πρὸς τὸ θεάτρον τετραμμένοις ὑπὸ τὸ λογεῖον κείμενον.*

3) Plutarcha Demetr. 34. *κελεύσας εἰς τὸ θεάτρον ἀθροισθῆναι πάντας ὄπλοισ μὲν συνέφραξε τὴν σκιρῆν καὶ δορυφόροις τὸ λογεῖον περιέβαλεν, αὐτὸς δὲ καταβάς, ὥσπερ οἱ τραγωδοί, διὰ τῶν ἄνω παρόδων, ἔτι μᾶλλον ἐκτεπληρωμένων τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀρχὴν τοῦ λόγου πέρας ἐποίησατο τοῦ δέους αὐτῶν¹⁾.*

Miejsca te według Roberta są niezmiernie ważnem świadectwem osobnej gry aktorów na podwyższonej scenie: „drei Zeugnisse verschiedener Art, von einander vollkommen unabhängig und doch alle drei darin übereinstimmend, dass sie die Schauspieler in der Höhe auftreten lassen“²⁾ Wszystkie próby Rejscha i Dörpfelda, aby znaczenie tych miejsc osłabić, nie mają znaczenia wobec wywodów Roberta.³⁾

Kilka miejsc scholiastów, przytoczonych także przez Rejscha, posłużyły Müllerowi jako dowód istnienia sceny podwyższonej. Są to następujące cztery miejsca: 1) schol. do Arystofenesa Rycerzy 149: *ἵνα ἐκ τῆς παρόδου ἐπὶ τὸ λογεῖον ἀναβῆ⁴⁾* 2) schol. do Lysistraty 321. *πῦν ἔστιν ἡμιχόριον λέγον ἐκ γενναίων εἰσερχομένων ἄνωθεν. ἵνα καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῶν καταχέωσιν ἄνωθεν, τὸ δὲ ἄλλο ἡμιχόριον ἐξ ἀνδρῶν κάτωθεν εἰσερχομένων ταῖς ἐν τῇ ἀγορῇ εἰς πολιορκίαν.* 3) do Żab.: 181.:⁵⁾ *ἐνταῦθα δὲ τοῦ πλοίου ὄρθέντος ἠλλοιωσθεὶς χορὴ τὴν σκιρῆν καὶ εἶναι κατὰ τὴν Ἀχερουσίαν λίμνην τὸν*

¹⁾ Zur Theaterfrage. Hermes XXXII. 1897. str. 447 nn.

²⁾ Robert przyznaje, że ruiny teatrów są dowodem wspólnej gry aktorów i chóru w orchestrze, nie zapoznaje jednak przytoczonych świadectw w tekście; chcąc oba rodzaje świadectw pogodzić razem, stawia następującą hipotezę: Za czasów Likurga zaszła stanowcza reforma w przedstawieniu sztuk dramatycznych (prawdopodobnie dokonał jej Astydamos); sztuki klasyczne wieku V. przedstawiano w orchestrze, tak samo komedye Menandra i nowe dramaty satyryczne; w nowych natomiast sztukach (*καινοί*) występowali aktorowie osobno na *λογεῖον*, chór zaś śpiewał w orchestrze. (l. l. 452.)

³⁾ Dörpfeld-Reisch l. l. 164., 169; 300; 302; 231. 302. Robert: l. l. 448 nn.

⁴⁾ Reisch, str. 302.

⁵⁾ L. l.

τόπον ἐπὶ τοῦ λογείου ἢ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας. 4) do Żab.: w. 297.¹⁾. φαίρονται δὲ οὐκ εἶναι ἐπὶ τοῦ λογείου, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας.

Müller zaznacza słusznie na podstawie przytoczonych miejsc, że scholiaści nigdyby nie byli wpadli na myśl, że aktorowie grali odosobnieni od chóru, gdyby w istocie w całej starożytności ani w epoce starogreckiej, ani hellenistycznej, ani też wreszcie rzymskiej nigdy nie występowali aktorowie osobno na podwyższonej scenie, a chór na niższej od niej położonej orchestrze.

c) Słowa Polluxa IV 123: καὶ σκηνή μὲν ὑποκριῶν ἴδιον, ἣ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ²⁾ stara się Dörpfeld wytłumaczyć w następujący sposób: (l. l. 346. n.) σκηνή ma tutaj oznaczać budynek przeznaczony dla aktorów (das Schauspielhaus), gdyż aktorzy mieszkają w nim, wychodzą z niego i znajdują się w jego bezpośredniej bliskości. Przeciw temu przypuszczeniu Dörpfelda występuje Groh³⁾ wykazując, że aktorowie ani też żadne inne osoby dramatu nie mieszkają w „skene“; zresztą jeżeli przypuszcza się, że skene ma być budynkiem dla aktorów, to również wnosić należy, że skene jest takim samym miejscem dla chóru, gdyż tenże znajduje się tam także przed swoim wyjściem na orchestrę. Jeżeli dalej według słów Polluxa skene ma być mieszkaniem aktorów, to w podobny sposób orchestra powinna być mieszkaniem choreutów, co jest rzeczą niemożliwą. Raczej ze słów Polluxa każdy musi wnioskować, że σκηνή oznaczała w przeciwieństwie do orchestry miejsce przeznaczone do gry aktorów.

d) W myśl wywodów Dörpfelda tłumaczył Reisch ἀπὸ σκηνῆς i ἐπὶ σκηνῆς już w r. 1877. „vom Schauspielhaus her“ i „bei dem Schauspielgebäude“ lub „vor der Decorationswand.“⁴⁾ Przeciw temu pojmowaniu rzeczy wystąpił Müller już w r. 1891.⁵⁾

¹⁾ L. l.

²⁾ Por. wyżej str. 22.

³⁾ Príspevky k dejinám divadla reckého. III. k vykladu Polluka. 252—253.

⁴⁾ Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien 1877. 275 nn. na podstawie Platona Legg. VII. p. 817. C., Xen. Cyr. VI. 1.51.; por. teraz w książce Dörpfelda str. 284 n.

⁵⁾ N. A. 25 n. por. na str. 26: „auch diese Äusserung steht im Gegensatze zu der bisherigen Anschauung, der zufolge die in die fragliche Zeit fallenden Veränderungen sich auf die äusseren Bedingungen des Theaterwesens, jedoch nicht auf die Art des Spiels bezogen“.

To samo twierdzi Müller i po wydaniu dzieła Dörpfelda, utrzymując, że wyrazy *ἐπὶ σκηνῆς* i *ἀπὸ σκηνῆς* należy jedynie tłómaczyć przez: na scenie: auf der Bühne i ze sceny: von der Bühne herab.

Na to zresztą, że wyraz *σκηνή* za czasów Polluxa miał w istocie znaczenie sceny, przytacza Groh dwa dowody: 1) miejsce z Plutarcha Tezeusza: r. 16.: *ἀεὶ διετέλει κακῶς ἀκούων καὶ λοιδορούμενος ἐν τοῖς Ἀττιζοῖς θεάτροις... οἱ τραγικοὶ πολλὴν ἀπὸ τοῦ λογιῶν καὶ τῆς σκηνῆς ἀδοξίαν αὐτοῦ κατεσεζέδασαν.* 2) przysłowie, na które dotąd nikt nie zwrócił uwagi: *σκηνή ὁ βίος*, znane z Anth. Pal. X. 72. i napisu na puharze z Boscoreale, Myśl tego przysłowia jest zupełnie jasna: życie ludzkie podobnem jest do gry na scenie. Tem samym przysłowie to wskazuje na to, że aktorzy musieli grać na osobnem miejscu, tj. *σκηνή*; gdyby bowiem grali w orkestrze, przysłowie musiałyby chyba brzmieć: *ὄρχήστρα ὁ βίος.*¹⁾

e.) Miejsce zawarte u Ateneusza *Mechánika* (p. 29. We-scher): „*κλίμακων γένη παραπλήσια τοῖς τιθεμένοις ἐν τοῖς θεάτροις πρὸς τὰ προσκήρια τοῖς ὑποκριταῖς* tłumaczył Christ²⁾ w ten sposób, iż *κλίμακες* te mają oznaczać schody prowadzące na scenę. Przeciw temu wystąpił Bodensteiner³⁾; podobnież w dziele Dörpfelda sądzi Reisch⁴⁾ że Ateneusz mówi nie o wygodnych schodach, prowadzących na scenę, lecz o drabinach, wiodących na dach, lub górne piętro. Z odmiennem zapatrywaniem wystąpili Groh⁵⁾ i Müller⁶⁾ wykazując, że w miejscu owem chodzi o schody prowadzące do *proskenion* ze sceny, a nie o drabinę, wynika to zresztą ze związku całego miejsca.

¹⁾ Prispěvky i t. d. III. k vykladu Polluka, str. 252—253.

²⁾ L. I. 24.

³⁾ L. I. 45: „Man sollte nicht vergessen, dass es sich dort wegen des Vergleichs mit den Sturmleitern nur um Leitern handeln kann. Dieselben wurden hinter den Dekorationen angelegt, um von rückwärts in die Höhe gehen zu können, natürlich nur bei hölzernen, nicht mehr bei den steinernen |Dekorationswänden“.

⁴⁾ L. I. 293. Por. też uwagi Dörpfelda 347.

⁵⁾ O jevisti, str. 16.

⁶⁾ L. I.

f.) Podobnież miejsce znajdujące się u Polluxa IV. 127. *εἰσελθόντες δὲ κατὰ τὴν ὀρχήστραν ἐπὶ τὴν σκιρτὴν ἀναβαίνουσιν διὰ κλιμάκων τῆς δὲ κλίμακος οἱ βαθμοὶ κλιμακτῆρες καλοῦνται* tłumaczy Dörpfeld w ten sposób, że Pollux uogólnił wiadomość odnoszącą się do jednego poszczególnego wypadku. Według Dörpfelda¹⁾ aktorowie w razie potrzeby wchodzili po *κλιμακτῆρες* na scenę, z tego jednak nie można wnosić, że za każdym swem wystąpieniem musieli wchodzić po schodach na scenę. Przeciw takiemu tłumaczeniu zastrzega się Müller, który interpretując słowa te w sposób zwykły widzi w nich dowód, że scena była podwyższoną.

g.) Miejsce w Symposion Platona p. 194. B. *ἐπιλήσιμων μεντὰν εἶν, ὧ Ἀγάθων, εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, εἰ ἰδὼν τὴν σκὴν ἀνδρείαν καὶ μεγαλοφροσύνην ἀναβαίνοντος ἐπὶ τὸν ὀρχίσταντα μετὰ τῶν ὑποκριτῶν καὶ βλέψαντος ἐναντία τοσοῦτω θεάτρῳ, μέλλοντος ἐπιδειξέσθαι σαυτοῦ λόγους, καὶ οὐδ' ὀπωσιεῖν ἐκπλαγέμενος, νῦν οἴηθείην σε θορυβηθῆσεσθαι ἔνεκα τῶν δόλων ἀνθρώπων* tłumaczy Dörpfeld²⁾ w następujący sposób: *ὀρχίστας* ma oznaczać ołtarz, lub też stół ofiarny znajdujący się w pośrodku orchestry. To mniemanie Dörpfelda sprzeciwia się słowom Platona: na stopniach małego ołtarza, znajdującego się w środku orchestry, nie mógł w żaden sposób Agaton ze wszystkimi aktorami pomieścić się; nadto Agaton musiałby do większej części widzów zwrócić się tyłem, przed czem wyraźnie zastrzega się Platon. *Ὀρχίστας* nie jest niczem innym, jak *λογεῖον*, na którym występowali aktorowie.

Niesłusznem jest więc twierdzenie Dörpfelda, wypowiedziane na str. 349., że wszystkie świadectwa starożytnej literatury greckiej przemawiają przeciwko dawnej teorii³⁾. Mojem zdaniem miejsca przytoczone powyżej, gdyby nawet nie było innych dowodów, wykazują, że w starożytnym teatrze greckim musiała istnieć podwyższona scena.

¹⁾ L. I 347.

²⁾ Berliner philologische Wochenschrift 1895. 71.; por. też książkę Dörpfelda str. 303 i 346.

³⁾ L. I. 350.

IV. Przeciwnicy nowej teorii powołują się także na obrazy, poumieszczone na wazach przedstawiających t. zw. *φλύακες*¹), komicznych aktorów dolnej Italii (Phlyakendarstellungen). Wszystkie obrazy tego rodzaju zebrał razem i omówił szczegółowo H. Heydemann w rozprawie p. n.: „Die Phlyakendarstellungen auf gemalten Vasen“.²) Kwestyi tej poświęcił osobny ustęp także Reisch w dziele Dörpfelda.³) Na trzynastu tego rodzaju obrazach, z trzeciego wieku przed Chr., pochodzących z dolnych Włoch, przedstawione jest logeion w czterech rozmaitych formach, już to jako zwyczajne drewniane podium, z trzech lub czterech desek, już to jako drewniane rusztowanie ze schodami, lub jako kamienne logeion z drabiną, wreszcie jako logeion, ozdobione słupami, ale bez schodów. Niektórzy uczeni jak Opitz, Harzmann, Todt,⁴) Haigh,⁵) Navarre⁶) sądzą, że obrazy te świadczą nie tylko o istnieniu podwyższonej sceny w Italii, lecz także w samej Grecyi.

Przeciw temu zapatrywaniu wystąpił jeszcze w r. 1887. Reisch,⁷) do zdania jego przyłączył się później Dörpfeld w recenzyi dzieła Haigha,⁸) a nawet A. Müller.⁹) Mimo to obstaje Reisch przy swoim pierwotnem mniemaniu¹⁰), w czem zgadza się z nim Dörpfeld¹¹) i A. Müller.¹²) Pisarze ci wychodzą z tego punktu widzenia, że obrazy te nie przedstawiają wcale scen staroattyckiej komedyi; komedya flyaków bowiem nie roz-

¹. Por. o nich: Müller: B. A. 246.

². Jahrbuch des kaiserl. deutschen archäologischen Instituts. I. (1886) 260—308. Por. ocenę Müllera N. A. 27 i 55—57 i Bodensteinerja B. 45., nadto B. Arnold: Theatervorstellungen. Baumeister Denkmäler III. 1750—1758.

³. L. I. 311—326.: „Die Phlyakervasen“.

⁴. L. I.

⁵. Dr. Dörpfeld on the logeion in Greek theatres. The Classical review. IV. (1890) 289.

⁶. Dionysos i t. d. (por. str. 10. uw. 5.) str. 102 nn. (uw. 5 i 6. według Bodensteinerja l. I. 45.).

⁷. Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien 1887. 274 n.

⁸. Berliner philologische Wochenschrift 1890. 467. (por. uw. 3 na str. 5.)

⁹. N. A. 26. n. 59 n. Por. także uwagi Arnolda w Baumeistra Denkmäler III. 1750. (zob. ocenę jego Müller N. A. 28 n.).

¹⁰. L. I. 326.

¹¹. L. I. 349.

¹². Berliner philologische Wochenschrift 1897. str. 1096 n.

winęła się wcale z komedyi attyckiej, lecz jest wytworem powstałym w Wielkiej Grecyi — tak samo i logeion przedstawione na tych wazach może być tylko wytworem czysto italskim. Mniemanie to jednak jest mylne, na urządzenie bowiem sceny teatrów w dolnej Italii wpływała według Groha Grecya, o wpływie rzymskim natomiast nie może być jeszcze nawet mowy w owych czasach. Jeżeli więc w III. wieku istniała wzniesiona scena, tem samem musiała istnieć taka sama scena w w. V. i VI. przed Chr.¹⁾

W tych wazach upatruje także Bethe jeden z ważniejszych dowodów, służących do poparcia dawnej teorii²⁾. Głównie chodzi mu o tę grupę waz. na których aktorowie są przedstawieni na scenie, podtrzymywanej słupami. Wazy te mają przedstawiać scenę w epoce hellenistycznej: „einerseits durch ihre Absonderung von einer zweiten Gruppe, die thürlose Hinterwand und ein niederes von vorn auf einem Treppchen zugängliches Podium zeigen, andererseits durch den Hinweis begründet, dass die Säulen unter den Bühnen in der ersten Gruppe nur angedeutet, nicht ausgezeichnet sind, also entsprechend verlängert werden müssen, was dann auf die übliche Höhe der hellenistischen Bühne führt“.

Przeciw temu występuje Reisch (str. 320.) wykazując, że przy trzech wazach³⁾ jest rzeczą wątpliwą, czy można myśleć o słupach kamiennych. Bethe nie uważa tej rzeczy za tak ważną, a nawet sądzi, że kwestya ta jest zupełnie obojętną, ponieważ według samego Dörpfelda kamienne proskenia zastępowały tylko miejsce zwykłych drewnianych. Oprócz tego Bethe miał według Reischa przeoczyć, że na wazie Assteasa nie ma innych cech hellenistycznego proskenion, tj. „pinakes“ w interkolumniach i drzwi. Zarzut ten uznaje wprawdzie Bethe, równocześnie jednak dziękuje Reischowi za zwrócenie mu

---

¹⁾ Groh : O jevisti i t. d. str. 13 nn.

²⁾ L. I. str. 711—712.

³⁾ a) Assteasa w Baumeistra Denkmäler III. 1754 = Dörpfeld-Reisch fig. 75.

b) Archaeol. Jahrb. I. 295 = Dörpfeld-Reisch fig. 76.

c) Baumeister Denkmäler III. 1753.

jego uwagi na ten moment: wykazuje bowiem, że Assteas nie mógł przedstawić pinakes i drzwi, ponieważ rysował tylko najwyższą część proskenion: czyż miał może przedstawić kapitale pinakes i gzymsy drzwi?

Ponadto w jednym orzeczeniu Dörpfelda, umieszczonym na str. 359, uzyskuje Bethe poparcie swego zapatrywania: Dörpfeld wykazuje na rzymskim pulpitun, że niskie sceny nie miały nigdy ozdoby na słupach. Bethe nie przeczy temu, (denndie Zwergsäulen unter den Schauspielern würden ja lächerlich wirken), wniosek przecież, jaki z tego oświadczenia Dörpfelda wysnuwa, jest następujący: owe sceny, ozdobione słupami, przedstawione na wspomnianych trzech wazach — muiejsza o to, czy były zrobione z drzewa, czy z kamienia, — nie mogą być w żaden sposób niskimi: wazy te należy odróżnić od innych obrazów flyackich, a wysokość ich sceny należy oznaczyć według naszkicowanego kapitelu słupów. Wywody swoje kończy Bethe w następujący sposób: „Dass sie nur Andeutungen sind, die vom Beschauer ergänzt werden sollten, beweist schlagend die unter c) genannte Vase (= Baumeister: Denkmäler III. 1753.,¹) die Reisch wohlweislich von den andern trennt: denn sie giebt nur dorische Capitelle; sollen die etwa wie Engelsköpfchen die Mutter Gottes allein die Bühne tragen?²) Und man sage doch nur, zu welchem Zweck die Phlyakenmaler die 12hohe hellenistische Bühne in ganzer Höhe und Länge hätten malen sollen“? (I. I. 712.)

Wspomniane więc trzy wazy flyaków ze sceną ozdobianą słupami potwierdzają zdaniem Bethego twierdzenie Witruwiusza, że w trzecim wieku, lub już pod koniec czwartego wieku przed Chr. zaprowadzono podwyższoną scenę.

V. Także przeciw matematycznemu dowodowi Dörpfelda co do promieni widzenia widzów wystąpił Bethe. (I. I. 707.) Wykazuje on, że 92. rycina Dörpfelda, pomieszczona w książce jego na stronie 356, jest mylną, przedstawia bowiem odległość

¹, Por. wyżej str. 27. uw. 3. c.

², Tak samo zapatruje się na znaczenie waz flyaków Groh: 1.) O jevisti str. 13 nn.; 2.) Priskevky: VIII. Antička vyobrazeni jeviste. str. 420—421. Według Groha waza Assteasa przedstawia wysokie proskenion.

między sceną, a najniższym rzędem siedzeń daleko mniejszą, niż była w istocie. W rzeczywistości bowiem dość znaczna odległość jest w stanie wyrównać trudności w widzeniu, powstałe wskutek znacznej wysokości sceny. Podobnie twierdzi też Müller: (l. 1.) „In der That, wenn man in fig. 92. die Entfernung des Sessels des Dionysostheaters von der Mitte des steinernen Proskenions einschiebt, so ergeben sich für die auf den äussersten Flügeln befindlichen, durchaus befriedigende Sachverhältnisse, sodass dieser Gesichtspunkt gegen die hohe Bühne wohl nicht geltend gemacht werden kann“.

Bethe zwraca dalej uwagę na jeden bardzo ważny szczegół: w niektórych teatrach, jak np. w Epidauros, i w Megalopolis. znajdują się krzesła honorowe nie tylko w najniższym rzędzie, lecz także po za nim, na wzniesieniu wysokiem, mniej więcej na 12 metrów, w drugim pierścieniu, znajdującym się między pierwszym i drugim rzędem siedzeń. Mimowoli może się nasunąć pytanie, dlaczego krzesła tych nie pomieszczano w drugim rzędzie, jeżeli ich tyle było potrzeba. Na tę kwestyę Dörpfeld nie potrafił dać żadnego wyjaśnienia. (por. str. 121.) Bethemu udało się kwestyę wyjaśnić: „Ich glaube,“ pisze on na str. 707., „sie durch den Hinweis begreiflich gemacht zu haben, dass die unteren Ehrensessel für die thymelitischen Agone denselben Personen dienten, die die oberen bei den scenischen einnahmen“.

Według Bethego odbywały się przedstawienia nie tylko dla widzów, siedzących na najniższych siedzeniach, lecz także i to przeważnie dla całego ludu, który zapełniał cały, olbrzymi teatr, stąd też według Bethego publiczność lepiej widziała grę aktorów na wzniesionej, niż na niskiej scenie. Stosownie do większej ilości siedzeń budowano proskenion wyższe, tak np. w Atenach wynosiła wysokość proskenion 4 m., w Oropos 2·50 m. (l. 1. 707.)

Tego samego zdania, co Bethe, jest też Müller, który wypowiada w tym względzie następujące uwagi: „widz znajdujący się na jednym z wyższych lub średnich siedzeń, jeżeli siedzenia znajdujące się przed nim niżej nie są zajęte, może przejrzeć całą orchesterę i dojrzeć wszystko, co się na niej dzieje.

Inaczej jednak ma się rzecz, jeżeli miejsca znajdujące się przed nim są zupełnie obsadzone: wtedy musi widzieć gorzej, gdyż oko człowieka dorosłego leży około 12. cm. niżej, aniżeli wysokość czaszki, pokrytej włosami. Mogą wtedy zajść następujące cztery wypadki: 1. widz patrzy między ramionami osób siedzących przed nim, przyczem oczom jego nie zawadza głowa poprzód siedzącego; 2. widz patrzy ponad głowę poprzód siedzącego, o średniej wielkości, znajdującego się w drugim rzędzie; 3. wzrost poprzędzającego widza przewyższa zwykły wzrost człowieka, np. o 10 cm.; 4. widz musi patrzeć ponad głowę osoby, siedzącej przed nim. Graficznie według Müllera można całą rzecz uprzytomnić sobie na rysunku siódmym w książce Dörpfelda (str. 30.): por. słowa Müllera l. 1. 1129: „will man hieraus sich ergebenden Verhältnisse graphisch darstellen, so lege man der Zeichnung den fig. 7. (S. 30.) gegebenen Durchschnitt des Zuschauerraumes des Dionysostheaters zugrunde, setze links an diesen in den richtigen Dimensionen die ebene Fläche der Orchestra und zeichne schliesslich die Skenenwand mit einer Bühne von 70 cm. Höhe und einer solchen von 4 m. Höhe“.

W takim razie otrzymać można następujące rezultaty: w dwóch najkorzystniejszych wypadkach, tj. 1. i 2. mogą wszyscy widzowie widzieć grę na niskiej scenie. W trzecim wypadku przecina promień widzenia o naturalnej pochyłości widza na wysokości 20 m. przednią ścianę niskiej sceny, dla widzów natomiast znajdujących się na wysokości 21 m. do 30.62 m (jestto wysokość najwyższego rzędu siedzeń w teatrze Dyonizosa) pozostaje niska scena popod linią widzenia, podczas gdy linia widzenia widza znajdującego się na najwyższym siedzeniu przecina przednią ścianę wysokiej sceny mniej więcej na 1. m. popod podyum.

Jeszcze niekorzystniejszymi okazują się stosunki w 4-tym wypadku, gdzie linia widzenia widza znajdującego się na wysokości 20 m. przecina podyum niskiej sceny, linia widzenia zaś widza, będącego na wysokości 30.62 m. przecina podyum wysokiej sceny. W dwóch pierwszych wypadkach widzowie znajdujący się ponad 20 m. wysokości mogą jeszcze objąć wzrokiem zna-

czną przestrzeń orchestry, podczas kiedy w dwóch ostatnich razach orchestra znajduje się niżej ich linii widzenia. Wobec tego pyta Müller: (l. l. 1129): „Sollte es nun reiner Zufall sein, dass die hohe Bühne Vitruvs für die ungünstigen Fälle, mit denen doch immer gerechnet werden muss, den obersten Zuschauern so grosse Vortheile bietet?“¹⁾

Słusznie też pragnie Müller, aby i z innych teatrów można było posiadać podobne przekroje widowni, jakie mamy z teatru w Atenach. Niezawodnie możnaby się było wtedy przekonać, że i w innych teatrach znaczna odległość proskenion od widowni była nadzwyczaj korzystną dla widzów.

VI. Bethe występuje również przeciwko wywodom Dörpfelda, pomieszczonym na str. 170. nn.

Według Dörpfelda wszystkie linie widzenia padają ze wszystkich miejsc w teatrach greckich na orchestrę i to na przestrzeń, znajdującą się między jej środkowym punktem, a sceną: w Atenach przestrzeń ta kończy się w połowie oddalenia środka orchestry od sceny.

Na podstawie tego wnioskuje Dörpfeld: „Hieraus ergibt sich die wichtige Thatsache, dass die griechischen Theaterräume wegen ihrer Gestalt ausnahmslos für solche Aufführungen erbaut sein müssen, welche zwischen dem Centrum des Kreises und dem Proskenion stattfanden“. (l. l. 174.).

Przeciw temu pojmowaniu zaznacza Bethe:

1. Rozszerzenie miejsca przeznaczonego dla widzów po bokach teatru poza periphery koła miało ten cel, ażeby wszystkie linie widzenia o ile możności skierować ze środka tego koła na scenę; te usiłowania starożytnych Greków muszą chyba dowodzić, że albo przy scenie, lub na scenie było coś do widzenia.

2. Żaden teatr grecki nie był wybudowany jedynie tylko w celu przedstawień dramatycznych. Moment ten pomijają Dörpfeld i Reisch, nie uwzględniając go należycie. Bethe przypomina rzecz zresztą powszechnie znaną, że w orchestrze wy-

---

¹⁾ W twierdzeniach swoich opiera się Müller także na swoich doświadczeniach zebranych w Epidauros i Syrakuzach. Por. Berliner philologische Wochenschrift. 1894. 1459.

stępowali nie tylko choreuci liryczni, lecz także wirtuozi rozmaitego rodzaju; orchestra jest więc niejako w czasach samodzielnej kultury greckiej głównem ogniskiem i punktem środkowym teatru: „der Mittelpunkt und die Hauptstätte des Theaters“. Jeżeli nadto weźmie się pod uwagę liczebny stosunek przedstawień scenicznych do innych widowisk, t. zw. tymlitycznych agonów, łatwo się przekonamy, że przedstawienia dramatyczne stanowią ledwo połowę przedstawień uroczystych, odbywających się w teatrze greckim. Nie jest więc wcale rzeczą nadzwyczajną, owszem, zupełnie wytłumaczoną, że promienie widzenia ze wszystkich siedzeń są skoncentrowane w orcestrze. Bethe zauważa w końcu, że jak w naszych teatrach, tak i w teatrach greckich miejsca umieszczone po bokach teatru nie były wcale pożądane: wszyscy starali się zająć miejsca środkowe.

3. Bethe zwraca uwagę na faktyczną analogię w teatrach nowożytnych, w których linie widzenia nie padają na scenę, lecz na parkiet, odpowiadający orcestrze w starożytnym teatrze. Gdyby jakiś archeolog w przyszłości chciał stosownie do metody Dörpfelda na podstawie tego faktycznego stanu rzeczy wysnuć jakie wnioski, musiałyby przypuszczać, że aktorowie grali za naszych czasów w parkiecie. Bethe widzi nadto analogię w rozwoju teatru nowożytnego z teatrem greckim,¹⁾ a na podstawie tego pragnie udowodnić, że, jak dziś scena jest miejscem przeznaczonem dla gry aktorów, tak samo było w Grecyi. (l. l. 708—709.)

VII. W wywodach swoich opiera się Dörpfeld oprócz tego na zachowanych ruinach teatrów greckich, które według niego mają być pewnymi i wyraźnymi dowodami na to, że sceny podwyższonej w teatrze greckim nie było.²⁾ Zaznaczyć jednak

---

¹. Seine Geschichte ist auch für die des griechischen Theaters sehr lehrreich: der ursprüngliche Schauplatz liegt in der Mitte, er lehnt sich an eine Seite, die Verbindung wird desto fester, je einheitlicher das Schauspiel wird und je grössere Anforderungen an Decoration und Theatermaschinen gestellt werden; die Bühne wird mehr und mehr, schliesslich so gut wie ganz in die Schauspieltube, an die sie sich ursprünglich anlehnte, zurückgeschoben, so dass nun das Theater in zwei völlig getrennte Theile zerfällt, den Zuschauerraum und das Schauspieler- und Bühnenhaus l. l. 709.

². L. l. 351 nn.

trzeba, że do naszych czasów nie zachowały się ruiny żadnego teatru z epoki trzech wielkich tragików, według Dörpfelda jednak ruiny teatru Likurga w Atenach, pochodzące jeszcze z tych czasów, kiedy dramaty z wieku piątego przedstawiano w dawny sposób, jakoteż ruiny innych teatrów z owego czasu, do którego dadzą się odnieść wiadomości Witruwiusza o teatrze greckim, mogą dać dostateczną podstawę do wydania sądu, jak się właściwie miała rzecz ze sceną.

Przeciw niektórym wywodom Dörpfelda o budowie teatrów greckich na podstawie zachowanych ruin, wystąpili zarówno jego przeciwnicy, jak i zwolennicy¹⁾. Bethe np. wyraża się o jego rekonstrukcyi likurgowej sceny teatru w Atenach bardzo sceptycznie: nazywa ją niepewną, po części mylną (unsicher, z. Th. unrichtig str. 722), a na str. 717. nawet nieprawdziwą (verfehlt). W ogólności reakcja przeciw dominującemu stanowisku Dörpfelda w sprawie teatru greckiego zaczyna się budzić coraz bardziej.²⁾

Najważniejsze z zarzutów stawianych mu w tym względzie są następujące:

1. Przedewszystkiem teatr na wyspie Delos świadczy stanowczo przeciw Dörpfeldowi.

a.) Niezmiernie ważnym w tym względzie jest dowód Chamonarda, że proskenion teatru delijskiego wynosi tylko 2·53 m. wysokości.³⁾ Budowy tak niskiej nie można w żaden sposób uważać za pałac, jak twierdzi Dörpfeld, gdyż domy bogatszych Delijczyków dochodziły do 4 metrów wysokości. Wobec tego teatr delijski jest najlepszem świadectwem, że proskenion nie mogło tworzyć tylnej ściany.⁴⁾

b.) Przed proskenion w Delos znajdują się w orchestrze podwaliny pod posągi w znacznej ilości. Dörpfeld sam wyka-

¹⁾ Por. np. rec. w Literarisches Centralblatt 1897, 1402. (por. wyżej str. 9.)

²⁾ Por. słowa Bethego l. 1. str. 717.: „Gerade im Angesicht seiner erdrückenden Autorität in diesen Dingen halte ich es für Pflicht Zweifel zu äussern, Schwächen und Unwahrscheinlichkeiten darzulegen“.

³⁾ Por. rozprawkę jego cytowaną wyżej str. 11., uw. 1. i Groha: Prispěvky i t. d str. 247 nn.: „Divadlo na Delu“.

⁴⁾ Przeciw Chamonardowi wystąpił z polemiką Dörpfeld w artykule: „Le théâtre de Délos et la scène du théâtre grec“ w Bulletin de correspondance hellénique XX (1897) 12. 563—580. Por. Wochenschrift für klassische Philologie. 1898. nr. 7. str. 191.

zuje wprowadzie, że te posągi wykluczają t. zw. hipotezę Wieselera o grze na tymeli¹⁾, wcale jednak nie spostrzegł się, że statuy te uniemożliwiają także jego hipotezę, jak na to zwraca uwagę Bethe, pisząc l. l. 174: „man denke sich die Andromeda zwischen den Gvattern und Ehrenbürgern der Delier an die Wand geschmiedet, und den Perseus von oben herabfliegend mit den Beinen an ihren Gesichtern vorbei. Diese grossen Basen kann Dörpfeld nicht durch Decoration verdecken“. Na ten sam bardzo ważny moment wskazuje także Chamonard²⁾ i Groh.³⁾

c.) Groh przytacza dalej na dowód kilka napisów, zawierających rachunki z wyspy Delos, jak n. p. napis z r. 180. *ξύλον... κατεχρήσθη εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν πινάκων τῶν ἐπὶ τὸ λογεῖον*⁴⁾ i z r. 284., w których to napisach znajduje się wyraz „*λογεῖον*“. Reisch sądzi, że *λογεῖον* w tych napisach ma znaczenie „*δωδέκαθρον*“,⁵⁾ miejsca jednak przytoczone przez niego na dowód, że *λογεῖον* może znaczyć „*δωδεκάθρον*“, jako to Plut. Demetr. 34⁶⁾ i Praec. ger. reipubl. 31., (p. 823 B.), mogą się odnosić jedynie tylko do teatru, jak to wykazuje Groh⁷⁾. Zresztą pierwsze miejsce Plutarcha omówił już dostatecznie Robert, wykazując, iż

¹. L. l. 147. w opisie teatru na wyspie Delos: „Sodann sind in der Orchestra dicht vor dem Proskenion die Unterbauten mehrerer Statuen oder anderer Weihgeschenke erhalten, welche einst vor den Säulen des Proskenion aufgestellt waren. Ihr Vorhandensein ist ein sicherer Beweis gegen die vielfach aufgestellte Hypothese, dass in dem vor dem Proskenion gelegenen Theile der Orchestra oft ein grosses Podium, das den Namen Thymele geführt habe, aufgeschlagen worden sei. Nur die Köpfe der Statuen oder die oberen Theile der Weihgeschenke würden über diesem Podium sichtbar gewesen sein!“

². L. l. 287.

³. L. l. 249.

⁴. Groh wspominał już o tym napisie w r. 1895.: O jevisti str. 15; por. teraz Prispevky 249 nn.

⁵. L. l. 301.: „Wenn man dieses Logeion im Theater gesucht hat, so lässt sich wenigstens aus der Inschrift selbst für diese Annahme der Beweis nicht erbringen; denn in dieser wird sonst nicht vom Theater gesprochen, wohl aber sind darin unmittelbar nach jenem Logeion *ἴκρια* im *Δωδεκάθρον* genannt, in denen man wohl Gerüste für Zuschauer oder Zuhörer erblicken muss. Vielleicht ist also das Logeion mit diesen Gerüsten in Verbindung zu bringen und als eine auf besondere Veranlassung für ausländische Staats- oder Festgesandtschaften aufgeschlagene Rednerbühne zu betrachten. Die Pinakes können dann den Schmuck der Vorderwand oder der Brüstung gebildet haben“.

⁶. Dokładny cytat por. wyżej na str. 22.

⁷. L. l. 250.

może być w niem mowa tylko o *logeion*¹⁾. Dörpfeld przyznaje wprawdzie, że w napisach tych *λογεῖον* = *προσκήριον*, przypuszcza jednak, że nazwa *λογεῖον* powstała wskutek tego, iż w dramatach greckich oprócz bogów wstępowali także mowcy na *proskenion* podczas zgromadzeń ludowych.²⁾ To wytłumaczenie nie wydaje się Grohowi słusznem — pyta on dla czego Grecy, przekonawszy się o korzyściach, jakie były widoczne przy występowaniu mowców na *λογεῖον*, nie starali się także zastosować tychże korzyści do przedstawień dramatycznych.

W teatrze delijskim zjawiska bogów na *proskenion*, mającego tak małą wysokość, musiałyby dziwnie wyglądać; bogowie bowiem znajdowałiby się tuż nad głowami aktorów³⁾.

d.) Teatr w Delos wkońcu stosuje się w zupełności do przepisów podanych przez Witruwiusza, a tem samem może być ważnym dowodem słuszności dawnej teoryi o scenie⁴⁾.

2.) Na poparcie swej hipotezy starał się przytoczyć Dörpfeld istnienie tak zwanego podziemnego korytarza: *χαρώνειοι κλίμακες*, o których bardzo niejasną wiadomość przekazał Pollux IV. 132.: „*αἱ δὲ χαρώνειοι κλίμακες κατὰ τὰς ἐκ τῶν ἐδωλίων καθόδους κείμεναι τὰ εἶδωλα ἀπ' αὐτῶν ἀναπέμπουσι*. W kilku teatrach greckich napotkał Dörpfeld takie podziemne korytarze: miały one według niego łączyć wewnątrz „*skene*“ ze środkiem orchestry, ażeby w ten sposób aktorowie mogli niewidziani przez widzów dostać się na scenę i nagle z podziemia wydostać się na orchestrę.

Gdyby w istocie twierdzenie Dörpfelda dało się udowodnić, nie ulegałoby najmniejszej wątpliwości, że środek orchestry służyłby musiał jako miejsce gry.

Sama rzecz jednak nastęrcza nie mało trudności:

I tak Bethe nie może pojąć, dla czego w teatrze hellenistycznym, w którym według Dörpfelda nie grano w środku,

¹⁾ Najpierw w *Göttingische gelehrte Anzeigen* 1897. I. 41. w recenzji Bethego: *Prolegomena*, a potem w *Hermesie* XXXII. 1897. 447.

²⁾ L. I. 148.

³⁾ *Prispěvky* str. 250 n. Por. tamże wywody Groha o paraskeniach teatru delijskiego, wykluczających również możliwość gry w orchestrze. str. 251.

⁴⁾ Groh: a.) *O jevisti divadla reckého*. 17. — b.) *Prispěvky* 251 n.

lecz tylko w tej części orchestry, która była bliżej położoną „skene,” ujścia tego korytarza nie przesunięto właśnie ze środka orchestry w to miejsce. (l. l.)

Opócz tego przemawia przeciw temu następująca ważna okoliczność: takie korytarze podziemne odkryto tylko w kilku teatrach, mianowicie w Eretryi, Sycyonie i Magnezyi¹⁾, wszystkie te teatry pochodzą jednak dopiero z czwartego lub trzeciego wieku przed Chr. Co jest jednak decydującem w całej kwestyi — to to, że w teatrze ateńskim korytarza takiego nie było: świadczy o tem sam Dörpfeld: (str. 58.) „ein sicheres Ergebniss haben die Nachforschungen gehabt: in dem lykurgischen Theater ist sicher kein unterirdischer Gang, der als charonische Stiege gedient haben könnte, vorhanden gewesen“. Niema też takiego korytarza teatr w Epidauros, Megalopolis, na Delos. Wobec tego wnosi Bethe (l. l.) i Groh,²⁾ że podziemny ten korytarz nie jest wcale pozostałością ateńską wieku V., lecz że powstał dopiero w wieku III. Bethe pisze w tej sprawie: „Denn wäre er ein Erbe der grossen Zeit des attischen Dramas, so müsste zweifellos Athen dies Erbe gehütet haben, damit es zu anderen Griechen später hätte kommen können“.

Z tego, że korytarza nie ma w teatrze Likurga, wynika, że go też nie było w starej orchestrze — tem samem więc hipoteza o *χαρώνειοι κλίμακες* w wieku V. i IV. zupełnie upada;³⁾ istnienie korytarza jest udowodnione dopiero w wieku III., cel jego dotąd jeszcze nie wyjaśniony, nie udowodniono bowiem, aby miał jaki związek z przedstawieniami w teatrze. (l. l. 716.) W Sycyonie zresztą służył korytarz pewno jako kanał wodny (Bethe l. l.); według Groha był on nadto za wązki, aby aktorowie przezeń mogli przechodzić. Również w Eretryi *χαρώνειοι κλίμακες* ze względu na całe urządzenie teatru nie mogły być podziemnym korytarzem, jak to wykazuje dokładnie Groh, zastanawiając się nad całym urządzeniem tego teatru.

¹⁾ Groh; O jevisti str. 26 nn.

²⁾ Prispěvky: I. *Χαρώνειοι κλίμακες*: str. 241—247.

³⁾ Przeciw temu zapatrywaniu Dörpfelda wystąpił Bethe już w Prolegomenach: 84 nn. Robert natomiast w Hermesie XXXI. 1896. 538 nn. 542 nn. 561 n. pragnie udowodnić istnienie takiego korytarza na podstawie interpretacji Ajaxa. Wywody jego zwalcza Bethe l. l. 716. Robert obstaje jednak przy swoim twierdzeniu w Hermesie: XXXII. 1897. str. 421 nn.

Ponadto trudnoby było określić wobec teorii Dörpfelda znaczenie drugiego, t. zw. podziemnego ganku, znajdującego się pod skene (überwölbter Gang.¹⁾ Zresztą kto chce według Groha udowodnić, że *χαρόννιοι κλίμακες* miały służyć do celów dramatycznych, musi w pierw wykazać, że w teatrze tym grano w orkestrze. Odmienna droga jest według Groha t. zw. *petitio principii*. Według Groha podziemny ten korytarz był przeznaczony do gry kuglarzy (*θαυματοποιόι.*)²⁾

W Magnezyi nad Meandrem znajdują się dwa podziemne korytarze, starszy i nowszy, ale starszy zachował się bardzo niedokładnie, uzupełniono go według analogii teatru eretryjskiego — nowszy natomiast w środku orkestry nie miał otworu na zewnątrz: por. uwagę Dörpfelda na str. 157: „welchen Zweck dieser Gang gehabt hat, wage ich nicht zu entscheiden; jedenfalls hat er nicht dieselbe Bestimmung gehabt wie der ältere Gang, weil in der Konistra weder eine Öffnung, noch eine Treppe vorhanden ist, um zu dem Gang hinabsteigen zu können“. Słusznie więc zaznacza Groh, że ani starszy, ani nowszy ów korytarz podziemny nie może służyć na udowodnienie nowej teorii.³⁾ Podobnie teatr w Tralles, dotąd jeszcze nie zupełnie zbadany (Dörpfeld: l. l. 157, Groh l. l. 245.) nie daje żadnych podstaw ku temu.

Zastanawiając się wreszcie nad tymi dramatami, które koniecznie wymagały takiego urządzenia, wykazuje Groh, że ujście takich krużganków musiało się raczej znajdować na brzegu, a nie w środku orkestry.⁴⁾

Na podstawie tych wszystkich wywodów Bethego i Groha zdaje mi się też zupełnie słusznym ich wniosek, że krużganków owych znajdujących się pod orkestrą nie można uważać wcale za schody Charona, a tem samem nie można z nich czynić wniosków o grze w orkestrze. Groh sądzi, że schodów tych szukać raczej należy w *proskenion*.⁵⁾

---

¹. Groh: *Prispevky*. 244.

². L. l. 245.

³. L. l. 245.

⁴. L. l. 246.

⁵. L. l. 247.

3. O teatrze w Sycyonie pisze Dörpfeld na str. 118: „von den Abteilungen der eigentlichen Skene hat das nördliche Drittel nur in der oberen Etage als zugänglicher Raum bestanden, weil unten der Fels noch hoch ansteht“. Według Bethego ma to oznaczać, że ubikacye, znajdujące się w „skene“, mogły być tylko użyte po za proskenion mającem 12' wysokości i to w równej z temże wysokości:¹⁾ (also nur hinter dem 12' hohen Proskenion und in gleicher Höhe waren die Skenenräume in ganzer Ausdehnung benutzbar. str. 712).

Wobec tego przypuszczać, że aktorowi grali w orchestrze, a nie na proskenion jest rzeczą niemożliwą: Und trotzdem sollen wir glauben, dass nicht hier, sondern 3 m. tiefer in der Orchestra gespielt worden sei, wo nur $\frac{2}{3}$ der sonst überall, auch hier in der oberen Etage vorhandenen, also doch wohl nöthigen Räume vorhanden waren? Warum haben die Sikyonier nicht auch hier noch den Fels fortgesprengt, wie sie doch sonst an vielen Stellen für diesen Bau gethan haben? (l. l. 712.)

Podobnież ma się rzecz w teatrze eretryjskim, gdzie podłoga całej *σκηνή* znajduje się 3.66 m. ponad orchestrą na tej samej wysokości, co i proskenion (por. fig. 45 w ks. Dörpfelda.) Dörpfeld zaznacza sam na str. 116: „unbequem war nur die Entfernung des Raumes hinter dem Proskenion von dem oberen Skenengebäude“. — Bethe musiałby uważać Eretrjczyków za prawdziwych Abderytów, gdyby wkopali orchestrę mniej więcej o $3\frac{1}{2}$ m. w ziemię, a całą przestrzeń przeznaczoną do przedstawień scenicznych wnieśli w górę do tej samej miary.

Jeżeli mamy wierzyć Dörpfeldowi dalej, to w teatrze eretryjskim nie było żadnych schodów, łączących przestrzeń znajdującą się poza proskenion z miejscem przeznaczonem na *σκηνή*. Przyznaje to sam Dörpfeld na str. 116: „man sucht nach einer unmittelbaren Verbindung der beiden Räume durch eine Treppe; aber es scheint keine vorhanden gewesen zu sein“. Dörpfeld ucieka się do tego wybiegu, że aktorowie musieli się ubierać i przebywać na dole w wązkim miejscu, znajdującem się między pro-

¹. Por. przekrój tego teatru umieszczony w książce Dörpfelda na str. 117 (figura 46).

skenen i fundamentami *σκηνή*; wspaniałe zaś sale, znajdujące się w „skene“ na górnem piętrze, przeznacza Dörpfeld głównie na magazyn dekoracyi. Bethe zaznacza z ironią, że urządzenie to było nadzwyczaj praktyczne, jeżeli dekoracyi trzeba było używać na orchestrze położonej o 3¹/₂ m. niżej. (l. l.). Z podobnymi zarzutami wystąpił także Groh¹⁾

4. Że grano na proskenion, tego dowodzą także t. zw. rampy: pomosty, które prowadziły na proskenion i na skene, a mianowicie do jej górnego piętra. Rampy takie odszukano w Sicyonie, Eretryi, Epidauros (Dörpfeld: 119—120). Bethe wnioskuje z tego, że rampy takie musiały istnieć wszędzie. Według Dörpfelda miały one służyć tylko do wciągania maszyn na wyższe piętro.²⁾

5. Według Dörpfelda znajdować się ma w każdym proskenion troje drzwi. Teatry jednak w Atenach, Epidauros, Eretryi, Oropos i Pireuszu mają według wywodów samego Dörpfelda tylko jedno drzwi w proskenion, tem samem według Dörpfelda proskenion nie może być tylną ścianą.³⁾

6. Także z teatru w Pireuszu wnosi Bethe przeciw Dörpfeldowi. Na str. 99 zaznacza Dörpfeld: „die auffalende Tatsache, dass der Fels vor dem Proskenion noch jetzt stellenweise höher ansteht als die Oberfläche des Stylobates“. Bethe tłumaczy słusznie, że skała nie była wygładzona, że więc na niej nie można było grać. (L. l. str. 723)⁴⁾

VIII. Jednym z najważniejszych, rozstrzygających dowodów, że wspólnem miejscem gry aktorów i chóru była orchestra, ma być według Dörpfelda istnienie proskenion.⁵⁾

1. Według Groha hellenistyczne proskenion nie może odpowiadać wymaganiom nowożytnej komedyi greckiej: jest bowiem rzeczą nieprawdopodobną, aby fasady domów prywat-

¹⁾ L. l. 243 n.

²⁾ L. l. str. 120.

³⁾ Bethe: l. l. 713.

⁴⁾ Na teatr w Megalopolis powołują się także zwolennicy starej teoryi. kwestya budowy jego nie jest jednak dotychczas stanowczo rozstrzygniętą, dlatego nie rozwodzę się nad nią dłużej. Por. Groha O jevisti i t. d. str. 32 nn., Bodensteiner B. r. III, ustęp 12., Dörpfelda: l. l. 133—143 i 349.

⁵⁾ Por. o niem wyżej str. 12. Dörpfeld: l. l. str. 353 nn.

nych miały być przyozdabiane półslupami i pomalowanemi drewnianemi tablicami.¹⁾

2) Także w tragediach użycie proskenion jako tylnej ściany sprawiałoby znaczne trudności. W celu przedstawienia świątyni lub pałacu królewskiego musiano by wybudować wyższą fasadę świątyni z drzewa, lub też na proskenion nasadzić drewniany szczyt, lub w końcu usunąć kilka „pinakes“. Te wszystkie czynności wymagałyby dłuższych przygotowań; ponieważ zaś pauzy między pojedynczemi tragedjami nie trwały długo, nie było więc możebnem przysposobienie nowej sceneryi, przyczem należy uwzględnić, że obok tego musiano usunąć dekoracye z poprzedzającej sztuki. Owe pinakes były tak silnie wprawione, że nie można było ich tak łatwo usunąć, lub zmienić.²⁾

3.) W dramatach satyrycznych zawsze zasłanianio proskenion: por. Reisch. l. l. 274: „Wo... wie im Satyrspiel, ein landschaftlicher Hintergrund erforderlich war, da konnten, falls man nicht eine bemalte Wand davor stellen wollte, in die Säulenzwischenräume Pinakes mit entsprechenden Gemälden eingelassen werden. An die Halbsäulen und das Gebälk der Wand war man wohl längst so sehr gewöhnt, dass man durch diese conventionellen Zuthaten in der Illusion sich nicht stören liess, sonst konnte man wohl leicht auch die Architekturglieder in irgendeiner Weise verkleiden“. Dziwnem tylko jest jedna rzecz: w teatrze oropskim znajduje się na proskenion napis :... ἀ]γοροθεϊσίας τὸ προσκήμιον καὶ τοῦς πίνα [καὶ Ἀμφιαράω]. Napis ten miał być widocznym dla wszystkich, tymczasem podczas przedstawień według Dörpfelda zawsze zakrywano go — czyż jest rzeczą możliwą, aby go rzeczywiście umieszczono na to, żeby go nikt nie mógł widzieć i przeczytać?³⁾

4. Dach proskenion nie może być teologeion. Takiego teologeion używano w epoce hellenistycznej podobnie rzadko, jak w wieku V.; pocóżby więc tworzono osobne miejsce, przeznaczone jedynie tylko dla aktorów, grających role bogów,

1. Prispewky. IV. *Προσκήμιον*. str. 321. nn.

2. Groh: l. l. 322 n.

3. Groh: O jevisti. str. 22. n., Prispewky: str. 324.

gdyby ono nie miało też innego przeznaczenia. Ponadto niszczyłoby illuzję, gdyby bogowie wychodzili drzwiami tak samo, jak aktorowie. Groh sądzi, że gdyby nawet aktorowie w istocie grali w orkestrze, przenieśliby się byli na proskenion w razie, gdyby było opróżnione. Gdyby zresztą grano w orkestrze, proskenion nigdyby nie było powstało.¹⁾

IX. Bodensteiner wyraził się nadzwyczaj trafnie, że za najniebezpieczniejszego przeciwnika nowej teorii uważa najstarszego kolegę zawodowego Dörpfelda, to jest Witruwiusza²⁾. Chodzi tu o znane miejsce z dzieła Witruwiusza, przytoczone już powyżej w innym związku na stronnicy 21³⁾. Nad miejscem tem dokładnie zastanawia się Dörpfeld (str. 167.), przyznaje też, że inaczej, aniżeli opiewa tekst, zrozumieć go nie można, i że żadne konjektury nie dadzą innej myśli: z uwag Dörpfelda widać też, że badania nad ruinami zgadzają się w zupełności z wiadomościami, przekazanemi nam przez Witruwiusza. Mimo to twierdzi Dörpfeld, że proskenion nie może być sceną dlatego, że jest zbyt wysokie i zbyt wąskie.

Nie mogąc sobie inaczej poradzić, przypuszcza Dörpfeld, że Witruwiusz pomylił się w całej tej sprawie⁴⁾. Błąd ten miał powstać wskutek tego, że Witruwiusz znalazłszy w teatrze rzymskim scenę, pragnął wynaleźć odpowiednią scenę także w teatrze greckim: za scenę mylnie jednak uważał proskenion.

---

¹⁾ Groh. l. 1. 324 n. W ustępie VI. *σκιρτή* udowadnia Groh na podstawie Witruwiusza V. 6. 4. i Xen. Cyr. VI. 1. 54. wysokość *σκιρτή*; wobec udowodnionej wysokości »skene«, proskenion może mieć tylko znaczenie miejsca przeznaczonego dla aktorów: tj. sceny. Zaznaczam także, że przeciw wywodom Dörpfelda o przekształceniu teatru greckiego w rzymski, mającemu też popierać jego hipotezę (l. 1. 362 nr. i 385—396) oświadczyli się Müller l. 1. 1130 Groh: Prispevky: 417 nn. i inni. Por. niżej str. 46. uw. 3.

²⁾ B.: 44.

³⁾ Końcowe słowa tego ustępu brzmią: „*eius logei altitudo non minus debet esse pedum decem, non plus duodecim*“.

⁴⁾ L. 1. 167. 169. 364 n.

Twierdzenie Witruwiusza¹⁾ znalazło jednak licznych obrońców, jak W. Christa, Loringa²⁾, Groha³⁾. Nawet Graef, zwolennik teorii Dörpfelda nie może ukryć, że rozdział w książce Dörpfelda o błądzie Witruwiusza jest najsłabszym⁴⁾.

O błądzie Witruwiusza nie przekonał nas zresztą zdaniem Müllera Dörpfeld wcale. Przypuściwszy nawet, że Witruwiusz nie był nigdy na żadnym przedstawieniu scenicznem w Grecyi, co zresztą nie jest rzeczą udowodnioną, trudno jeszcze przypuścić Müllerowi, aby uczeni w Italii, przedewszystkiem zaś ówcześni architekci nie znali budowy teatru greckiego; gdyby tu zresztą chodziło o jaką drobnostkę, możnaby się zgodzić na pomyłkę Witruwiusza; w danym wypadku chodzi jednak o moment nadzwyczaj ważny: o przeciwieństwo w przedstawieniach greckich i rzymskich.

W obronie Witruwiusza staje też Bethe (l. l. 710—711.), który nie może przypuścić, aby w miejscu tem rzeczywiście Witruwiusz popełnił taką pomyłkę. „Wäre es nicht methodisch, (pisze na str. 710.) andere Möglichkeiten wenigstens zu erwägen, z B. zu schliessen: also liegt vielleicht in der Construction und Benutzung der Hinterwand ein Geheimnis?“

Przypuszczeniu Dörpfelda, jakoby Witruwiusz miał przed sobą tylko plany teatrów greckich, znał zaś jedynie teatr rzymski, w greckim bowiem prawdopodobnie nigdy nie był na żadnym przedstawieniu, zaprzecza Bethe stanowczo. Dajmy nawet na to, że Witruwiusz piszący około r. 14. przed Chr., nie widział ani w Neapolu, ani w Cumae, ani w dolnych Włoszech w rzeczywistości żadnego przedstawienia dramatu greckiego;

¹⁾ Za Dörpfeldem oświadczył się Bodensteiner: B.: 44: „Wir sind der Meinung, dass Vitruvs Aussage gegenüber dem Gewicht der Gründe, die gegen sie sprechen, nicht aufrecht zu halten ist. Vor allem passt weder die Entwicklung des griechischen Theaters abwärts zum römischen, die uns die Kenntniss so vieler Monumente erschliesst, noch das Bild, welches wir uns mit andern Mitteln von der vorhergegangenen Entwicklungsstufe des V. Jahrh. machen können, zu jenem Stadium, in welchem es nach Vitruv eine hohe Bühne gegeben haben soll. Das Theater mit dem steinernen Proskenion fügt sich nur dann in die Entwicklungsreihe ein, wenn das Proskenion keine Bühne war“; Również Opitz uznaje błąd Witruwiusza. (por. wyżej str. 10. uw. 2.).

²⁾ Por. cytaty u Bodensteiner B. 43 n.

³⁾ O jevisti. 17 nn. i Prispěvky. VII, 413—420.: k vykladu Vitruvia.

⁴⁾ Wochenschrift für klassische Philologie. 1897. nr. 30—31, szp. 822 nn.

to napewno jednak twierdzić można, że w r. 17 przed Chr. przedstawiano w Rzymie utwory dramatyczne na sposób grecki. Na poparcie swego twierdzenia przytacza Bethe kilka świadectw napisowych¹).

Wydaje się w końcu Bethemu rzeczą niemożliwą, ażeby człowiek dość wykształcony, jak Witruwiusz, mający pisać nie tylko o budowie teatru, lecz także o urządzeniu sceny, nie wiedział, gdzie się właściwie znajdowała scena grecka.

Błędu takiego, jak wykazuje Groh, nie mógł Witruwiusz popełnić, pisał on nie dla uczonych, lecz dla architektów, jak o tem sam zresztą nie raz wspomina: pisząc zaś dla nich nie podawał nic innego, jak tylko rzeczy zupełnie znane tak, aby przepisy jego mogły przydać się im praktycznie. Ten ostatni wzgląd tem bardziej trzeba mieć na uwadze, że od czasów Kossucyusza, który wślawił się zbudowaniem Olympeion, poszukiwano rzymskich budowniczych także w Grecyi; Witruwiusz pisząc więc o teatrze greckim musiał być na to przygotowany, że niejedyn z budowniczych rzymskich będzie może musiał wybudować teatr grecki, mylnych więc przepisów nie chciał podawać²).

Także Karol Dumon twierdzi, że Dörpfeld mylnie odnosi wzmianki Witruwiusza do czasów hellenistycznych, a nawet dopiero do czasów I. wieku.³)

Według niego przepisy Witruwiusza zgadzają się w zupełności ze stanem zachowanych teatrów wieku IV.: In Uebereinstimmung mit Vitruvs Vorschrift hatte das Dionysos-Theater im IV. Jahrhundert ein Proskenium, das den Raum ausfüllte zwischen den Paraskenien i niżej: Ueberraschend ist die Uebereinstimmung zwischen Dörpfelds Ansetzung der Dekorationswand vor dem Skenengebäude des IV. Jahrhunderts und Vitruvs Bestimmung dieser Wand, finitio proscaenii, mit-

¹. Acta lud. saec. (Ephem. epigr. VIII. 233.) l. 156: ludos... Latinos in Theatro ligneo.. Graecos thymelicos in Theatro Pompei... graecos asticos in theatro quod est in circo Flaminio. Por. Mommsen: 271.: astici sunt scaenici soliti Z miejscami temi zestawia Bethe Sueton. Tib. 6.: praesedit et astivis ludis; Gai. 20.: Edidit in Sicilia Syracusis asticos ludos.

². Prispěvky etc. VII. 413—420.

³. Wochenschrift für klassische Philologie. 1897. nr. 33—34. str. 889—893.

tels des Quadrats. Daraus folgt aber logisch die Bedeutung dieser Vitruvischen Vorschrift für das Dionysos-Theater des IV. Jahrhunderts, welche Bedeutung Dörpfeld unglücklicherweise entgangen ist, der Vitruvs Vorschriften erst auf das I. Jahrhundert beziehen zu müssen glaubte. Diese Annahme ist jetzt unhaltbar, auch bei der Annahme, dass der feste Säulensbau der 12 Fuss hohen Bühne aus hellenistischer Zeit stammt, was wir gerne glauben¹).

Występuje też Dumon przeciw wywodom Dörpfelda, jakoby głębokość proskenion wynosiła tylko 2·50—3 m.: „weder aus den Bauten, noch aus Vitruv geht hervor, dass die Tiefe des Proskenium nach Vitruv übereinstimmt mit dem von Dörpfeld angegebenen Masse 2·50—3·00, welches Mass den steinernen Bühnen aus späterer Zeit entlehnt ist²).

Na wywody Dumona odpowiedział Dörpfeld³), utrzymując wbrew twierdzeniom Dumona konsekwentnie, że miara głębokości proskenion podana przez niego da się rzeczywiście wymierzyć z budowlą i w przybliżeniu obrachować według Witruwiusza. Zresztą Dörpfeld zaznacza sam, że nie ręczy, czy rozumie wywody Dumona; „es mag aber sein, dass ich den wirklichen Sinn der Dumonschen Beweisführung wegen mangelnden Verständnisses für derartige Berechnungen nicht richtig aufgefasst habe⁴“). Odmienne też aniżeli Dumon przypuszcza Dörpfeld, że opis teatru greckiego w dziele Witruwiusza nie może się odnosić do IV. wieku, sądzi jednak, że opis ten nie odnosi się też do czasów Witruwiusza. Co więcej: Dörpfeld uważa za rzecz możliwą, że Witruwiusz pisząc swoje dzieło nie miał wcale na oku takich teatrów greckich, jakie były w Atenach lub Epidauros, lecz że sądy swoje opierał na teatrach małoazyatyckich z wysokimi scenami (w Aspendos.

1. L. I. str. 891.

2. Wywody Dumona są jednak tak zawikłane, że je można pominąć.

3. Wochenschrift für klassische Philologie. 1897. nr. 40, szp. 1101—1102.: „Zum griechischen Theater. Entgegnung.“

4. W innym miejscu nazywa Dörpfeld I. I. zapatrywania Dumona „komplizierte Berechnungen und schwerverständliche Konstruktionen“. Przeciw mistyce liczbowej Dumona wystąpił także Bodensteiner B.: 8 nn.

Magnezyi, Termessos¹⁾. Gdyby to przypuszczenie było słusznem, nie potrzebaby było uciekać się do przypuszczenia błędu Witruwiusza. Witruwiusz bowiem nazwał tylko teatr małoazyatycki niedokładnie i w krótkości greckim. W takim razie nowa teoria zdaniem Dörpfelda miałaby tem silniejszą podstawę²⁾.

W uzupełnieniu niejako tych wywodów miał Dörpfeld odczyt o opisie teatru greckiego według Witruwiusza na posiedzeniu niemieckiego archeologicznego instytutu w Atenach.³⁾ W odczycie tym cofnął Dörpfeld swoje pierwotne mniemanie, jakoby Witruwiusz dopuścił się błędu, Witruwiusz bowiem opisuje teatr Pompejusza, będący naśladowaniem teatru w Mitylenie. To oświadczenie Dörpfelda jest co najmniej dziwne: jest niejako pewnego rodzaju ustępstwem: jeżeli Dörpfeld dziś uznaje, że grano na scenie wysokiej od czasów Witruwiusza, może w końcu zgodzi się w zupełności na twierdzenie swoich przeciwników.⁴⁾

Takie są najważniejsze zarzuty, które podniesiono przeciw nowej teorii Dörpfelda. Sądząc bezstronnie przyznać trzeba że wywody jego są raczej świetnymi błyskami inwencji i fantazyi architektki, nie filologa, niż rozumowaniem logicznem, opartem na ścisłych badaniach. Nie dziw też, że o całej hypo-

---

1. „Ein Theater wie das von Termessos mit seiner tiefliegenden Arena und seiner hohen Bühne entspricht annähernd den Vorschriften des römischen Architekten über die Abmessungen der einzelnen Theile des Theaters und in ihm haben in der That die skenischen Schauspieler auf der hohen Bühne, die übrigen Künstler aller Art aber in der Arena gespielt“.

2. Na odpowiedź Dörpfelda odpowiedział zaraz Dumon w tym samym numerze str. 1102—1104 (Erwiderung), gdzie broni swego poprzedniego twierdzenia, przyznaje jednak, że „allerdings muss zugegeben werden, dass derartige Konstruktionen schwierig sind. Wäre dem nicht so, würde Vitruvs Zuverlässigkeit, schon längst über jeden Zweifel erhaben, von Herrn Dörpfeld auch das Dionysostheater des IV. und V. Jahrhunderts in seinem Werke anerkannt worden sein“.

3. Odczyt ten wygłosił Dörpfeld podczas uroczystości odprawionej w dniu 8. grudnia 1897 r. ku czci Winckelmanna i O. Müllera. Por. Wochenschrift für klassische Philologie 1898. nr. 1. szp. 29. Odczyt ten wydał drukiem w Athenijskiej Mittheilungen. 1897. 438—462.: „Das griechische Theater Vitruvs“.

4. Groh; Prispěvky: VII. k vykladu Vitruvia. 416.

tezie wydano nadzwyczaj surowe sądy. Taki znawca starożytnego teatru greckiego, jak Albert Müller, przyznaje wprawdzie, że Dörpfeld starał się pogodzić wiadomości literackie z świadectwami ruin, błąd jednak Dörpfelda polega w tem, że we wnioskach swoich posunął się za daleko. Wywody Dörpfelda w żaden sposób nie mogą obalić dotychczasowego mniemania o odosobnionej grze aktorów na wywyższonej scenie.¹⁾

Także F. Koepf zaznacza, że rozdział 7-my książki Dörpfelda, poświęcony kwestyi wzniesionej sceny, nie może nikogo zadowolić:²⁾ „Hier werden alle Argumente, die eine möglichst unparteiische Untersuchung in den 6 ersten Abschnitten bereits gestellt hat, zum Beweis zusammengefasst. Ist der Beweis nun erbracht? Wird fortan sich keine Stimme mehr erheben zu Gunsten einer erhöhten Bühne? Ich fürchte, der Streit wird nicht zu Ende sein und wird also wohl ein Ende niemals nehmen“.

Najsurowszy sąd wydaje E. Bethe: So giebt es endlich Gewissheit: Dörpfelds Theorie ist falsch. Auch seine erklärten Anhänger können sich dieser Einsicht jetzt nicht mehr entziehen, sofern sie das Buch nicht bloss bewundern, sondern auch lesen, d. h. durchdenken, was freilich seine Recensenten nicht alle gethan haben“. (l. l. 704.)³⁾

---

¹ L. l. 1122—3.: „In der Theaterfrage wird die Wahrheit erst dann ermittelt sein, wenn das Zeugnis der Dramen und der sonstigen gesunden schriftlichen Überlieferung mit den Ruinen in völlige Übereinstimmung gebracht ist. Der Fehler der älteren Schriften über die Bühnenalterthümer lag darin, dass man die letzteren nicht genügend kannte und aus den literarischen Quellen unhaltbare Schlüsse zog. Dem gegenüber gehen die Verfasser unseres Buches von den Ruinen aus und suchen mit den aus diesen gezogenen Folgerungen die schriftliche Überlieferung in Einklang zu bringen. Dabei werden jedoch nicht selten Interpretationen gegeben, welche von den Anhängern einer einfachen, vorurtheilslosen Erklärungsweise nicht angenommen werden können, indem das Naheliegende als unzulässig, das Fernliegende als nothwendig erklärt wird. Man wird somit zu der Annahme gedrängt, dass in unserem Buche aus den Ruinen zu weit gehende Schlüsse gezogen sind und diesen ein zu grosser Einfluss auf die Interpretation der Schriftsteller eingeräumt ist“.

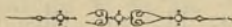
² L. l. 332.

³ W innem zaś miejsu pisze: „Dörpfelds Hypothese ist somit verloren. Denn durch den soeben erbrachten Nachweis stürzt sie ganz und gar zusammen. Die Entstehung des römischen Theaters kann nun unmöglich mehr auf Dörpfelds an sich schon erregende Weise erklärt werden, und für das Theater Ly-

Kończąc zaś swoją recenzję nie waha się Bethe wypisać następujących słów: „Ich bin ausführlich gewesen, mir selbst zur Pein. Aber ich hielt es der erdrückenden Autorität gegenüber, die Dörpfeld ausübt, für meine Pflicht, aus seinem eigenen Buche den Nachweis zu führen, dass Dörpfelds Theorie mit den Monumenten wie mit den literarischen Zeugnissen durchaus unvereinbar ist und dass auch Dörpfelds Reconstructionen der Theater nicht nur nicht bewiesen, sondern z. Th. sogar unrichtig sind. Es bleibt von dem Buche wenig bestehen: es ist das Grabdenkmal der Dörpfeldschen Theorie.“¹⁾

Maj 1898.

Dr. Wiktor Hahn.

---

kurgs und des 4. Jahrhunderts überhaupt sind wir nun befreit von Dörpfelds Grund- und Leitsatz, es sei in der Orchestra gespielt worden; jetzt stehen wir diesen sehr dürftigen und schwierigen Resten objectiv gegenüber. Und für das 5. Jahrhundert sind wir nach wie vor auf die Dramen angewiesen“. (l. l. 714.)
Por. tamże: „Vitruvs Aussage ist durch die Zeugnisse der Phlyakenvasen und durch die Anlage mehrerer Skenengebäude, die nur Obergeschosse haben, zu absoluter Sicherheit erhoben“. (l. l. 714.).

¹⁾ L. l. 728.

Omyłki druku.

Str. 11. uw. 3. czytaj: wspomnianego programu.

Str. 15. w. 15. czytaj: reliefu.

Str. 21. w. 2. z dołu czytaj: eo.

Str. 23. w. 10. czytaj: *εποχοιτων*.

Str. 26. w. 10. czytaj: jużto.

Na str. 11. w. 5. po wyrazie: „zachwiana“, str. 19. w. 20. po „Osach“, str. 24. w. 11. po „Boscoreale“ i 39. w 6. po „Groh“ należy umieścić kropkę.

Str. 28. w. 8. z dołu czytaj: ozdobioną.

Wiadomości szkolne.

I. Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1898.

A). W zakładzie głównym.

a) Dla nauki przedmiotów obowiązkowych.

1. **Skupniewicz Józef**, c. k. radca szkolny i dyrektor, członek Rady Szk. okręg., uczył geografii w klasie Ib. — 3 godz. w tygodniu.
2. **Perfecki Romuald**, profesor w VIII. randze, gospodarz kl. IIIa., zawiadowca biblioteki polskiej dla uczniów klas niższych, uczył języka greckiego w kl. IIIa., polskiego w kl. IIIa., niemieckiego w kl. IIb. nadto języka polskiego w równorzędnych klasach ruskich V. i VI. — 17 godz. w tygodniu.
3. **Kubiształ Stanisław**, dr. fil., profesor, uczył historyi powsz. i geografii w kl. IIa., IIb., IIIa., IV. i VI. — 19 godz. w tygodniu.
4. **Kryciński Waleryan**, profesor w VIII. randze, uczył rysunków odręcznych w kl. Ia., IIa., IIb., IIIa., IIIb. i IV. — 24 godz. w tygodniu.
5. **Kusionowicz Michał**, profesor w VIII. randze, gospodarz kl. V., uczył języka łacińskiego w kl. VII., j. greckiego w kl. V. i VIII. języka polskiego w kl. Ia. — 18 godz. w tygodniu.
6. **Wasilkowski Józef**, profesor w VIII. randze, gospodarz kl. IV., uczył języka greckiego w kl. IIIb. i IV., języka polskiego w kl. IIIb., IV. i VII. — 18 godzin w tygodniu.
7. **Mikuła Ludwik**, profesor, zawiadowca gabinetu fizykalnego, uczył matematyki w kl. IIIa., IIIb., IV., V. i VI., fizyki w kl. IV. — 19 godzin w tygodniu.
8. **Dembitzer Zacharyasz**, profesor, gospodarz VI. klasy, zawiadowca biblioteki polskiej dla uczniów klas wyższych, uczył języka łacińskiego w kl. VI. i VIII. języka greckiego w kl. VI. i VII. — 20 godzin w tygodniu.
9. **Czabański Józef**, profesor, gospodarz kl. VII., uczył matematyki w kl. Ia., IIa., IIb., VII. i VIII., fizyki w kl. VII. i VIII. — 20 godzin w tygodniu.
10. **Ks. Sienkiewicz Józef**, profesor, uczył religii obrz. łacińskiego w kl. I—VIII. — 16 godzin w tygodniu.
11. **Christof Piotr**, profesor, zawiadowca niemieckiej biblioteki dla uczniów, uczył języka niemieckiego w kl. IV., V., VII. VIII. — 16 godzin w tygodniu.

12. **Ks. Wojciechowski Antoni**, nauczyciel, uczył religii obrz. gr. w kl. II.—VIII. (zakładu głównego i równorzędnych ruskich). języka ruskiego w kl. IIIab. i IV. zakł. gł. — 18 godzin w tygodniu.
13. **Bojarski Władysław**, nauczyciel, gospodarz kl. VIII., uczył języka polskiego w kl. VIII., geografii w kl. Ia., historii powsz. i geografii w kl. IIIb., V., VII. i VIII., psychologii w kl. VIII. — 20 godzin w tygodniu.
14. **Wiśniowski Tadeusz**, dr. fil., nauczyciel, zawiadowca gabinetu przyrodniczego, uczył matematyki w kl. Ib., historii naturalnej w kl. Ia, Ib., IIa., IIb., IIIa., IIIb., V. i VI. logiki w kl. VII. — 21 godzin w tygodniu.
15. **Hahn Wiktor**, dr. fil., nauczyciel, zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, uczył języka łacińskiego w kl. IV. i V., języka polskiego w kl. V. i VI. — 18 godzin w tygodniu.
16. **Bielawski Józef**, zast. naucz., gospodarz kl. IIb., uczył języka łacińskiego w kl. IIb. i IIIb., języka polskiego w kl. IIa. IIb. — 20 godzin w tygodniu.
17. **Rychlik Aleksander**, zast. naucz., gospodarz klasy Ia., uczył języka łacińskiego w kl. Ia., niemieckiego w kl. Ia. nadto języka polskiego w IV. kl. równorz. ruskiej. — 16 godzin w tygodniu.
18. **Fediów Stefan**, zast. naucz., gospodarz kl. Ib., uczył języka niemieckiego w kl. Ib., języka ruskiego w kl. Iab. nadto w równorzędnych klasach ruskich: języka łac. w kl. III. i matematyki w klasie przygotowawczej — 19 godzin w tygodniu.
19. **Piekarski Józef**, zast. naucz., gospodarz klasy IIIb., uczył języka niemieckiego w klasie IIa., IIIa., IIIb. i VI. — 17 godzin w tygodniu.
20. **Barański Maryan**, zast. naucz., gospodarz klasy IIa., uczył języka łacińskiego w kl. Ib. i IIb., języka polskiego w kl. Ib. — 19 godzin w tygodniu.
21. **Goligowski Antoni**, nauczyciel c. k. szkoły zawodowej dla przemysłu drzewnego, uczył rysunków odręcznych w kl. Ib. w 4 godzinach tygodniowo.

b) Dla nauki przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Bojarski Władysław, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IIIb. i VII. — 3 godziny w tygodniu.

2. Kubisztal Stanisław, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. IIIa. i IV. — 2 godziny w tygodniu.
3. Mikula Ludwik, j. w., uczył śpiewu w 2 oddziałach — 4 godziny w tygodniu.
4. Fediów Stefan, j. w., uczył kaligrafii w 2 oddziałach — 2 godziny w tygodniu.
5. Finger Gustaw, nauczyciel szkoły dla przemysłu drzewnego, uczył rysunków geometrycznych — 4 godz. w tygodniu.
6. Mianowski Władysław, naczelnik straży pożarnej miejskiej i kierownik ćwiczeń towarzystwa „Sokół“, uczył gimnastyki — 6 godzin w tygodniu.

c) Dla nauki religii mojżeszowej.

7. Grünes Wilhelm, kierownik szkoły lud. izr. fund. bar. Hirscha, uczył religii mojżeszowej w 8 oddziałach — 8 godzin w tygodniu.

B. W równorzędnych klasach ruskich.

a) Dla nauki przedmiotów obowiązkowych.

1. **Niedzielski Sofron**, profesor w VIII. randze, kierownik równorzędnych klas ruskich, uczył języka łacińskiego w kl. VI. i języka ruskiego w kl. IV. — 9 godzin tygodniowo.
2. **Polański Kornel**, profesor w VIII. randze, uczył historii powszechnej i geografii w kl. I—VI. — 21 godz. tygodn.
3. **Nasalski Julian**, profesor, gospodarz kl. II., uczył języka łacińskiego w kl. II. i V., jęz. greckiego w kl. VI. i kaligrafii w kl. przygotowawczej — 21 godzin tygodniowo.
4. **Salo Ludwik**, profesor, gospodarz kl. VI. i zawiadowca biblioteki nauczycielskiej i biblioteki polskiej i niemieckiej dla uczniów, uczył języka niemieckiego w kl. III., IV., V. i VI. i matematyki w kl. IV. — 19 godzin tygodniowo.
5. **Kordasiewicz Emil**, profesor, z powodu choroby na urlopie od 25. października 1897.
6. **Nalewajko Grzegorz**, nauczyciel, gospodarz kl. IV., uczył języka łacińskiego w kl. IV., greckiego w kl. IV. nadto języka łacińskiego w kl. IIIa. i ruskiego w kl. V. zakładu głównego — 18 godzin tygodniowo.

7. **Makaruszka Eustachy**, nauczyciel, gospodarz klasy V. i zawiadowca biblioteki ruskiej dla uczniów, uczył języka greckiego w kl. V., języka ruskiego w kl. II., V. i VI. nadto języka ruskiego w kl. VI—VIII. zakładu głównego — 20 godzin tygodniowo.
8. **Kuźma Leoncysz**, nauczyciel, gospodarz klasy przygotowawczej, uczył języka polskiego w kl. przygotowawczej, jęz. niemieckiego w kl. I. i przygotowawczej, nadto języka ruskiego w kl. IIab. zakładu głównego — 17 godzin tygodniowo.
9. **Hrycewicz Bazyli**, zast. nauczyciela, gospodarz kl. I., uczył języka łacińskiego w kl. I., jęz. polskiego w kl. I. i II., jęz. niemieckiego i matematyki w kl. II. — 20 godzin tygodn.
10. **Waszkiewicz Michał**, zast. naucz., gospodarz klasy III., uczył języka greckiego w kl. III., języka ruskiego w kl. I. III. i przygotowawczej — 18 godzin tygodniowo.
11. **Rakowski Jan**, zast. nauczyciela, zawiadowca gabinetu, uczył matematyki w kl. I., fizyki w kl. IV., historii naturalnej w kl. I., II., III., V. i VI. — 16 godzin tygodniowo.
12. **Matwijas Sofron**, zast. naucz., uczył matematyki w kl. III., V. i VI. — 10 godzin tygodniowo.
13. **Ks. Dobrzański Władysław**, katecheta szkoły wydziałowej żeńskiej, uczył religii w kl. Iab. i w kl. przygotowawczej, (zarazem ekshortator dla uczniów tych klas) — 6 godz. tyg.

b) Dla nauki przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Polański Kornel, j. w., uczył historii kraju rodzinnego w kl. III. i IV. — 2 godziny tygodniowo.
2. Fediów Stefan, j. w., uczył kaligrafii — 2 godz. tygodn.
3. Ks. Kiryłowicz Zenon, katecheta szkoły wydziałowej męskiej uczył śpiewu — 4 godziny tygodniowo.
4. Goligowski Antoni, j. w., uczył rysunków odręcznych — 4 godziny tygodniowo.
5. Schindler Marceli, dyrektor szkoły wydziałowej żeńskiej, uczył gimnastyki — 5 godzin w tygodniu.

Zmiany w składzie grona nauczycieli w ciągu roku 1897/8.

J. E. Pan Minister W. i O. reskr. z dnia 23. kwietnia 1897. l. 8711 przeniósł w stały stan spoczynku katechetę r. gr. profesora ks. Mikołaja Łepkiego.

J. E. Pan Minister W. i O. reskr. z dnia 16. czerwca 1897. l. 10.841 zamianował profesora c. k. gimnazyum w Jarosławiu, Józefa Czabańskiego, profesorem tutejszego zakładu a profesora równorzędnych klas ruskich tutejsz. zakładu Juliana Kobyłańskiego profesorem c. k. gimnazyum niższego w Czerniowcach (reskr. z dnia 5. lipca 1897 l. 8929).

J. E. Pan Minister W. i O. zamianował nauczycielami równorzędnych klas ruskich tutejszego zakładu: zastępców nauczycieli c. k. gimnazyum akademickiego we Lwowie Grzegorza Nalewajkę (reskr. z dnia 14. czerwca 1897. l. 10.841) i Eustachego Makaruszkę (reskr. z dnia 24. lipca 1897. l. 18.273), i zastępcę nauczyciela c. k. l. gimnazyum w Przemyślu Leoncyusza Kuźnię (reskr. z dnia 25. października 1897. l. 26.654), natomiast zastępcę nauczyciela tutejszego zakładu Dra Michała Paczowskiego nauczycielem c. k. gimnazyum akademickiego we Lwowie (reskr. z dnia 24. lipca 1897. l. 18.273).

J. E. Pan Minister W. i O. reskr. z dnia 16. sierpnia 1897. l. 20.584 zamianował profesora tutejszego zakładu Jana Czerkawskiego profesorem c. k. gimnazyum w Nowym Sączu.

Wysoka c. k. Rada Szkolna krajowa zamianowała zastępcami nauczycieli w równorzędnych klasach ruskich tutejszego zakładu Józefa Rozdolskiego (rozporz. z dnia 19. lipca 1897. l. 14.687) i Sofrona Matwijasa (rozporz. z dnia 27. sierpnia 1897. l. 19034).

Rozporz. z dnia 16. września 1897. l. 22477 przeniosła Wysoka c. k. Rada Szkolna kraj. tutejszego zastępcę nauczyciela Bogdana Hoffa w tym samym charakterze do c. k. szkoły realnej w Krakowie a rozporz. z dnia 16 września 1897. l. 21935 poruciła naukę rysunków odręcznych w 4 godzinach tygodniowo nauczycielowi tutejszej c. k. szkoły zawodowej dla przemysłu drzewnego Antoniemu Goligowskiemu.

Wysoka c. k. Rada Szkolna krajowa przeniosła do tutejszego zakładu zastępców nauczycieli: Maryana Barańskiego z c. k. gimnazyum stanisławowskiego (rozporz. z dnia 25. września 1897. l. 23395) i Bazylego Hrycewicza z c. k. gimnazyum brzeżańskiego (rozporz. z dnia 25. września 1897. l. 23449) przydzielając pierwszego do zakładu głównego a drugiego do równorzędnych klas ruskich.

J. E. Pan Minister W. i O. reskr. z dnia 24. grudnia 1897. l. 31318 zamianował katechetę r. gr. c. k. gimnazyum buczackiego, ks. Antoniego Wojciechowskiego, katechetą tutejszego zakładu.

Wysoka c. k. Rada Szkolna krajowa rozporządzeniem z dnia 25. stycznia 1898. l. 1371. przeniosła tutejszego zastępcę

nauczyciela Józefa Rozdolskiego w tym samym charakterze do c. k. gimnazjum akademickiego we Lwowie a zastępcę naucz. Jana Rakowskiego z c. k. gimnazjum IV. we Lwowie do równorzędnych klas ruskich tutejszego zakładu.

II. Plan nauki w roku szkolnym 1897/8.

A) W zakładzie głównym.

Nauka odbywała się według planu naukowego, zawartego w instrukcyi z r. 1884. i późniejszych rozporządzeń Wysokiego c. k. Ministerstwa W. i O., jakoteż Wysokiej c. k. Rady Szkolnej krajowej.

Wykaz lektury.

A) Lektura łacińska.

- Kl. III. Corn. Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides, Cimon, Epaminondas, Pelopidas.
- Kl. IV. Caes. B. G. I., III. i V. (w wyborze). Ov. Met. De Philemone et Baucide, De Niobes eiusque liberorum interitu.
- Kl. V. Liv. I. i XXII. — Ov. Met. Fabula de Phaetonte et Heliadibus, de Jasone et Medea, de Orpheo et Eurydice, Iphigenia a Diana servatur.
- Fasti: De Hercule et Caco, Arion a delphino servatur. De Romulo Quirino, Quo dolo Gabii sint capti, Matronalia, Fabula de Roma condita, De Jovis Pistoris ara; Trist: Ovidius de vita sua. Ovidius uxori suae immortalitatem vaticinatur; Ex reliquis elegiis: De poetarum immortalitate.
- Kl. VI. Sal. De coniur. Cat. — Cic. in Cat. I. — Verg. Aen I., Ecl. V. i VII., Laudes vitae rusticae. — Prooemium Georgicorum, Caes. B. C. II. wybór.
- Kl. VII. Cic. de imp. Cn. Pompei, Cato maior, pro rege Deiotaro. Verg. Aen. II. i IX.
- Kl. VIII. Hor. ód 20, 1 epoda, 2 satyry, 2 listy. — Tac. Ger. 1—27, Annal. I. (około 50 rozdziałów).

B) Lektura grecka.

- Kl. V. Fid. Chrest. Powód do wojny, Wojsko greckie buntuje się, Bitwa pod Kunaxą, Zdrada, Wybór dowódców, Panteja rozstaje się z mężem, Śmierć Pantei. — Hom. Il. I. i III.
Kl. VI. Hom. Il. XVI, XVIII, XXII. i XXIV. — Herod. IX. i Xenof. O wartości przyjaciół i Herkules na rozstajnej drodze.
Kl. VII. Demosth. Philip. I. II. i *περὶ εἰρήνης*. — Hom. Odyss. VI, X, XI. i XXII.
Kl. VIII. Plat. Apologia Sokratesa i Gorgias, Sofoklesa Elektra

C) Lektura polska.

- Kl. V. Oprócz ustępów, zawartych w Próchnickiego Wzorach poezyi i prozy, przeczytano w całości Pana Tadeusza.
Oprócz ustępów zawartych w Wypisach, czytano — prywatnie :
W kl. VI. Heidenstein, Pamiętniki; Pasek: Pamiętniki; Sienkiewicz: Ogniem i mieczem, Potop, Pan Wołodyjowski; Rzewuski: Listopad; Niemcewicz: Powrót posła.
W kl. VII. Słowacki, Balladyna, Lilla Weneda, Książę niezłomny; Kraszewski, Powrót do gniazda; Korzeniowski, Kolołakacya; Byron: Oblężenie Koryntu i Więzień Chillonu.
W kl. VIII. Krasziński: Nieboska Komedia, Psalmy; Szekspir: Koryolan, Makbet.

D) Lektura ruska.

- Oprócz ustępów, zawartych w Wypisach, czytano w całości:
W kl. VII.: Ustyjanowicz, Jaropołk; Ogonowski, Halszka Ostrońska.
W kl. VIII.: Czajczenko, Soniasznyj promień.

E) Lektura niemiecka.

- Oprócz ustępów, zawartych w Wypisach, czytano w całości :
W kl. VII.: Goethe, Hermann und Dorothea; Götz v. Berlichingen; Lessing, Minna v. Barnhelm; Shakespeare, Kaufmann v. Venedig.
W kl. VIII.: Goethe, Iphigenie auf Tauris; Schiller: Piccolomini, Wallensteins Lager, Wallensteins Tod, Jungfrau v. Orleans.

Nauka religii Mojżeszowej.

- I. klasa. Historia biblijna do śmierci Mojżesza w związku z zasadami wiary. Dziesięcioro przykazań. Modlitwa poranna i błogosławieństwa.
- II. klasa. Historia biblijna od Jozuego do podziału państwa w związku z zasadami wiary. Objasnienie dekalogu. Obowiązki względem Boga. Święta i posty. Modlitwa wieczorna i błogosławieństwo przy szczególnych uroczystościach.
- III. klasa. Historia biblijna od podziału państwa do powrotu z niewoli babilońskiej. Trzy nauki główne wyznania Mojżeszowego. Obowiązki względem ludzi. Najważniejsze przepisy ceremonialne. Modlitwa na sobotę. Halell.
- IV. klasa. Historia Izraelitów pod panowaniem Syryi, Machabeusze. Panowanie Rzymian. Upadek państwa. Bar Kochba. Najważniejsze przepisy ceremonialne i rytualne.
- V. klasa. Ustawy moralne i etyczne.
- VI. klasa. Moralność i etyka na podstawie trzech pierwszych rozdziałów przypowieści ojców „Pirke Abot“. Tłómaczenie trenów Jeremiasza.
- VII. klasa. Moralność i etyka na podstawie 4. 5. i 6-go rozdziału w „Pirke Abot“.
- VIII. klasa. Historia Żydów w diasporze z biografiami najślawniejszych mężów.

В. W równorzędnych klasach ruskich.

W b. r. otwartą została klasa VI.

Кляса приготовляюча. Плян і обем науки, шкільні підручники і метода ученя приписані рескриптом Вис. ц. к. Ради Шкільної кр. з дня 20. падолиста 1894. Ч. 25.098.

Плян науки в руских клясах гімназії (I VI) в загалі був той самий, що у відповідних клясах головного заведеня, приписаний інструкціями з року 1884. взглядно 1892. і пізнійшими розпорядженнями, а зазначає ся хіба лиш сї ріжницї: 1. що там мовою викладовою є мова

польска а руских клясах мова руска а наука мови польскої є взглядно обовязковою (подібно ак там наука рускої мови); 2. що задля недостачі відповідних підручників вправи граматично-стилістичні в латинській мові почавши від IV. кляси відбували ся на уступах уложених учителем на підставі шкільної лєктури авторів.

Л е к т у р а :

1) в латинськiм язичі:

III. кляса: *Cornelii Nepotis vitae*: Мильтияда, Аристида, Темістокля, Кимона, Епамінонда, Пельопіда і Ганнібаля.

IV. кляса: а) *C. Julii Caesaris Commentt. de b. Gall. lib. I. 1—29. III. 7—29. VI. 1—36. VII. 36—53*; приватно I. 30—, IV.

б) *P. Ovidii Nasonis Metamorphos. Philemon et Baucis, Niobe*, при сiм найголовнійшi засади метрики і вправи в читаню гексаметрів і пентаметрів.

V. кляса: а) *T. Livii ab Urbe c. l. I. XXI. (init.)*; приватно: I. 50 до кінця; XXII. 1—10; б) *P. Ovidii Nasonis Metamorphos: Chaos, Diluvium, Phaëthon; Fast: De Hercule et Caco, De Fabiorum ad Cremeram interitu; Trist: I. 3. (Ultima nox), IV. 10. (Ovidius de vita sua); Amor. I. 15. (De poetarum immortalitate)*; приватно: 5 оповідань з *Metam.* і 6 з *Fast.*

VI. кляса: а) *C. Sallustii Crispi Catilina*; б) *M. Tulli Ciceronis in Catilinam or. I*; в) *P. Vergilii Maronis Eclogae I. V. Laudes vitae rusticae*; г) *C. Julii Caesaris Commentarii de bello civili III 73—99*; приватно: уступи з „*Jugurtha*“; *Cicer. in Catil. II—IV. i Vergil. Laudes Italiae, Aen. II.*

Красші уступи меморовано (у всіх клясах).

2) в грецькім язиці:

V. кляса: а) З Ксенофонта Анабазис (Хрестоматия Фідерера) уст, 1. 3. 4. 7. 8. 10. 11. 15. з Киропедії: 1. 3. 8. 9; приватно: з Анаб. 2. 5. 6. 9. 13. з Кир. 2. 7.

б) з Гомерової Ілїяди I.—VI.

VI кляса: З Гомерової Ілїяди: IV. X. XVI. XVIII. (частини), XIX. ; з Геродота VIII. (вибір); з Ксенофонта Memorabilia: Геракль на розпутю; приватно: з Ілїяди VI VII. XXIV. з Геродота V.

3) в руськім язиці:

V. кляса: Крім уступів, поміщених в Лучаковського Взорах поезії і прози, читали ученики приватно народні оповідання М. Вовчка (в виборі).

VI. кляса: Попри уступи з приписаного підручника приватно читано Монографії до історії галицької Руси Смирнова-Дашкевича-Шараневича (V. том Історичної бібліотеки Ол. Барвіньського).

4) в польськім язиці:

Крім уступів, поміщених в приписаних читанках, ученики читали приватно:

V. кляса: Mickiewicz: Pan Tadeusz i Konrad Wallenrod.

VI. кляса: Sienkiewicz: Ogniem i mieczem, Potop, Pan Wołodyjowski; Rzewuski: Listopad.

Plan nauki przedmiotów nadobowiązkowych.

A) W zakładzie głównym.

HISTORIA kraju rodzinnego. Nauki tego przedmiotu udzielano w klasach III. i IV. w obydwóch półroczach a w VII. kl. w pierwszym półroczu po jednej godzinie tygodniowo, w II. półr. VII. kl. zaś w dwóch godzinach ty-

godniowo według programu przez Wysoką Radę Szkolną krajową poleconego.

SPIEW. Oddział I. 2 godziny tygodniowo. Uczniów przy końcu roku 24. Z części teoretycznej wzięto podług podręcznika d'Arma Dietza część I. o tonie, o rejestrach, o postawie ciała i układzie ust, oddechu, narządzie głosowym, mutacyi i pielęgnowaniu głosu. Z części praktycznej wzięto: Nuty i pauzy, rytm, znaki chromatyczne, gama i jej budowa w interwale. Nadto z ćwiczeń Troschla, Hauptmana i Zöllnera wzięto 25 solfedziów i ze śpiewnika Dietza kilka pieśni światowych na jeden głos.

Oddział II. 2 godziny tygodniowo, uczniów przy końcu roku było 38. Uczniowie powtórzyli zakres nauki kursu I. rozszerzony i uzupełniony teoretycznie i praktycznie podług szkoły Horbowskiego.

Uczniowie oprócz pieśni zastosowanych do czasów kościoła, śpiewali mszę Moniuszki, Zientarskiego i Stefanięgo, nadto mszę żałobną Moniuszki, które to utwory śpiewali podczas nabożeństwa w kościele. Prócz tego kilka pieśni światowych, z których niektóre wykonano na wieczorku, urządzonym ku czci Mickiewicza.

RYSUNKI GEOMETRYCZNE. Dwa oddziały po 2 godz. tygodniowo. W I. oddz. 19 uczniów. Rzuty prostokątne na jedną płaszczyznę. Rzuty punktu na dwie i trzy płaszczyzny. Sprowadzenie płaszczyzn rzutów do jednej płaszczyzny rysunku. Rzuty prostej i wielokątów na dwie płaszczyzny. Ogólne określenia i rzuty wielościanów. Rzuty i siatki ostrosłupów i graniastosłupów. Rzuty wielościanów umiarowych. Ślady prostej i płaszczyzny. Proste i punkta na płaszczyźnie. Dwie i trzy płaszczyzny. Zagadnienia o punkcie, prostej i płaszczyźnie. Cienie prostych i figur płaskich na płaszczyznach rzutów. Obroty punktów około prostych. Kłady płaszczyzn. Rzeczywiste wielkości odcinków i kątów. Transformacje płaszczyzn rzutowych. Przekroje ostrosłupów. (Kolineacja środkowa). Przekroje graniastosłupów. (Pokrewieństwo środkowe). Punkty przebicia prostej z wielościanami i przenikanie się wielościanów. Cienie własne wielościanów i cienie rzucone na płaszczyzny rzutów. Cienie rzucone wielościanów na wielościany.

Oddział II. 5 uczniów. Ogólne wiadomości o liniach krzywych. Krzywe rzędu drugiego jako krzywe przekroju stożkowego. Ogólne wiadomości o powierzchniach. Rzuty i siatki powierzchni stożkowych i walcowych. Płaszczyzny styczne do powierzchni stożkowych i walcowych. Płaskie

przekroje powierzchni stożkowych i walcowych. Punkty przebicia prostej z powierzchnią stożkową i walcową. Przenikanie się powierzchni stożkowych i walcowych. Cienie stożków i walców. Powierzchnie obrotowe i ich rzuty. Płaszczyzny styczne powierzchni obrotowych. Przekroje powierzchni obrotowych płaszczyznami. Przenikanie się powierzchni obrotowych. Cienie powierzchni obrotowych. Ogólne pojęcia perspektywy. Proste i płaszczyzny przesunięte przez oko. Proste dowolne i płaszczyzny dowolne. Punkty i proste na płaszczyźnie. Dwie płaszczyzny. Prosta i płaszczyzna. Punta dzielenia Perspektywy figur płaskich, perspektywy wielościanów i powierzchni. O rysowaniu perspektywy przedmiotów technicznych.

KALIGRAFII udzielano w dwóch godzinach tygodniowo uczniom klasy I—IV. Uczęszczało uczniów 68. Uczniowie klasy pierwszej w liczbie 35 stanowili oddział pierwszy; uczniowie kl. II—IV. w liczbie 33 oddział drugi. W oddziale pierwszym ćwiczyli się uczniowie w pisaniu głosek polskich i gotyckich, pisząc za nauczycielem według wzoru podanego na tablicy; w oddziale drugim pisali uczniowie według wzorów pisma Józefa Piórkiewicza i Kazimierza Nowickiego.

GIMNASTYKA. Uczniowie ćwiczyli w 7 oddziałach, każdy w 1 godzinie tygodniowo. Przez 25 minut ćwiczą wspólnie (gimnastyka szwedzka) według planu, w następnych 35 minutach trzy zastępy ćwiczyły naprzemiennie na przyrządach i odbywały się gry gimnastyczne. Uczniowie niższego gimnazjum wykonywali ćwiczenia 1. i 2. stopnia trudności, wyższego gimnazjum i 3 stopnia. Uczęszczało uczniów 212.

I. oddział liczył 33 uczniów, II. 35 III. 23 IV. 28 V. 28 VI. 28 VII. 37 — razem 212, uczniów.

Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych pobierają remunerację z funduszu naukowego.

В) W równorzędnych klasach ruskich.

1. ИСТОРИЯ рідного краю в III. і IV. кл. по 1 годині на тиждень; учили ся всі ученики.
2. СЫШВ: I. відділ: а) 34 учеників, 1 год. на тиждень; б) 26 учеників 1 год. на тиждень. Взято з часті теоретичної після підручника о. І. Кипріяна вступні ві-

домости про звукотвір, о поставі тіла і укладі уст, о віддиху, про силу і барву тонів; з части практичної нотацию, ключі, такти, темпа, луки і синкопи, будову скаль, хроматичві знаки і інтервали. Крім того вправи практичні шкільні і домові після підручників Дітця, Цельнера і Абта.

II. відділ, 32 учеників; 2 год. на тиждень, з котрих першу в тижни призначено на твори свѣцкі, другу на церковні. З свѣцких творів виучено між иньшими 3 хори на вечер устроєний гімназ. молодежню в честь і память Т. Шевченка, іменно: „Річенька“ Лавровского на хор мішаний; „Коби я був пташков“ Д. Січиньского і „До бою“ з акомп. фортепяна П. Бажаньского, на мужеский хор 3 церковних творів співано ріжні пісні із „Служби“ Бортняньского, Вербицкого, Лавровского і Кишакевича; крім того виучено Псалми Бортняньского: „Услиши Господи“ і „Ангел вопієше“;

Ученики з польских клас приходили на науку співу відділу II.

3. РИСУНКИ: в двох відділах по 2 години на тиждень.

I. відділ 15 учеників, II. відділ 6 уч. Ученики рисували в I. відділі після взірців поданих на таблиці: лінії прості прямові, поземі, скісні, рівнобіжні, квадрат і єго поділ і а симетричні фігури, скісні і т. п. поєдинчі листки контурові з орнаментики ростинної (в двох красках); в II. відділі: поєдинчий орнамент з гіпсових моделів, плястичні листки стилізовані і природні.

4. КАЛІГРАФІЯ: в двох відділах по 1 год на тиждень.

I. відділ 30 учеників, II. відділ 15 учеників. В I відділі вправляли ся ученики в писаню букв руских, латиньских і німецких, пишучи за учителем після взору поданого на таблиці, в II. відділі після взірців письма Пюркевича і Новицкого.

5. ГІМНАСТИКА: в 5 відділах по 1 годині на тиждень.

I. відділ 26 учеників, II. відд. 27 уч. III. відд. 28 уч. IV. відділ 24 учен. V. відділ 25 учеників. Пляц науки такой самий, як в головнім заведеню.

III. Temata do wypracowań piśmiennych.

A) W zakładzie głównym.

a) *W języku polskim.*

Klasa V.

1. Wrzesień. (Opis).
2. Odysseusz w jaskini Polifema.
3. Zdobycie Jerozolimy (Według 18. pieśni „Jerozolimy Wyzwolonej“ Tassa.)
4. Zgon Horeszki. (Według opowieści Gerwazego.)
5. Panowanie Tullusa Hostiliusa. (Na podstawie Liwiusza.)
6. Zabiegi patryotyczne księdza Robaka.
7. Jakie podania wytworzyły się o śmierci Sicińskiego. (Na podstawie gawędy A. Mickiewicza. „Popas w Upicie“.)
8. Losy Haliny.
9. Wykazać cechy sonetu na podstawie 81. sonetu Petrarcki.
10. Tok myśli w elegii Klemensa Janickiego: „Piękność ziemi włoskiej“.
11. Opis wiosny. (Na podstawie dwóch pieśni Stefana Witwickiego i Teofila Lenartowicza pod tytułem „Wiosna“.)
12. Herkules w Italii. (Na podstawie lektury łacińskiej).
13. Wizerunek Cześnika.
14. Poselstwo Odysseusza do Chryzy. Na podstawie lektury greckiej.)

Klasa VI.

1. Oszczędny a skąpy.
2. Na czym zasadza się w pojęciu Reja poczciwy żywot człowieka.
3. Oblężenie Wielkich Łuków. (Na podstawie 3-ciej księgi Pamiętników Heidensteina.)
4. Stan społeczeństwa rzymskiego w czasie wybuchu spisku Katyliny. (Na podstawie lektury Sallustyusza.)
5. Wizerunek Skrzetuskiego. (Według Ogniem i mieczem).
6. Myśli przewodnie chórów w „Odprawie posłów greckich“.
7. Oblężenie Kamieńca w powieści i w historii
8. Przepowiednie upadku Rzeczypospolitej polskiej w literaturze XVI. wieku ze szczególnem uwzględnieniem Kazań sejmowych ks. Skargi.
9. Osnowa i rozbiór sielanki Szymonowicza p. n.: „Kołacze“.
10. Rokosz Lubomirskiego na podstawie „Pamiętników“ Paska.
11. Przyjaciół a pochlebca.
12. Jakie przestrogi daje Krasicki młodzieży? (Na podstawie satyry: Przestroga młodemu.)

12. Stan społeczeństwa polskiego w drugiej połowie XVIII. wieku (Na podstawie powieści H. Rzewuskiego: „Listopad“)
14. Zasługi króla Stanisława Augusta Poniatowskiego około literatury polskiej.

Klasa VII.

1. Ἄνθρωπος ὃν δεῖ μέμνησο.
2. Postać „Dziadunia“ w gawędzie Fr. Morawskiego „Dworzec mojego dziadka“.
3. Związek ruchu reformacyjnego w państwie niemieckim z współczesnymi prądami umysłowego życia.
4. Jaką odprawę daje Cycero przeciwnikom wniosku Maniliusza?
5. Z jakich względów radzi Demostenes Ateńczykom zachować pokój z Filipem? (Na podstawie mowy Demostenesa „O pokoju“.
6. Włochy w wieku XVI. pod względem politycznym i cywilizacyjnym.
7. Mowa Miecznika przed bitwą z Tatarami. (Na podstawie „Maryi“ Malczewskiego.
8. „Bo słuchajcie i zważcie u siebie,
Ze według Bożego rozkazu.
Kto nie doznał goryczy ni razu.
Ten nie dozna słodyczy w niebie“.
Mickiewicz.
9. Obraz zburzenia Troi podług Eneidy Wergilego.
10. Położenie polityczne Europy w w. XVI.

Klasa VIII.

1. Znaczenie wyobraźni w życiu hr. Henryka z Nieboskiej komedyi.
2. Znaczenie wrażeń w rozwoju procesu poznania.
3. Rozwinąć i uzasadnić myśl zawartą w zdaniu Krasińskiego: „Kto się poświęcił dla dobra ludzi, powinien o ich sądzie zapomnieć.“
4. Sprawa połączenia Czech i Węgier z krajami austriackimi ze stanowiska nauki geografii i historyi.
5. Głos sumienia w charakterze Makbeta.
6. Główne cechy polskiej poezji pomiędzy rokiem 1831. a 1848.
7. Rozwinąć myśl zawartą w zdaniu Wincentego Pola:
»A dla wiary i dla ducha
W ziemi dziadów śmierci niemas.
8. Pożegnanie przełożonych i kolegów. Przemówienie ucznia po egzaminie dojrzałości.

b) *W języku ruskim.*

Klasa V.

1. Поворот ученика з вакацій до школи.
2. Заняття хлібороба в протягу року.
3. Борба Русинів з Половцями над Каялою.
4. Зміст народ. казки: „Дума про княгиню-кобзаря“.
5. Борба Гораціїв з Курияціями. (На основі латинської лектури).
6. Зимові приємности.
7. Суспільні відносини в Атенах і реформи Сольона. (На основі науки історії).
8. Битва Сербів на Косовім полі.
9. Любов сестри до брата — після оповідання М. Вовчка.
10. Значіне грибів і бактерій в природі — після науки ботаніки.

Klasa VI.

1. Вода приятелем і ворогом чоловіка.
2. Коліска а домовина.
3. Атени і Рим — осередки старинної цивілізації.
4. Участь природи в Слові о полку Ігоревім.
5. Падене Готів. (На основі німецької шкільної лектури).
6. Заслуги короля Данила для Галицької землі (На основі Волинсько-Галицької літописи).
7. Характеристика Захара в повісті І. Франка „Захар Беркут“. (На основі приватної лектури.)
8. Значіне рік, гір і лісів для краю.
9. Бій під Плятеями. (На основі лектури Геродота.)
10. Зв'язки віддиху і їх розвій у позвоночних зв'язат.

Klasa VII.

1. Значіне устної словесности в українсько-руським письменстві.
2. Наслідки Реформації.
3. Вартість часу.
4. Характеристика дум.

5. Антоній і Базаній. Характеристика з „Венецького купця“ (Шекспіра).
6. Які події історичні стоять на переході до нових віків.
7. Розвязка в опереті Котляревського „Наталка Полтавка.“
8. Желізниці — чинник цивілізаційний.
9. Анальоґії в Шевченковім „Перебенді“ і „Імпровізації“ Міцкевича.
10. Характер Ярополка в трагедії К. Устияновича : „Ярополк І. Святославич“.

Klasa VIII.

1. Наймогутійші оружя людскости ; меч, перо і слово.
2. Знанє — то сила.
3. Характеристика проповіді капуцина в „Таборі Валенштайна“.
4. Значінє Марка Вовчка в українсько-руській літературі.
5. Внутрішні відносини Австрії від р.1815 —1848.
6. В чім шукати трагічної вини в „Гальшці Острожській“ О. Огоновського ?
7. Розвій благородних прикмет у героїні повісти Конопського „Непримирена“.
8. „Tota vita descendum est“.

---

c) *W języku niemieckim.*

Klasa V.

1. Das Schicksal der römischen Slaven.
2. Der Euphrat und der Nil als Wohlthäter ihres Landes.
3. Die Geschichte des Diamanten.
4. Die Aufstellung der beiden Armeen vor der Schlacht bei Kunaxa.
5. Die Sommerfrische Eden im Libanon.
6. Die Kindererziehung in Sparta nach der Gesetzgebung Lykurgs.
7. Mittels welcher Eigenschaften üben die Mineralien auf den Menschen einen Reiz aus?
8. Eine Procession zum Parthenon im alten Athen.

9. Ein Tag im Eismeer.
10. Die Kunst der Darstellung in den römischen Katakomben
11. Die Entstehung der Salzlager.
12. Wie Sokrates seinen Sohn von der Pflicht der Dankbarkeit gegen die Eltern überzeugte.
13. Der römisch-sabinische Götterkreis.
14. Ein Tag im alten Pompeji.

Klasa VI.

1. Telemach bei Menelaos. Nach Odyssee IV.
2. Kudruns Prüfungsjahre.
3. Das Märchenhafte in dem Bericht des Pytheas.
4. Der Tod des Patroklos. Nach Ilias XVI.
5. Worin besteht die Überlegenheit Reinekes über seine Gegner.
6. Die Bärenjagd. Nach Mickiewicz.
7. Das Zeitbild in Scheffels „Ekkehard.“
8. Das Nervensystem und seine Bedeutung.
9. Aus welchen Gründen trägt Cicero Bedenken, Catilina hinrichten zu lassen?
10. Das Wesen des Märchens ist an Beispielen aus der Lectüre zu erläutern.
11. Inhalt und Grundgedanke der Ballade „der Bramine“ von Hebbel.
12. Die Exposition in den Vögeln des Aristophanes.
13. Das grosse Interregnum in Deutschland.
14. Der Weihnachtsmorgen 1657 in Czestochowa. Nach Sienkiewicz.

Klasa VII.

1. Wie die Volkssage mit historischen Thatsachen verfährt.
2. Welche Eigenschaften verlangt Cicero von einem Feldherrn in der Rede „De imperio“?
3. Frankreich als Rival der Habsburger im 16. Jahrhundert.
4. Wie motiviert Shakespeare Shylocks Hass gegen Antonio?
5. Das historische Element in Minna von Barnhelm.
6. „Noch Keinen sah ich fröhlich enden. Auf den mit immer vollen Händen die Götter ihre Gaben streuen“. An historischen Persönlichkeiten nachzuweisen.
7. „Überfluss kommt eher zu grauen Haaren, aber Auskommen lebt länger“.
8. Die Bedeutung des 30-jährigen Krieges in der Literatur.
9. „Aut prodesse volunt aut delectare poëtae“.
10. Die Lösung des Conflicts in „Hermann und Dorothea“.

Klasa VIII,

1. Wie Schiller sein Gedicht „Spaziergang“ einleitet.
  2. Disposition zum Prolog in Wallensteins Lager.
  3. Gliederung und Gedankengang der 13. Ode des 2. Buches von Horaz „Ad arborem“.
  4. Die Seelenstimmung des Orestes und ihre Gründe.
  5. „Nur der grosse Gegenstand vermag den tiefen Grund der Menschheit aufzuregen“. An der Geschichte nachzuweisen.
  6. Wie beurtheilt Sokrates den Verlauf und den Ausgang seines Processes? (Nach der Apologie).
  7. Die colonisatorische Thätigkeit der Griechen und ihre Bedeutung.
  8. „Der Krieg ist schrecklich wie des Himmels Plagen, doch er ist gut, ist ein Geschick, wie sie“.
  9. „Der Mensch braucht wenig, und an Leben reich ist die Natur“.
-

B) W równorzędnych klasach ruskich.

a) В рускій мові:

Кляса V.

1. Ліс в чотирох порах року.
2. Спів Ахіля з Агамемноном. (На основі лектури).
3. Які обставини пособили розвою мореходства у Фенікіян?
4. Бій під Кунаксою.
5. Схожости і ріжницї між VI піснюю Одисеї а Кулішевою ідилею „Орися“.
6. Виказати всі знамена легенди в „Богатім Марку“ Школиченка.
7. Йорданське сьвято.
8. Побут мешканців Київської землі в домонгольській добі. (На основі лект.)
9. Перешкоди Мероса в повороті до Сиракуз. (На основі „Поруки“ Шіллера).
10. Ярмарок в Коломиї.

11. Опис потопу після Овідія.
12. Великий тиждень на селі.
13. Вплив комах на розвій рослин явнопльвітних.
14. Забаганки і неудачі Мартина Борулі. (На основі уривків комедії „М. Боруля“ поміщених в „Взорах поезиї і прози“).

Кляса VI.

1. Порівнати жите людске з бігом ріки.
2. Відносини Рурика і єго наслідників до руского населеня. (На основі частин з Несторової літописи, поміщених в Хрестоматії Огоновского).
3. Камінь в службі чоловіка.
4. Як з'ображає Саллюст поступенний упадок моральности у суспільности римської до часів Катиліни.
5. Заслуги Августа для римської держави.
6. Данило Мних в Єрусалимі.
7. Зносини короля Данила з Заходом. (На основі приватної лектури).
8. Вплив культури римської на домове жите Герман. (На основі німецької шк. лектури).
9. Становище Ціцерона супротив заговору Катиліни. (На основі кляс. лектури).
10. Ученик а пчола.
11. Вплив гуманізму на староруску літературу.
12. Порівнати німецьку казку „Der Wunschring“ з Франковою казкою „Без праці“.
13. Геракль на розпутю. (На основі грецької лектури).
14. Зріст могутости Габсбургів в XIII. і XIV. стол.

б) в польській мові:

Кляса V.

1. Przyjemności jesieni.
2. Pożegnanie Hektora z Andromachą.
3. Krótka treść noweli Sienkiewicza p. n. Latarnik.

4. Historya ostatniego z Horeszków. (Na podstawie ks. II. epepei „Pan Tadeusz“).
5. Sól. (Na podst. lekt. niem.).
6. Wizerunek ks. Robaka w poemacie „Pan Tadeusz“.
7. Ateny ogniskiem życia politycznego i umysłowego za czasów Peryklesa.
8. Osnowa powieści poetyckiej Mickiewicza p. t. „Grażyna“.
9. Podanie o Faetoncie. (Na podstawie Przemian Owidego).
10. Postać Rejenta w komedyi p. t. „Zemsta“.

Кляса VI.

1. Język a broń sieczna.
2. Halka z Ostroga. (Według Górnickiego).
3. O ile przyczynił się wynalazek druku do umysłowego postępu?
4. Jak pojmuje Modrzewski prawdziwą wolność i jakie z tego względu zarzuty czyni Polakom?
5. Polityczne stanowisko Pompejusza w Rzymie podczas walki popularów z optymatami. (Na podstawie nauki historii).
6. Antenor i Aleksander w „Odprawie posłów greckich“ I. Kochanowskiego.
7. Zasługi Karola Wielkiego około rozszerzenia cywilizacyi.
8. Proces oddechania i krążenia krwi. (Na podst. nauki hist. natur.).
9. Jak przedstawia I. Krasiecki w Doświadczyńskim wychowanie młodzieży w Polsce z końcem 18. wieku?
10. Charakterystyka porównawcza obu bohaterów w Rzewuskiego powieści p. t. „Listopad“.

в) в німецькій мові:

Кляса V.

1. Euphrat und Tigris. Nach der Lectüre.
2. Wohlthun trägt Zinsen (durch ein Beispiel erklärt). Nach der Lectüre.
3. Ein Knabe erzählt, wie er reich geworden (directe Rede.) Auf Grund XII.
4. Die Worte „Keinen preise selig vor dem Ende“ sind auf Grund der Lectüre zu erklären.
5. Die antiken Säulen. Auf Grund der Lectüre.
6. „Der Zauberlehrling“. Inhaltsangabe.

7. Wie tröstet Thetis ihren Sohn nach dem Fall Patroklos?
Auf Grund der Schullectüre.
8. Die atmosphärischen Niederschläge. Auf Grund der Lectüre.
9. Die bestrafte Habsucht. Auf Grund der Lectüre.
10. „Der Siege göttlichster ist das Vergeben“. Schiller. Auf Grund der Lectüre.
11. Über die Kohle. Nach der Lectüre.
12. „Die Kraniche des Ibykus“. Inhaltsangabe.
13. Athmen und Ernährung der Pflanzen. Auf Grund der Lectüre.
14. Wie wurden die Römer Herrn der ganzen apenninischen Halbinsel? Auf Grund der Lectüre.

Кляса VI.

1. Der angenehmste Tag meiner Ferien. Schilderung nach gegebener Disposition.
  2. Es ist das Wesen der Allegorie an dem Gedichte Ad. Chamisso's „Die Kreuzschau“ nachzuweisen.
  3. Telemachs Besuch in Lakedaemon. Auf Grund der Schullectüre.
  4. Wie wurde Gottfried Anführer der Kreuzheeres? Nach Torquato Tasso's „Das befreite Jerusalem“.
  5. Grundgedanke und Gedankengang in Schillers „Der Taucher“.
  6. Inhalt des I. Gesanges in Goethes „Reineke Fuchs“.
  7. Auch der Winter hat seine Freuden! Nach gegebener Disposition.
  8. Eine Hunnenschlacht. Schilderung auf Grund der Lectüre.
  9. Ein Abenteuer des Junkers Don Quixote von La Mancha.
  10. Dichter und Dichtung, definiert auf Grund Wackernagels „Alter und Ursprung der Poesie“, Grün's „Der letzte Dichter“. Goethes „Der Sänger“ und Schillers. „Der Graf von Habsburg“.
  11. Zustände Deutschlands vor Rudolph von Habsburg. Nach der Lectüre.
  12. Der 18-te August in der Militärakademie. Nach der Lectüre.
  13. Das Kirchlein auf dem St. Stephansberge in Rhodos. Auf Grund: „Der Kampf mit dem Drachen“.
  14. Das Sprichwort „Fleiss bringt Brot — Faulheit Noth“ — durch ein Beispiel zu erklären.
-

Zagadnienia do piśmiennego egzaminu dojrzałości.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbywał się w 2 oddziałach. Dla każdego przeznaczone były osobne tematy.

1. *Język łaciński.* Dla oddziału A.: Corn. Taciti Dialogus de oratoribus c. 10. i c. 11. do słów „ut versus facerent“. Dla oddziału B.: Livii Ab Urbe condita l. IV. c. 6. i c. 7. do słów „insignibus consularibus usos“. Dla oddziału A.: z historii powsz. Gindelego: „Wyprawa Kserksesa“ od słów: Daryusz nie mogąc przeboleć“ do słów: „posłuszni ich prawom my tutaj poległi“. Dla oddziału B.: z historii powsz. Gindelego: „Hegemonia Teb“ od słów: „wskutek bitwy pod Leuktrą“ do słów: „nad wykonaniem warunków pokoju“.

2. *Język grecki.* Dla oddziału A.: Sofoklesa Ajas 284—330 z opuszczeniem w. 317—322. Dla oddziału B.: Platona Hippias Młodszy r. XII. (369 D. E, 370 A, B, D).

3. *Język polski.* Dla oddziału A.: „Rozwinąć myśl zawartą w zdaniu ks. Kalinki: dla wszystkich narodów kościół jest dźwignią, dla nas zasadą bytu, rękojmią przyszłości“. Dla oddziału B.: „Rozwinąć myśl zawartą w zdaniu Stanisława Tar-nowskiego: miłość ojczyzny powinna być enotą w czynie“.

4. *Język ruski.* Dla obydwóch oddziałów: „На чім осно-вувалось велике значінє духовенства в середних віках?“

5. *Język niemiecki.* Dla oddziału A.: „Orientalische Ein-flüsse in der Geschichte, Kunst und Literatur Europas“. Dla oddziału B.: „Was verdankt Oesterreich dem Kaiser Franz Josef I.“.

6. *Matematyka.* Dla oddziału A.:

$$1). x^2 + y^2 = 2(6 + 3y + 2x)$$

$$\frac{3}{y} = \frac{1}{x} \left(4 + \frac{14}{y}\right)$$

Wykreślić linie wyrażone powyższemi równaniami i po-dać znaczenie wyszukanych pierwiastków.

2). W kulę o powierzchni 50 dm^2 jest wpisany stożek pro-sty, w którym kąt u wierzchołka wynosi $34^\circ 18' 36''$. Obliczyć pobocznice i objętość tego stożka.

3). Gmina pewna zaciągnęła w banku pożyczkę 80.000 zł., na umorzenie tego długu płaci na końcu każdego roku 6419 złr. 46 ct. Po ilu latach spłaci tę pożyczkę, jeżeli bank liczy 5%?

Wykaz abiturjentów,

których uznano za dojrzałych na podstawie egzaminu odbytego w dniach od 31. maja do 3. czerwca 1898.

Liczba porządk.	Imię i nazwisko	Miejsce i kraj urodzenia	Religia	Rok urodz.	Uczęszczał do gimnazjum w latach	Wynik egzaminu	Zamierzone studia
1	Budzianowski Władysław	Matyjowce, Galicya	rz. kat.	1876	1888—1898	dojrzały	prawo
2	Funkenstein Leon Dawid Łazarz	Kołomyja, „	mojż.	1880	1891—1898	„	prawo
3	Goldschlag Lajzor	Krynica (p. droh.) „	mojż.	1877	1891—1898	„	prawo
4	Karchut Teodor	Czortowiec, „	gr. kat.	1879	1890—1898	„	teologia
5	Karg Józef	Kołomyja, „	rz. kat.	1878	1891—1898	„	prawo
6	Königsberg Izaak	Czortków, „	mojż.	1877	1891—1898	„	teologia
7	Kucharski Stanisław Władysław	Jabłonów. „	rz. kat.	1878	1889—1898	„	prawo
8	Martynowicz Aleksander	Chorostków, „	rz. kat.	1880	1891—1898	doj. z odzn.	prawo
9	Nawarski Eugeniusz Karol Grzegorz	Dolina, „	rz. kat.	1878	1891—1898	dojrzały	prawo
10	Perfecki Roman	Kołomyja, „	gr. kat.	1880	1892—1898	„	prawo
11	Piller Eugeniusz Witold	Podhajce, „	rz. kat.	1880	1891—1898	„	prawo
12	Rozwoda Ludwik Tadeusz	Zaleszczyki, „	rz. kat.	1879	1891—1898	„	prawo
13	Schapira Marceli Ignacy	Lwów, „	mojż.	1880	1891—1898	„	prawo
14	Uhrman Itzig Wolf	Kołomyja, „	mojż.	1877	1891—1898	„	filozofia
15	Walter Zygmunt	Nadwórna, „	rz. kat.	1879	1891—1898	„	prawo
16	Weissglas Wolf	Kołomyja, „	mojż.	1876	1891—1898	„	politech.

V. Zbiory naukowe.

A) W zakładzie głównym.

1. Biblioteka dla nauczycieli.

Biblioteka liczy dzieł 4954, map 110, atlasów 8, obrazów geogr. i hist. 115, globusów 5, monet srebrnych 38, miedzianych 143, modeli 3.

W bieżącym roku szkolnym a) zakupiono: Słószarz: Katechizm religii katolickiej 1897.; Dörpfeld und Reisch: Das griechische Theater; Cornelius Nepos wydanie Fügnera; Wagner i Kobiliński: Griechische und römische Altertümer; Liwiusza tłum. Habury; Steiner—Scheindler: Ćwiczenia łacińskie dla klasy I.; Hösick: Słowacki; Kallenbach: Adam Mickiewicz; G.: Księga rzeczy polskich; Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna; Indeks do kwartalnika historycznego; Karbowski: Dzieje wychowania w Polsce I.; Schiller: Der Stundenplan; Wolff: Die Heilung des Schreibkrampfes; Fenchel: Die Zahnverderbnis; Christinger: Herbarts Erziehungslehre; Liesegang: Die Projections-Kunst; Mapa sztabu generalnego Kołomyi; Lityński: Olympia; Ebeling: Einführung in das Kartenverständnis; Lehmann: Geographischer Unterricht; Seydlitz: Geographie; Bilderbogen für Schule und Haus; Surzyński: Preludya na organy; Śpiwnik kościelny dla organistów; Rzepko: Dwanaście kolęd; Richling: Kolędy; Niewiadomski: Kolędy; Ochmański: Pastoralki; Goethe: Dichtung und Wahrheit; Czytanka ruska dla IV. klasy; Villicus: Lehrbuch des Rechnens; Pauly: Realencyclopädie IV.; Tarnowski: Rozprawy i sprawozdania tom IV.; Herodot wydanie Steina I.; Gaebler: Schulwandkarte der öst.-westl. Halbkugel; id: der Balkanhalbinsel; id: v. Australien und Oceanien; Posąg Mickiewicza; Oesterr. ungar. Monarchie in Wort und Bild. (dalszy ciąg).

Prócz tego prenumeruje zakład następujące czasopisma naukowe i pedagogiczne: 1. Muzeum. 2. Kwartalnik historyczny. 3. Przegląd polski. 4. Przewodnik naukowy i literacki. 5. Biblioteka warszawska. 6. Szkoła. 7. Wszechświat. 8. Kosmos. 9. Zeitschrift für das Gymnasialwesen. 11. Wochenschrift für classische Philologie. 12. Mittheilungen der geographischen Gesellschaft. 13. Lehrproben und Lehrgänge. 14. Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und

Unterricht. 15. Österr. Mittelschule. 16. Geographische Zeitschrift. 17. Rodzina i szkoła. 18. Przewodnik gimnastyczny 19. Naturwissenschaftliche Rundschau. 20. Eos. 21. Przewodnik bibliograficzny. 22. Zeitschrift für Schulgesundheitslehre. 23. Jahrbuch für Jugend und Volksspiele.

b) otrzymano w darze:

Wydawnictwo Akademii Umiejętności w Krakowie i wydawnictwo biura statystycznego Wys. galicyj. Wydziału krajowego; Zych: Zelman Wolfowicz. Paczowski: Willenstheorie und Unterrichtspraxis; Duncker: Erzherzog Albrecht.

2. Biblioteka dla młodzieży

liczy dzieł polskich 535, ruskich 239, niemieckich 559.

W b. roku a) zakupiono: dzieła polskie:

Mickiewicz, Literatura słowiańska 3 zeszyty; Cybulski Odczyty o poezji polskiej; Libelt Pisma pomniejszych 6 t.; Siemieński Portrety literackie; Bełza odgłosy z Szkocyi; N. Grześ w legionach polskich; Dr. Karbowski Adam Mickiewicz; Balzer Reformy społeczne konstytucyi 3-go maja. Szekspir Koryolan; Wojcicki Zyciorisy znakomitych ludzi; Rzewuski Listopad.

Ruskie:

Адам Дядько Гроші а праця; Гете-Ріденко Іфігенія в Таврії; „Дзвінок;“ З чужих зільників; Кірі Ганна Замок Делі; Колесса Шевченко і Міцкевич; Левицкий Сьвітогляд укр. народу; Макарушка Огляд рус. письменства; Др. Мавдибур Олімпія; Франко Абу-Каземові капці, Без праці; Цервантес-Мирон, Дон Кіхот; Чайченко: Книга байок, Книга казок, Ясні зорі, Марія Стюарт; Шідлер Орлеанська дїва.

Niemieckie:

Graeser Deutsche Classiker 2 zeszyty, Oeser Aesthetische Briefe, Lewes Goethes Leben. V. Hugo und seine Zeit i 11 tomików wydawnictwa das Wissen der Gegenwart.

b) otrzymano w darze:

Misyje katolickie rocznik XVI. (od wydawnictwa); Hoffmann: 2 dziełka; A. B. Glücklich 18 numerów. J. H. Campe Robinson der Jüngere.

3. Gabinet fizykalny.

posiada 342 przyrządy i 9 tablic ściennych.

W bieżącym roku zakupiono do gabinetu fizykalnego: Piezometr Oerstedta, kartę kolorowaną zorzy północnej Payera, magnes podkowiasty Wetterena, model ucha, lunetę ziemską, puszkę na rtęć i rurki Crookesa.

4. Gabinet historii naturalnej

posiada (według stanu inwentarzowego): W dziale zoologii okazów oddzielnie inwentowanych 283, pudełek z owadami 21, modeli 35, tablic ściennych 148; do nauki botaniki okazów nie zielnikowych 4, zielników 11, modeli i t. p. 86, tablic ściennych 157, atlasów 2; do mineralogii okazów 388, modeli 258, 3 tablice ścienne i 1 atlas; wreszcie w dziale technologicznym 8 świeżo zakupionych tablic.

Jako nowe nabytki zapisuje się: W dziale zoologii rogi barana, noga konia, *Melolontha vulgaris* (przeobrażenie), *Terebratula vitrea*, przekrój poprzeczny przez *Petromyzon marinus*, koral szlachetny w spirytusie, *Bombyx mori* (przeobrażenie), model narzędzi pyszczkowych *procrustes coriaceus*, ziemia radiolariowa. Do zbioru mineralogicznego przybył dichroit szlifowany; zbiór tablic powiększył się o Schreiber'a tablice do nauki zoologii i geologii, tudzież tablice objaśniające pewne działy technologii a pozostające w związku z nauką historii naturalnej, wreszcie do przyrządów gabinetu historii naturalnej przybył mikroskop ręczny do demonstracyi w klasie i najważniejsze odczynniki i barwiki, potrzebne przy sporządzaniu preparatów mikroskopowych, tudzież komplet odpowiednich na nie flaszeczek, w dziale zaś sprzętów znajduje się jako nowy nabytek skrzynia do dezynfekcyi okazów przy pomocy dwusiarczku węgla.

5. Gabinet rysunkowy

ma modeli gipsowych 146, glinianych 19, drewnianych 55, drutowych 18, wzorów rysunkowych 605.

Zakupiono do zbioru środków naukowych do nauki rysunków: Lekytos, wazę grecką, głowicę gotycką, trzy fragmenty ornamentalne z tablicy ofiarnej z St. Michale w Wenecyi, żabkę gotycką, 2 liście, 7 ornamentów, akantus, gałązka z jałbłoni, gałązka gruszy, gałązka wawrzynu, oprawa książki gotyckiej. Razem 23 modeli gipsowych.

6. Biblioteka książek szkolnych

liczy książek 1233.

W roku b. zakupiono 15 książek.

W darze otrzymała biblioteka od uczniów 115 książek.*)

Korzystało 159 uczniów, wypożyczając 536 książek.

B) Równorzędnych klas ruskich.

1. Библиотека учителей числитъ 334 творів в 433 томах, образів географічних і історичних 106, таблиць до науки натуральної історії 271, атласів (геогр. істор. і и.) 6, мап 38, гльоби 2 і 5 зошитів вірців до науки каліграфії.

В р. 1898 а) куплено 33 творів в 40 томах, між тими знатніші: König: Deutsche Literaturgeschichte; Pупin u. Spasowic: Geschichte der slavischen Literaturen I.; Порфирьевъ: Исторія русской словесности I.; Дашкевичъ: Отзывъ объ „Очеркѣ украинской литературы XIX. стол. Петрова;“ T. Ziller: Allgemeine Pädagogik; Stöckhardt: Die Schule der Chemie; Tschermak G.: Lehrbuch der Mineralogie; Stowasser J. Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch; Heinichen Deutsch-lateinisches Schulwörterbuch; Benseler G. E. Griechisch-deutsches Schulwörterbuch;

*) W darze złożyli książki następujący uczniowie: Z klasy I. a: Aszkenazy Joachim 2 ks., Billig Mendel 2 ks., Breyha Jan 4 ks., Elster Mojżesz 2 ks., Geller Józef 3 ks., Holder Mechel 2 ks., Huczneker Józef 1 ks., Sacher Eisig 2 ks., Safiak Jan 2 ks., Schmalenberg Ferdynand 3 ks., Wojtków Józef 1 ks. — Z klasy I. b: Patkowski Michał 1 ks., Szczerbaniuk Mikołaj 2 ks., — Z klasy II. a: Balicki Stanisław 2 ks., Bamberger Karol 3 ks., Berler Chaim 2 ks., Czechowicz Robert 1 ks., Dudryk Maksymilian 3 ks., Fell Hillel 3 ks., Jarosiewicz Andrzej 2 ks., Piskozub Władysław 1 ks., Schwarzfild Noe 1 ks., Trzcziński Władysław 1 ks., Urbański Józef 1 ks. Z klasy II. b: Hutter Artur 6 ks., Poznański Antoni 10 ks., — z kl. III. a: Hauser Karol 3 ks., Hussakowski Włodzimierz 2 ks., Łazarski Marceli 2 ks., Medwedczuk Antoni 3 ks., Popieluch Jan 2 ks., Schreiber Kazimierz 2 ks., Schreiber Mikołaj 3 ks., Śliwiński Jan 2 ks., Starczewski Zygmunt 1 ks., Swidkes Jakób 2 ks., z klasy III. b: Bijowski Franciszek 2 ks., Markowski Michał 1 s., z klasy IV. Mazepiuk Dymitr 1 ks., Piotrowicz Stanisław 2 ks., z klasy V. Dąbrowski Jan 2 ks., Liebhart Leopold 2 ks., Sonnenreich Ozyasz 1 ks.

Schenkl K. Deutsch-griechisches Schulwörterbuch; Sanders D. Handwörterbuch der deutschen Sprache; Верхратський І. Начерк соматології; Записки Наукового Товариства імени Шевченка (10 томів); Історична бібліотека ка 19.; Homers Ilias von Stier Heft IV.—VIII.; Herodot VIII. von Sitzler; Ciceronis in Catil. oratt. von Hachtmann; Caesar's Comm. de b. civili von Doberenz-Dinter; Sallusti Catilina von Schmalz; Vergils Aeneis von Brosin; Vergils Bucolica et Georgica von Kappes; Xenophontis Memorabilia von Weissenborn; Kyropaedie von Breitenbach-Büchschütz; Bilderbogen für Schule und Haus I.; далше 32 шкільних підручників і часописи: „Літературно-науковий Вістник;“ „Учитель;“ „Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien“, „Österreichisches Literaturblatt“ і „Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht;“ — б) в дарі одержано: 74 книжок різного змісту (між тими 40 шкільних підручників).

2. Бібліотека учеників числить: 106 творів а 202 томів в рускій мові, 76 творів а 90 томів в польській мові і 61 творів а 136 томів в німецькій мові; в році 1898. куплено 37 творів руских, 27 творів польських і 12 німецьких. В дарі одержано 1 річник „Дзвінка“ 1897. 2 книжки рускі, 2 польські і 1 німецьку.

В бібліотеці для убогих учеників находить ся 217 шкільних підручників (придатних до ужитку); в р. 1898. куплено 16, а 13 учеників жертвувало 36 підручників*).

Далше куплено:

3. До науки географії і історії; мапи: Kampen A. Graecia antiqua; Kiepert: Scandinavien; Spruner-Bretschneider: Europa am Ende des 14 Jahrh.; Gäbler: Pyrenäen-Halbinsel; Gäbler: Deutsches Reich; Sydov-Habenicht: Britische Inseln; Cybulski: Tabulae, quibus antiquitates

*) Книжки жертвували слідуєчі ученики: з класи приговорюючої: Гудлевиц 3 книжки, Ковблянський 2 кн., Козакевич 4 кн., Колдуняк 2 кн.; Левицкій Ром. 4 кн., з I. класи: Завадський 4 кн., Оробець 1 кн.; Пйотровський 1 кн., Семенюк 2 кн., Ферлей. 1 кн.; з II. класи: Недільський 6 кн., з III. класи: Гузар 5 кн.; з V. класи Гаморак 1 книжку.

Graecae et Romanae illustrantur — 3 таблиці; „Habsburg“; гльоб індукційний.

4. До науки історії природи: Leuckart und Nitsche Zoologische Wandtafeln — 15 таблиць; кістяки: чоловіка, малпи, орла, коропа, черепахи, ящірки, жаби; моделі мозку, уха, серця, шкіри; окази зоол. випхані: черепаха, ящірка вюнка, уж звичайний, змیا поганка; окази зоол. в спиритусі: угор, жаба водяна, рахгавка зелена, ириця, слимак, скойка, скорпій європейській, хрестяк, кліщ, дожджанник, п'явка, глиста, мотилчинчок, ціп'як, рагула, мокриця равлинець, хлиняк; окази сухі: омар, науканя, їжинець, звізданя, порцелянка, грошівка, стожець мраморний, слуханя, жуберниця, жабячка, гребенатка, перлівниця, мулич, кораль; 14 моделей ботанічних, збірку комах і мотилів (около 60 штук загалом) і 23 оказів мінералів. В дарі одержано 2 випхані окази птахів: *Colymbus septentrionalis* (від о. В. Калитовського з Трійці) і *Fulicula cristata* (від о. Завадекого з Микитинця).

5. До науки фізики: Приряд до розкладаня води, помпа згущаюча, валці (порожний і масивний) до права Архимеда з підставкою, вага (демонстраційна) з тягарками, Letoschek „Tellurium“.

VI. WYKAZY STATYSTYCZNE

a) Zakład główny.

	K l a s a											Razem
	I.		II.		III.		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
	a	b	a	b	a	b						
1. Liczba uczniów.												
Z końcem roku 1896/7 było	36 ¹	36	31 ¹	27	27	26	46 ¹	34	31	27	28	349 ³
Na początku 1897/8 przyjęto	49	47	32 ¹	32	29	30	48 ¹	37 ¹	34	29	25 ²	392 ⁵
W ciągu roku szkolnego przybyło	3	1	2	1	.	1 ¹	.	2	.	.	0 ²	10 ³
Razem przyjęto	52	48	34 ¹	33	29	31 ¹	48 ¹	39 ¹	34	29	25 ⁴	402 ⁸
Między tymi nowo przyjętymi, a mianowicie:												
z poprzedniej klasy	46	41	2	1	.	7 ¹	1	7	3	3	0 ²	111 ³
powtarzających klasę	1	1	.	.	1	1	.	.	1	.	.	5
Dawniejszych uczniów, a mianowicie:												
z poprzedniej klasy	.	.	28 ¹	30	25	22	40 ¹	30 ¹	29	23	24 ²	254 ⁵
powtarzających klasę	5	6	4	2	3	1	7	2	1	.	1	32
W ciągu roku opuściło zakład	12	12	7	.	1	7	3 ¹	1 ¹	1	2	1 ²	47 ⁴
Liczba uczniów z końcem roku szkolnego 1897/8	40	36	27 ¹	33	28	24 ¹	45	38	33	27	24 ²	355 ⁴
2. Miejsce urodzenia.												
Miasto Kołomyja	12	14	12 ¹	8	8	6	15 ¹	12	10	5	8	110 ¹
powiat kołomyjski	4	2	2	1	.	1	1	2	1	2	2	18
inne powiaty galicyjskie	21	19	12	20	18	16	26	23	20	20	14 ²	208 ²
inne kraje koronne	3	1	1	3	2	1 ¹	3	1	1	.	.	16 ¹
zagranica	1	.	.	1	.	.	.	.	1	.	.	3
Razem	40	36	27 ¹	33	28	24 ¹	45	38	33	27	24 ²	355 ⁴

3. Język ojczysty.												
Pol-ki	36	36	25 ¹	31	27	20 ¹	41	37	28	19	19 ¹	319 ³
ruski	2	.	.	2	1	4	4	1	4	8	5 ¹	31 ¹
niemiecki	2	.	2	.	.	.	.	.	1	.	.	5
Razem	40	36	27 ¹	33	28	21 ¹	45	38	33	27	24 ²	355 ⁴
4. Wyznanie religijne.												
Rzymsko-katolickie	16	18	13	16	17	19 ¹	31	20	12	16	10 ¹	188 ²
ormiańsko-katolickie	1	2	1	.	1	.	1	1	1	1	.	9
grecko-katolickie	5	.	.	4	2	4	5	3	4	7	5 ¹	39 ¹
ewangelickie	.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	.	2
mojżeszowe	18	15	12 ¹	13	8	1	8 ¹	14	16	3	9	117 ¹
Razem	40	36	27 ¹	33	28	24 ¹	45	38	33	27	24 ²	355 ⁴
5. Wiek uczniów.												
10 lat	7	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	7
11 "	7	5	1	1	.	.	.	.	.	.	.	14
12 "	11	9	4	7	.	1 ¹	.	.	.	.	.	32 ¹
13 "	7	13	9 ¹	5	7	7	2	.	.	.	.	50 ¹
14 "	2	6	8	5	7	3	6	.	.	.	.	37
15 "	3	2	1	10	4	6	7	10	1	.	.	44
16 "	3	.	2	4	3	3	14	8	3	3	.	43
17 "	.	1	1	1	6	1	6	9	6	9	3	43
18 "	.	.	1	.	1	3	7	2	12	6	5	37
19 "	.	.	.	.	.	.	3	8	7	5	4	27
20 "	.	.	.	.	.	.	.	1	3	2	4 ¹	10 ¹
21 "	.	.	.	.	.	.	.	.	1	1	5	7
22 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	3	4
25 "	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	0 ¹	0 ¹
Razem	40	36	27 ¹	33	28	24 ¹	45	38	33	27	24 ²	355 ⁴

	K l a s a											Razem
	I.		II.		III.		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
	a	b	a	b	a	b						
6. Miejsce zamieszkania rodziców.												
Kołomyja	23	22	17	19	18	11 ¹	25 ¹	20	21	14	13 ²	203 ⁴
powiat	4	2	3	2	2	1	1	4	1	1	4	22
» borszczowski	.	.	.	.	1	1	.	1	2	1	.	6
» buczacki	.	1	.	1	1	.	.	1	1	2	.	7
» cieszanowski	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	.	1
» czortkowski	.	1	.	.	.	.	.	.	.	.	1	2
» doliniański	.	1	.	.	.	.	1	.	1	.	2	5
» drohobycki	.	.	.	.	.	.	2	.	.	.	.	2
» horodeński	.	1	.	1	.	2	4	3	1	.	1	13
» husiatyński	1	.	.	.	.	1	.	2	.	.	.	4
» jaworowski	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	.	1
» kałuski	.	.	1	2	.	.	.	.	.	.	.	3
» kossowski	4	3	3	1	2	1	5	2	2	1	.	24
» lwowski	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
» nadwórniański	.	.	.	.	.	1	.	.	1	1	1	4
» peczeniżyński	3	2	.	1	1	.	2	2	.	2	.	13
» podhajecki	1	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
» skalacki	.	.	0 ¹	.	.	.	.	.	.	.	.	0 ¹
» śniatyński	1	2	1	2	1	3	4	.	2	3	2	21
» stanisławowski	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1
» tarnopolski	1	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	2
» tłumacki	1	.	2	1	1	2	1	.	.	.	.	8
» trembowelski	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1
» zaleszczycki	.	.	.	.	.	.	.	2	1	.	.	3
» Bukowina	.	.	.	1	.	1	.	.	.	.	.	2
» Bośnia	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1
» Królestwo polskie	.	.	.	.	.	1	.	.	1	.	.	2
» Rumunia	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	.	2
Razem	40	36	27 ¹	33	28	24	45 ¹	38	33	27	24 ²	355 ⁴

7. Stan rodziców.												
Urzednicy państwowi i kolejowi	1	4	3	7	2	3	7	5	6	8	3	49
» autonomiczni	1	2	.	1	.	1	1	2	1	.	1	10
Urzednicy i ofycjaliści prywatni	4	6	5	2	5	6	2	5	3	2	3	43
Księża gr. kat.	.	.	.	.	1	.	.	.	2	4	2	9
Nauczyciele ludowi	3	.	.	1	2	3	2	1	2	2	2	16
Lekarze	1	1	.	.	.	.	1	3	1	.	1	8
Adwokaci i notaryusze	.	.	1	1	2	2	2	.	.	.	1	9
Właściciele większych posiadłości	.	.	.	1	.	.	.	1	2	2	1	7
» realności	2	1	2	1	3	1	2	4	2	2	1 ¹	21 ¹
Dzierżawcy dóbr	1	.	2 ¹	.	.	.	2	3	.	1	.	9 ¹
Rolnicy	.	.	2	1	2	2	2	2	2	1	0 ¹	14 ¹
Kupcy	14	10	2	8	1	1	7	5	7	2	2	58
Przemysłowcy	1	2	.	3	2	1 ¹	1	1	4	.	3	18 ¹
Rzemieślnicy	3	3	3	3	2	2	8	2	1	.	2	29
Słudzy rządowi i kolejowi	4	3	6	1	4	2	7	3	1	3	2	36
» prywatni i zarobnicy	2	1	.	2	.	.	1	1	.	.	.	7
Restauratorowie	.	3	1	1	1	.	.	.	.	.	.	6
Różne inne zajęcia	3	.	.	.	1	1	.	.	1	.	.	6
Razem	40	36	27 ¹	33	28	24 ¹	45	38	33	27	24 ²	355 ⁴

8. Klasyfikacja.												
a) Z końcem roku szkolnego 1897/8.												
Stopień celujący	.	1	1 ¹	1	.	.	2	1	3	3	.	12 ¹
» pierwszy	34	24	17	27	17	17	28	27	24	20	19	254
» drugi	4	5	3	4	5	4	9	4	4	3	0 ²	44 ²
» trzeci	.	3	2	.	2	1 ¹	.	3	2	.	.	13 ¹
Pozwolono powtórzyć egzamin po wakacjach	2	3	4	1	4	1	5	3	.	1	5	29
Do egzaminu uzupełniającego przeznaczono	.	.	.	.	.	1	1	.	.	.	.	2
Razem	40	36	27 ¹	33	28	24 ¹	45	38	33	27	24 ²	355 ⁴

	K l a s a											Razem
	I.		II.		III.		IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
	a	b	a	b	a	b						
b) Dodatek do klasyfikacji za rok 1896/7.												
Powtórzyć egzamin pozwolono	2	5	2	3	5	3	3 ¹	5	3	3	2	36 ¹
Egzamin złożyło	1	3	2	1	3	3	2 ¹	5	3	3	2	28 ¹
Egzaminu nie złożyło	i	2	.	2	2	.	1	.	.	.	.	8 ¹
Rezultat ostateczny klasyfik. za r. 1896/7												
Stopień celujący	4 ¹	1	1	.	.	1	1	3	3	.	4	18 ¹
" pierwszy	23	27	23 ¹	24	18	23	36 ¹	28	27	25	23	277 ²
" drugi	5	6	6	3	9	1	7	3	1	2	1	44
" trzeci	4	2	1	.	.	1	2	.	.	.	.	10
Nieklasyfikowano	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Razem	36 ¹	36	31 ¹	27	27	26	46 ¹	34	31	27	28	349 ³
9. Opłata szkolna.												
Opłatę złożyło w I. półroczu	20	20	7 ¹	5	10	9	17 ¹	14	17	7	13	139 ²
od połowy " uwolnieni w I. półroczu	12	10	14 ¹	9	9	10 ¹	25	12	14	13	12 ²	140 ⁴
od całej opłaty uwolnieni w I. " półroczu	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	1
" " " " " II. "	21	18	26	28	19	23	31	23	16	22	14	241
Opłata szkolna wynosiła w II. " półroczu	30	27	14	24	20	17	22	26	19	15	14	228
Opłata szkolna wynosiła w I. półroczu	400	400	160	120	200	180	360	280	340	140	260	2840
" " " " " II. "	240	200	300	180	180	220	490	240	280	260	280	2870
Razem	640	600	460	300	380	400	850	520	620	400	540	5710
Taksy wstępne wynosiły	100-80	90-30	4-20	10-50	2-10	16-80	4-20	14-70	10-20	8-40	6-30	268-50
Datki na środki naukowe	52-—	48-—	35-—	33-—	29-—	32-—	49-—	40-—	34-—	29-—	29-—	408-—
Taksy za duplikaty świadectw	4-—	.	3-—	.	5-—	.	3-—	2-—	1-—	1-—	.	19-—
Razem	156-80	138-30	42-20	43-50	36-10	48-80	55-20	56-70	45-20	38-40	35-30	695-50
Datki na zabawy szkolne	21-50	19-—	12-—	16-50	13-50	14-—	23-50	19-—	16-50	13-50	13-—	182-—

10. Frekwencja na naukę przedmiotów nadobowiązkowych.

Język ruski	13	11	7	12	10	10	8	6	5	9	5	96
Historia kraju rodzinnego	.	.	.	.	28	24	45	.	.	27	.	124
Rysunki wolnорęczne	.	.	.	.	.	.	.	11	4	4	3	22
" geometryczne	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Gimnastyka	24	24	20	27	15	11	25	13	2	6	12	179
Spiew	12	4	3	5	4	9	12	5	4	6	2	66
Kaligrafia	16	22	12	13	2	3	1	.	.	.	.	69

11. Stypendya pobierali z fundacyi

Samuela Głowińskiego	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	.	157-50
Jana Żurakowskiego	.	.	.	1	.	.	1	.	.	.	.	472-50
Leona Bożnańskiego	.	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	150-—
Andrzeja Żalchockiego	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	115-50
Krakowskiej zakordonowej	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	.	157-50
Miejskiej im. Franciszka Józefa	.	.	.	.	.	.	1	.	1	.	.	200-—
Ministerium finansów	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	100-—
Ogólna kwota stypendyów wynosiła	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1353-
Jednorazowe zapomogi otrzymali:	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Od Rady powiatowej w Kossowie	.	1	.	.	.	.	1	2	1	1	.	138-—
Z fundacyi miejskiej im. Arcyks. Gizeli	1	.	1	.	1	.	.	.	.	.	.	75-—

В. W równorzędnych klasach ruskich.

	Кляса						Разом	Прито- товл.
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.		
I. Число.								
З кінцем шк. року 1896/7 було	45	41	29	30	25	—	170	32
З початком 1897/8 прийнято	66	44	41	26	29	20	226	29
Прийнято серед шк. року 1897/8	—	—	1	—	—	—	1	7
Загалом прийнято	66	44	42	26	29	20	227	36
Між прийнятими було :								
З других закладів: а) з низшої кляси	32	—	—	—	1	—	34	35
б) репетентів	1	—	—	1	1	—	3	—
своїх учеників : а) з низшої кляси	28	33	33	21	23	20	161	—
б) репетентів	5	7	9	4	4	—	29	1
Серед року виступило	13	3	4	1	9	—	30	6
Число учеників з кінцем шк. р. 1897/8	53	40	38	25	20	20	196	30
2. Місце уродження.								
Місто Коломня	7	2	1	—	—	2	12	3
повіт коломийський!	12	6	10	2	1	1	32	7
другі повіти галицї	33	28	26	23	17	17	144	20
другі краї монархїї	1	3	1	—	1	—	6	—
заграниця	—	1	—	—	1	—	2	—
Разом	53	40	38	25	20	20	196	30
3. Народність учеників.								
Руска	52	40	38	25	20	20	195	27
Польска	1	—	—	—	—	—	1	2
Жидівска	—	—	—	—	—	—	—	1
Разом	53	40	38	25	20	20	196	30

		Кляса						Разом	Прого- товл.
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.		
4. Релігія.									
Грецько-католицька		52	40	38	25	20	20	195	27
Римсько-католицька		1	—	—	—	—	—	1	2
Мойсеева		—	—	—	—	—	—	—	1
	Разом	53	40	38	25	20	20	196	30
5. Вік учеників.									
10 літ		.	.	.	.	.	.	.	4
11 "		7	.	.	.	.	.	7	10
12 "		11	6	.	.	.	.	17	9
13 »		17	10	5	.	.	.	32	3
14 "		7	8	6	6	.	.	27	3
15 "		6	7	8	3	1	.	25	1
16 "		3	7	7	4	5	4	30	.
17 "		2	2	9	3	5	4	25	.
18 "		.	.	3	5	6	3	17	.
19 "		.	.	.	3	1	2	6	.
20 "		.	.	.	1	1	5	7	.
21 "		.	.	.	.	1	2	3	.
	Разом	53	40	38	25	20	20	196	30
6. Місце проживання родичів.									
Місто Коломня		9	10	3	5	2	4	33	8
повіт коломийський		11	6	11	1	2	1	33	4
" богородчанський		.	.	1	.	.	.	1	.
" борщівський		1	1	1	.	.	2	5	.
" бучацький		.	.	.	.	1	4	5	.
" городнянський		5	3	6	3	2	.	19	3
" городецький (коло Львова)		1	.	.	.	.	.	1	.
" гусятинський		.	1	.	.	.	1	2	.
" долницький		.	.	1	.	.	.	1	.
" заліщицький		2	.	2	1	.	3	8	1
" золочівський		.	.	.	.	3	.	3	.
" калузький		.	2	1	.	1	.	4	.
" камінецький (струм.)		.	.	.	1	.	.	1	.
" косівський		5	5	2	4	3	.	19	1
" надвірнянський		1	.	1	.	1	.	3	1
" печеніжинський		4	.	1	1	3	1	10	6
" підгаєцький		.	.	.	.	.	1	1	.
" рогатинський		1	1	.	.	.	.	2	.
" снітинський		9	10	6	7	1	3	36	3
" станіславівський		.	.	.	.	1	.	1	2
" товмацький		1	.	.	1	.	.	2	.
" чортківський		2	1	1	1	.	.	5	1
Буковина		.	.	1	.	.	.	1	.
	Разом	53	40	38	25	20	20	196	30

	К л я с а						Разом	Прого-товл.
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.		
7. Стан родичів.								
Священники	13	10	14	7	7	4	55	6
Урядники від IX. ст. в гору	1	1	2	1	1	3	8	1
„ „ прочих категорій	2	1	1	.	.	.	4	2
народні учителі	6	9	5	6	3	.	29	3
міщани і ремісники	5	4	2	1	1	1	14	3
селяни	20	11	14	8	6	11	70	10
слуги пועличні	6	3	.	.	2	1	12	5
зарібники	1	1	.	2	.	.	4	.
Разом	53	40	38	25	20	20	196	30
8. Клясифікація.								
а) З кінцем шк. року 1897/8								
I. стень з відзначенем	.	1	1	4	1	4	11	2
I.	41	29	28	17	16	12	143	22
II.	5	1	5	2	.	2	18	1
III.	2	.	.	1	1	.	4	2
Позволено повторити іспит по фєриях	6	9	4	1	2	2	24	3
Разом	53	40	38	25	20	20	196	30
б) Доповнене клясифікації за р.1896/7								
Позволено повторити іспит з 1. предм.	6	9	2	4	5	.	27	1
Здало іспит	6	7	1	4	5	.	24	1
не здало іспиту	.	2	1	.	.	.	3	.
Остаточний результат кляс. за р. 1896/7								
Степень відзначаючий	1	1	4	2	4	.	12	.
„ перший	35	32	32	22	16	.	122	30
„ другий	4	7	8	4	2	.	25	.
„ третій	5	1	.	2	3	.	11	2
Разом	45	41	29	30	25	.	170	32

	К л я с а						Разом	Прого- товл.
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.		
9. Шкільна оплата.								
Оплату зложило в 1. півроці	11	7	14	5	7	1	45	32
в 2. »	10	5	9	6	2	3	35	5
Увільнених від оплати було:								
в 1. півроці	43	34	27	21	20	19	164	—
в 2. »	43	36	29	20	19	17	164	26
Шкільна оплата виносила:								
в 1. півроці	220	140	280	100	140	20	900	160
в 2. »	200	100	180	120	40	60	700	25
Разом	420	240	460	220	180	80	1600	185
Вступні такси виносили	12810	630	840	420	630	—	15330	2900
Датки на наукові прибори	6600	4400	4200	2600	2900	2000	22700	—
Разом	19410	5030	5040	3020	3530	2000	38030	2900
Датки на прибори до забав		1750	1250	950	750	850		1050
10. Наука надобовязкових предметів.								
Польський язик (взглядно обовязковий)	40	32	23	22	18	12	147	30
Історія рідного краю	—	—	38	25	—	—	63	—
Рисунки	8	7	2	4	—	—	21	—
Гімнастика	38	27	20	10	11	4	120	20
Сьпів	22	17	7	11	15	2	74	12
Каліграфія	30	15	—	—	—	—	45	—
II Стипендисти.								
З фонд. Еп. Пукальського	—	—	—	—	—	1	1	—
» краківської закордонової	—	—	—	—	—	1	1	—
» Стунницьких-Янковських	—	1	—	—	—	—	1	—
Сума		200.00	—	—	—	25750	45750	—
12. Одноразові запомози одержали.								
Від Ради міста Коломиї по 25 зр.	1	—	—	—	—	—	1	—
» повітової коломиїської по 5, 10, і 15 зр.	1	—	1	—	1	—	3	—
» пов. городеньск. по 50 зр.	1	—	2	—	—	—	3	—
» пов. косівської по 23 зр.	2	—	1	2	2	—	7	—
» повіт. долиньської 10 зр.	—	—	1	—	—	—	1	—
Від Управляючого Совіта «Народного Дому» у Львові з фонду 3. мая 25 зр.	—	1	—	—	—	—	1	—
Загальна сума уділених запомози	10300	2500	14800	4600	5600	—	37800	—

VII. Ważniejsze rozporządzenia Władz Szkolnych.

JE. Pan Minister W. i O. rozp. z dnia 13 czerwca 1897. l. 14. 343 zezwolił, aby uczniów klasy I., którzy udowodnią należycie swe ubóstwo, uwolnić i w roku szk. 1897|8 od noszenia przepisanych mundurków.

JE. Pan Minister W. i O. reskr. z dnia 11. czerwca 1897. l. 13582 zarządził, aby we wszystkich zakładach naukowych „Hymn ludu“ śpiewano według melodii normalnej przepisanej dla kapeli wojskowych przez c. i k. Minist. wojny, a zgodnej z oryginalną melodią Haydna (Okólnik Wys. c. k. R. Szk. z dnia 30. października 1897. l. 18681).

JE. Pan Minister W. i O. rozporz. z dnia 9. grudnia 1897. l. 28648. zatwierdził nowe „przepisy szkolne“ dla szkół średnich w Galicyi. (Reskr. W. c. k. R. Szk. z dnia 3. stycznia 1898. l. 31.967.)

JE. Pan Minister W. i O. rozp. z dnia 17. grudnia 1897. l. 26.715. polecił wydanie regulaminu dla nadzorców odpowiedzialnych, przyjmujących uczniów zamiejscowych na wikt i mieszkanie. W. c. k. Rada Szkolna krajowa wydała taki regulamin rozp. z dnia 31. maja 1898. l. 11.781.

VIII. Pomoc dla ubogich uczniów.

A) Wsparcie otrzymywali ubodzy uczniowie tutejszego gimnazjum przez stypendya i zapomogi z publicznych funduszków, ze strony bursy miejscowej i Towarzystwa Шкільна поміч.

Wykaz stypendyów i zapomóg, udzielonych z funduszków publicznych, zawiera tabela statystyczna na str. 85.

Celem pomnożenia funduszków dla wsparcia ubogich uczniów zbierano w każdą niedzielę i święto po egzortach dobrowolne datki uczniów, które w ciągu roku szkol. 1897|8

przyniosły	11	złr.	46	ct.
przy wpisach zebrano	27	„	56 ¹ / ₂	„
za rodowody	9	„	20	„
dar Kasy Oszczędności w Kołomyi	30	„	—	„
datek prof. ks. J. Sienkiewicza . .	10	„	—	„
taksa egzaminacyjna ofiarowana dla ubogich	12	„	—	„
pozostałość kasowa z roku 1896 7 .	—	„	52 ¹ / ₂	„

Razem wynosił dochód . . . 100 złr. 75 ct.

z tego wydano:

na zapłacenie rat za mundurki 2 uczniom . . .	7	złr.	10	ct.
„ buty dla 1 ucznia	3	„	—	„
jako zapomogi na utrzymanie 3 uczniów . . .	18	„	40	„
na książki	16	„	20	„
„ koszta pogrzebu	5	„	—	„
wypożyczono na opłatę szkolną 2 uczniom . .	22	„	—	„
dodano na opłatę czesnego 1 uczniowi . . .	5	„	—	„
na druk rodowodów	8	„	50	„
pozostałość na rok 1898/9	15	„	55	„

Razem 100 złr. 75 „

Dla wspierania ubogich uczniów głównego zakładu istnieje w Kołomyi Bursa polska, założona w roku 1892. i utrzymywana przez Towarzystwo bursy polskiej z wkładek członków i z datków tak w naturze jakoteż i w pieniądzech składanych przez przyjaciół młodzieży.

Prezesem tego Towarzystwa, liczącego obecnie 85 członków, jest JW. hr. E. Starzeński; dyrektorem bursy katecheta gimnazjalny ks. Józef Sienkiewicz.

W bież. roku umieszczonych było w tej bursie 20 uczniów, z tych 6 bezpłatnie, 3 za dopłatą 12 złr., a reszta za dopłatą 3—10 złr. miesięcznie.

Także Towarzystwo Шкільна поміч zawiązane w roku 1892 udziela zapomóg uczniom obrz. gr. kat. tutejszego zakładu.

Celem ułatwienia uczniom tutejszym sprawienia przepisanych od roku szk. 1896/7 mundurków, postarała się Dyrekcya o to, aby uczniowie otrzymywać je mogli na spłatę ratami, do czego posłużył jej fundusz ofiarowany przez tutejszą kasę oszczędności na ten cel w kwocie 1000 złr. Korzystało z tego dobrodziejstwa w ubiegłym roku szk. uczniów 93.

B) dla młodzieży klas ruskich.

Підмогу убогих учеників гімназьяльних мають на меті дві інституції в Коломиї, іменно „Бурса брацтва церковного під покровом св. Михаїла“ і Товариство „Шкільна поміч“.

I. В бурсі мало в р. 1897/8 поміщенє і харч 21 учеників а лише харч 2 учеників (з руских клас рівнорядних), синів селян або бідних ремісників і сиріт, з тих 8 цілком безплатно а 15 за малою доплатою (2—5 здр.

місячно). Надзір над учениками виконували: Вп. Гр Кульчицкий, емер. управитель виділової школи, і члени виділу.

II. Товариство „Шкільна поміч“, засноване в році 1892. прихильниками учащої ся молодежи, що поставило собі за ціль опіку над молодежню моральну і підмогу материяльну, видало в р. 1897/8 на підмогу убогих учеників суму 278 злр. 16 кр. а іменно:

на мешканє і харч	117 злр. 40 кр.
на одіж	20 „ 91 „
на книжки і шкільні прибори	109 „ 62 „
на шкільну оплату і грошеві підмоги	17 „ 50 „
на ліки	12 „ 73 „

(Поміч лікарську подавали убогим ученикам члени товариства Вп. Др. В. Кобринський і Др. Левицкий безкористовно, а властитель аптики Вп. Е. Штенцель опускав з ціни за ліки 20%).

Товариство оснувало також окремиий фонд, призначений на підмогу бідних учеників при справленю шкільних мундурів. Сей фонд виносив при кінци сего року суму около 900 злр. і завдяки такій підмозі одержало значне число учеників приписані мундури переважно на сплату коштів в мінімальних ратах а многі також даром (сі послідні на суму 389 злр. 75¹/₂ кр.).

Головою сего товариства є Управитель руских кляс р., до виділу належать еще 4 иньші учителі гімназії.

III. Жертви, що вплинули на підмогу бідних учеників:

а) при записах учеників до руских кляс зібрано . . . . . 13 злр. 60 кр.

(значнійші датки жертвували: Всч. о. Майковский з Семаковець і Вп. Стрийский, ц. к. нотар в Селетині — по 2 злр.; Всч. о. Чаплиньский з Косова 1 злр. 50 кр. оо. Гаморак з Стецеви, Калитовский з Трійці, Павлусевич з Довгої войнил., Федюк з Ганковець і Вп. Фединський ц. к. начальник суду

в Підгайцях — по 1 злр; Вп. Заячковський з Коломиї і о Левицкий з Коршова — по 50 кр).

б) Каса Ощадности в Коломиї (на книжки)	20	злр.	—	кр.
в) Вп. Серафин в Калуши прислав	3	"	36	"
г) до пушок по егзортах зібрано	8	"	73 ^{1/2}	"
д) за вписові карти	1	"	40	"
е) лишило ся з року 1896 7	—	"	1 ^{1/2}	"
			<hr/>	
	разом	47	злр.	11 кр.

З того видано:

а) на книжки	19	злр.	70	кр.
б) на одіж для одного ученика	1	"	85	"
в) запомоги ученикам (на харч)	6	"	50	"
г) стемпель на квіт на суму під б)	—	"	07	"
			<hr/>	
	разом	28	злр.	12 кр.

Остає ся отже на слідующий рік 18 злр. 99 кр.

IV. Фонд мундуровий:

а) Стан фонду з початком шк р.	126	злр	21	кр.
б) дари: Каси Ощадности в Коломиї	75	"	—	"
Вп. Білинського Йосифа, ц. к. начальника суду в Балигороді	5	"	—	"
Всч. о. Курпяка з Карлова	5	"	—	"
Вп. Др. Соневицкого в Жабю	2	"	—	"
Всч. о. Добрянський (зібрані межі народом на храмі в Сопові)	6	"	10	"
Н. Н.	—	"	80	"
			<hr/>	
	разом	220	злр.	11 кр.

Із сеї суми видано: 1) за плащі: для 4 убогих учеників 45 зр 90 кр. 2) за сподні для 5 учеників 15 зр. 18 кр. 3) стемпель (ад б) — 32 кр. Таким чином остало готовими грішми 158 зр. 71 кр. котрі уміщені в касі ощадности зросли до суми 163 зр. 16 кр.

V. Стипендії і запомоги, уділені ученикам з публичних фондів, виказані на статистичній таблиці ч. 11 і 12. — Всім Вп. Добродіям і Прихильникам убогої шкільної молодежи складає ся сим в імени тої молодежи сердечну подяку.

IX. Kronika zakładu.

Rok szkolny rozpoczął się dnia 3. września uroczystem nabożeństwem i wezwaniem Ducha św.

Wpisy uczniów do zakładu odbywały się w dniach 29. 30. i 31. sierpnia.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywały się w dniach 15. i 16. lipca i 1. i 2. września, egzamina poprawcze w dniach 30. i 31. sierpnia a wstępne do klas wyższych między 5—15. września.

Dnia 6. września 1897. przybył do Kołomyi na wizytę kanoniczną Najprzewielebniejszy ks. biskup Józef Weber i udzielił dnia 8. września uczniom obrz. łac. sakramentów Ołtarza i Bierzmowania w kościele farnym.

Dzień 4. października obchodził zakład uroczystość jako dzień Imienin Najjaśniejszego Pana uroczystem nabożeństwem i odśpiewaniem hymnu ludowego. W podobny sposób obchodził zakład dzień Imienin Najjaśniejszej Pani — 19. listopada 1897.

W dniach od 12—20. listopada 1897. zwiedzał tutejszy zakład c. k. Inspektor krajowy szkół W-ny Jan Lewicki.

Dnia 27. listopada 1897. było odprawionem nabożeństwo za spokój duszy śp. nauczyciela Jozafata Petryka, w którym wzięli udział nauczyciele i młodzież szkolna.

W dniu 21. grudnia urządziła młodzież gimnazjalna pod kierownictwem profesorów zakładu uroczysty obchód na cześć Adama Mickiewicza a w dniu 25. marca na cześć Tarasa Szewczenki. W obu obchodach brała udział młodzież szkolna bez różnicy narodowości.

Pierwsze półrocze ukończono 29. stycznia a drugie półrocze rozpoczęto dnia 3. lutego.

W dniu 4. marca obchodził zakład uroczystość swego patrona św. Kazimierza solennem nabożeństwem połączonem z egzortą w kościele.

Dnia 4. maja brała młodzież gimnazjalna udział w nabożeństwie za spokój duszy śp. Cesarzowej Maryi Anny a dnia 28. czerwca za spokój duszy śp. Cesarza Ferdynanda.

JE. Pan Namiestnik Galicyi, podczas pobytu swego w Kołomyi, raczył zwiedzić także zakład tutejszy dnia 15. czerwca

br. i przysłuchiwał się w kilku klasach (tak zakładu głównego jak i równorzędnych ruskich) nauce szkolnej a nadto oglądał gabinety i salę gimnastyczną.

W bieżącym roku szkolnym poniósł zakład dotkliwą stratę, bo w dniu 19. listopada 1897. zmarł w Krynicy po długiej i uciążliwej chorobie, w sile wieku (przeżywszy niespełna 30 lat) nauczyciel *Jozafat Petryk*.

Ś. p. Jozafat był czynnym w tutejszym zakładzie wprawdzie tylko bardzo krótko (zaledwie przez 3 miesiące), a jednak i w tym krótkim czasie potrafił zjednać sobie szacunek i miłość tak u kolegów i publiczności, jak i u młodzieży.

Urodzony w Krynicy w r. 1867. jako syn wieśniaka, ukończył ciężką pracą o własnych tylko siłach nauki gimnazyalne ze znakomitym postępem w Nowym Sączu, następnie wydział filozoficzny w uniwersytecie lwowskim, gdzie należał do najzdolniejszych słuchaczy. W roku 1892., po ukończeniu jednorocznej służby wojskowej, złożył egzamin na c. i k. porucznika a w r. 1894. złożył egzamin nauczycielski z matematyki i fizyki. Obowiązki nauczycielskie pełnił od r. 1894. najpierw w gimnazjum Franciszka Józefa we Lwowie, następnie w gimnazyach przemyskiem i stanisławowskiem (wszędzie w charakterze zastępcy nauczyciela) a w r. 1896. został mianowany rzeczywistym nauczycielem w ruskich klasach równorzędnych tutejszego zakładu, gdzie służył od września do końca listopada 1896. W tym czasie z powodu ciężkiej choroby piersiowej, której nabawił się już we wojsku, otrzymał dłuższy urlop w celu wyjazdu do łagodniejszego klimatu dla poratowania zdrowia. Lecz straszna choroba wzmagała się coraz bardziej tak, iż nie dozwoliła mu już więcej odzyskać sił i spowodowała śmierć przedwczesną.

Ś. p. Jozafat starał się nie tylko swoje obowiązki nauczycielskie pełnić sumiennie i gorliwie, ale także próbował swych sił na polu naukowem, ogłaszając drukiem swą fachową pracę w czasopiśmie „Kosmos“ r. XX. p. t. „Krytyczny przegląd prac dokonanych dotychczas nad falami elektrycznymi“. a w języku ruskim w czasopiśmie »Зоря« 1895. »Про відкрите Рентгена«. Cześć jego pamięci, spokój jego duszy!

W tym samym roku śmierć zabrała i z pomiędzy młodzieży szkolnej trzy ofiary.

Dnia 15. września 1897. r. zmarł uczeń II. klasy równorzędnej ruskiej tutejszego zakładu, Emil Petryszak, uległszy grasującej w tym czasie w mieście naszym strasznej chorobie szkarlatynie. Był to pilny i moralny uczeń, dlatego lubiany przez nauczycieli i kolegów.

Także liczba uczniów głównego zakładu uszczupliła się przez śmierć dwóch uczniów, a mianowicie Sokołowskiego Jana z VIII. i Fedorczyka Michała z VII. kl., którzy po długiej chorobie piersiowej zmarli w bieżącym roku szkolnym, pierwszy z nich w dniu 8. lutego w Stanisławowie, drugi w dniu 5. kwietnia w Werbiążu pod Kołomyją. Obydwaj odznaczeni się niezwykłą pilnością i wytrwałością w pracy wśród bardzo trudnych warunków.

Cześć ich pamięci!

X. Wykaz książek szkolnych.

które w tutejszym zakładzie będą używane w roku szkolnym 1898/9.

A) W ZAKŁADZIE GŁÓWNYM:

Klasa	Religia	Język łaciński		Język grecki		Język polski		Język niemiecki	Geografia i Historia	Matematyka	Nauki przyrodn.		Propendentyka filozofii				
		Gramatyka	Ćwiczenia i lektura	Gramatyka	Ćwiczenia i lektura	Gramatyka	Wypisy				Historia naturalna	fizyka					
I.	Katechizm ks. Morawskiego	Samolewicz-Soltysik Zwięzła gramatyka języka łacińskiego cz. I.	Steiner i Scheindler Ćwiczenia łacińskie dla I. klasy 1. i 2. wyd.	—	—	Konarski, Zwięzła gramatyka jęz. polskiego	Próchnicki i Wójcik Wypisy polskie dla I. klasy	German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy I.	Benoni i Tatomir, Krótki rys geografii, wydanie 5. i 6.	Soleski i Fałara, Arytmetyka na I. i II. klasę. Jamrogiewicz, Geometria pogładowa dla klas niższych.	Nowicki Limbach Zoologia, wyd. 7. Rostański Botanika szkolna na klasy niższe wyd. 3.	—	—				
II.	Ks. Dąbrowski Historia biblijna zakonu starego 1, 2 i 3 wyd.		Steiner i Scheindler Ćwiczenia łacińskie dla klasy II.	—	—		Próchnicki i Wójcik Wypisy polskie dla II. klasy	German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy II.	Baranowski i Dziedzicki Geografia powszechna, wyd. 4—7. Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych I.	Jak w klasie I.	Jak w klasie I.	—	—				
III.	Ks. Dąbrowski Historia biblijna zakonu nowego 1, 2 i 3 wyd.		Samolewicz-Soltysik Zwięzła gramatyka języka łacińskiego część II.	Próchnicki Ćwiczenia łacińskie dla klasy III. wyd. 2. i 3 Cornelius Nepos, wyd. Kłaka	Fiderer, Gramatyka języka greckiego.		Taborski-Winkowski Ćwiczenia greckie.	Dr. Antoni Małeki, Gramatyka języka polskiego.	Czubek-Zawiliński Wypisy polskie dla klasy III.	German Petelenz Ćwiczenia niemieckie dla kl. III. Petelenz, Deutsche Grammatik.	Geografia jak w klasie II. Semkowicz, Opow. z dziejów powszechnych Część II. Rawer dzieje ojczyste.	Zajączkowski, Początki arytmetyki i algebry, część II. wyd. 2. Mocnik Maryniak Geometria pogładowa część II. wyd. 6.	Łomnicki Mineralogia dla niższych klas wyd. 2. 3. 4.	Soleski Nauka fizyki wyd. 2 i 3.	—		
IV.	Ks. Jougan Liturgia katolicka			Próchnicki, Ćwiczenia łacińskie dla klasy IV, Caesar, Comm. de bello gall. wydanie Terlikowskiego Ovidius, wyd. Ziwsy-Skupniewicz.			Schenkel Parylak Ćwiczenia greckie.		Czubek-Zawiliński Wypisy polskie dla klasy IV.	German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla kl. IV. Petelenz, Deutsche Grammatik.	Benoni Majerski, Geografia monarchii; austr.-węgiersk. wyd. 2. Semkowicz Opow. z dziejów powszechnych Część III. Rawer dzieje ojczyste	Jak w klasie III.	—	Jak w kl. 3	—	—	
V.	—			Livius, wyd. Gollinga Ovidius, wyd. Ziwsy-Skupniewicz			Ćwicz. grec. jak IV. kl. Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta; Homera Iliada; wydanie Soltysika.		Próchnicki Wzory poezji i prozy	Petelenz und Werner Deutsches Lesebuch für die V. Cl.	Zakrzewski, Historia powszechna Część I.	Dziwiński, Zasady algebry Mocnik-Maryniak, Geometr. dla wyższych klas wyd. 3 4.	Łomnicki Mineralogia i geologia, wyd 3 i 4. Rostański, Botanika dla klas wyższych	—	—	—	—
VI.	Ks. Jachimowski, Dogmatyka szczegółowa wyd. 1. i 2.			Sallustius, Jugurtha; Vergilius wyd. Eichlera-Rzepińskiego, Cicero in Cat. Soltysika, Caesar de bello civili ed Paul.			Homera Iliada I. II. wydanie Soltysika. Herodot VII. wyd. Holdera Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta, Ćwicz. grec. jak w V. kl.		Wypisy polskie St. Tarnowskiego i J. Wójcika część I. wyd. 1. i 2.	Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die VI. Cl.	Zakrzewski, Historia powszechna Część I. II.	Dziwiński, Zasady algebry Mocnik-Maryniak, jak w V. kl. Logarytmy Adama.	Petelenz, Zoologia dla klas wyższych	—	—	—	—
VII.	Martin-Solecki Etyka kat. wyd. 1. i 2.			Cicero: Laelius, Kornitz-Soltysik, „ pro Milone i pro Ligario Nohl-Bednarski Vergilius Aeneis, Eichl-Rzep.			Homera Odyssea, wyJ. Christ-Jezienicki. Demostenes, wydanie Schmidta Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta.		W I. półr. Wyp. St. Tarnowskiego i J. Wójcika cz. I W II półr. W. p. St. Tarnowskiego i Próchnickiego II.	Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die VII. Cl. Hermann und Do. othea. Julius Caesar, Emilia Galotti, Julius von Tarent, wyd. Gra-sera.	Zakrzewski. Historia powszechna. Część III. Lewicki Zarys dziejów Polski.	Jak w klasie VI. Mocnik-Stanecki. Geometria.	—	Soleski Wykład nauki fizyki, wyd. 2. Soleski, Zarys chemii	Kozłowski Logika elementarna	—	—
VIII.	Ks. Jougan Historia kościoła katolickiego			Horatius wyd. Dolnicki-Librewski Tacitus Germania i Annales wyd. Weidner-Staromiejski.			Plato, Apologia Sokratesa w. Christ-Lewicki, Sofokles Król Edyp. wyd. Schubert-Majchrowicz; Homera Odyssea wydanie Christ-Jezienicki,		Wypisy polskie St. Tarnowskiego i Próchnickiego część II.	Petelenz und Werner Deutsches Lesebuch für die VIII. Cl. Iphigene auf Tauris. Jungfrau von Orleans, Wilhelm Tell, Rätchen v. Heilbronn.	Głabiński-Finkel Historia i statystyka austr.-węgiersk. monarchii Lewic i Zarys dziejów Polski i t. d..	Jak w klasie VII.	—	Soleski, Wykład nauki fizyki, wyd. 2.	Ks. Dr. Pechnik. Zarys psychologii.	—	—

Bibl. Jap.

Bibl. Jap.

В) W równorzędnych klasach ruskich.

Шкільні книжки,

котрих буде уживати ся в шк. р. 1898/9.

1. Релігія: Кл. приготовляюча: а) Більший християнсько-католицкий катехизм для шкіл народних; б) Коротка історія біблійна старого і нового завіта для шкіл народних, А Тороньского; I. кл.: Християнсько-католицкий катехизм А. Тороньского; II. кл.; Історія біблійна старого завіта, А. Тороньского; III. кл.: Історія біблійна нового завіта, А. Тороньского; IV. кл.: Літургіка гр. катол. церкви, А. Тороньского; V. кл.: Християнсько-католицка Доґматика фундаментальна і Апольоґетика А. Тороньского. VI. кл.: Християнсько-католицка Доґматика частна, А. Тороньского, VII. кл.: Наука християнсько-католицкої етики, Ваплера-Пюрка.

2. Латинський язик: I. кл.: а) Граматика латинська Самолевича-Солтисіка-Цеглиньского; Ч. I. б) Вправи Самолевича-Цеглиньского; II. кл.: а) Граматика як в I. кл. б) Вправи Самолевича-Коцовского III. кл.: а) Граматика латинська Ч. II. Самолевича; Солтисіка Огоновского; б) Вправи Прухніцкого-Огоновского; в) *Cornelii Nepotis Vitae*, видав Л. Сальо; IV. кл.: а) Граматика як в III. кл.: Вправи Прухніцкого-Огоновского для IV. кл.: б) *C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico* видав Bednarski; в) *P. Ovidius Naso* — видав Ziwsa-Skupniewicz; V. кл.: а) *Chrestomathie aus Livius* видав Golling; б) Овідій як в IV. кл.; VI. кл.: а) *C. Sallustii Crispi Jugurtha*, вид. Linker-Klirmscha, б) *P. Vergilii Maronis Carmina* вид. Eichler-Rzepiński, в) *M. T. Ciceronis in Catilinam or. 1.* вид. Kornitzer-Soltysik; г) *C. Julii Caesaris Commentarii de bello civili* вид. Paul. VII. кл.: а) *M. T. Ciceronis De imperio Cn. Pompei*, вид. Kornitzer-Soltysik; *Pro Archia poeta*, вид. Nohl-Bednarski; *Laelius*, вид. Kornitzer; б) *P. Vergilii Maronis Aeneis* як в VI. класі.

3 Грецький язик: III. і IV. кл.: а) Граматика грецка а) Фідерера-Мандибур-Цеглиньского; б) Вправи

Шенкля-Цеглиньського; V. кляса: Граматика Курція-Борковського (ч. I. і II.) (взгл як в III. кл.); б) Вправи як в III. кл.: в) Хрестоматія з письм Ксенофонта, Фідера. г) Гомерова Іліяда ч. I. вид. Шайндлер-Солтсїк; VI. кл.: а) Граматика і Вправи як в V. кл.: б) Гомерова Іліяда як в V. кл.: ч. I. і II.; в) Геродота кн. IX. вид. Holder; г) Хрестоматія з письм Ксенофонта як в V. кл.: VII. кл.: а) Граматика і вправи як в V. кл.: б) Демостена бесіди, вид. Wotke-Schmidt; в) Гомерова Одисея, вид. Christ-Jezienski.

4. Руский язык: Кл. приготавлиюча: а) Школа народна ч. IV. б) Методична граматика рускої мови, Огоновського-Коцовського; I. кл.: а) Руска читалка для I. кл.: б) граматика як в приготвл; II. кл.: Руска читанка для II. кляси, б) граматика як в I. кл.: III. кл.: Руска читанка для III. кл. б) Граматика руска Стоцкого-Гартнера; IV. кл. Руска читанка для IV. кл.; б) граматика як в III. кл.: V. кл.; Втори поезії і прози для V. кл., Лучаковського; VI. кл.: а) Хрестоматія староруска О. Огоновського, б) Кобзар Т. Шевченка, вид. Руского Товариства педагогічного. VII. кл. а) Виїмки з народної літератури українсько-рускої ч. II. О. Барвіньського; б) Руска читанка для висших кляс Барвіньського, ч. I. Устна словесність.

5. Польський язык: Кл. приготавлиюча: а) Szkoła częśc IV.; б) Zwięzła gramatyka języka polskiego, Fr. Konarskiego; I. кл.: а) Wypisy polskie dla I. kl. Wójcika і Próchnickiego; б) граматика як в кл. приготвл. II. кл.: а) Wypisy polskie dla II. klasy Wójcika і Próchnickiego, б) Граматика як в I. кл.: III. кл.: а) Wypisy polskie dla III. klasy Czubka і Zawilińskiego, б) Gramatyka języka polskiego szkolna A. Małeckiego, wydanie 8 IV. кл.: а) Wypisy polskie dla IV. klasy Czubka і Zawilińskiego, б) Граматика як в III. кл.: V. кл.: Wzory poezyi і prozy, Próchnickiego; VI. кл.: Wypisy polskie dla klas wyższych I. Tarnowskiego. VII. кл. а) St. Tarnowski і Wójcik Wypisy polskie cz. I. б) St. Tarnowski і Próchnicki Wypisy polskie cz. II.

6. Німецький язик: Кл. приготовляюча: Початки науки німецького язика для IV. класи шкіл народних; класа I—IV.: а) Вправи німецькі для кл. I. II. III. IV. Германа-Петеленца-Калитовського; б) в III. і IV. кл. Petelenz: Deutsche Grammatik. V. класа: Petelenz-Werner: Deutsches Lesebuch für die 5-te Classe; VI кл.: Petelenz Werner: Deutsches Lesebuch für die 6 te Classe. VII. кл.: Petelenz-Werner: Deutsches Lesebuch für die 7-te Classe.

7. Географія і історія: I. класа: Беноні-Матієв, Короткий начерк географії до шкільного ужитку; II. кл.: Семкович-Ільницький Оповідання з історії всесвітної ч. I.; III. кл. Семкович-Ільницький Оповідання з історії всесвітної ч. II. Віки середні. IV. кл. Семкович-Полянський Оповідання з історії всесвітної ч. III. V. кл.: Піц-Барвінський: Історія старинного світа I.; VI. кл.: а) як в V. кл.; б) Гінделі-Целевич Історія віків середних II.; VII. кл. а) Гінделі-В. И. Історія часів новітших для висших клас; б) Левицький-Матієв Історія краю рідного для висших клас.

8. Математика: Кл. приготовляюча: Друга книжка рахункова для учеників шкіл народних; I. і II. кл.: Огоновський Учебник арифметики: Савицький Геометрія на I. і II. класу; V—VII. кл.; Мочник-Савицький: а) Арифметика і Альгебра для висших клас; б) Геометрія для висших клас; надто в VI. класі Logarithmen von Adam.

9. Натуральна історія і фізика: I. і II. кл.: а) Зоологія Верхратського, б) Ботаніка на низші класи Ростафінського-Верхратського, III. кл. а) Фізика П. Огновського; б) Мінеральогія Ломницького-Верхратського; IV. кл.: Фізика як в III. класі; V. класа: а) Бішінг-Гохштетер Полянський Мінеральогія і Геологія; б) Ботаніка на висші класи Ростафінського-Верхратського. VI. класа: Шмідт-Полянський Зоологія для висших клас. VII. кл. Йохман-Савицький Учебник фізики для висших клас гімназійних.

10. Пропедевтика філософії: VII. кл. Бек-В. И. Льогіка

XI. Zarządzenia w sprawie rozwoju fizycznych sił młodzieży.

Nauka gimnastyki odbywała się w tym roku bez przerwy przez cały rok szkolny a brało w niej udział 179 uczniów czyli około 50% ogólnej liczby uczniów zakładu. Z powodu szczupłości sali gimnastycznej mogło się w niej równocześnie pomieścić nie więcej jak 25 uczniów, dlatego odbywali uczniowie ćwiczenia w 7 oddziałach. Każdy oddział ćwiczył przez 1 godzinę na tydzień. W porze letniej przy sprzyjającej pogodzie odbywali uczniowie ćwiczenia na dziedzińcu gimnazyalnym.

W obec braku boiska gimnastycznego ten dziedziniec gimnazyalny, zaopatrzony w najpotrzebniejsze przyrządy gimnastyczne, jakoto rek, krążnik, równoważnię, spinalnię, równię pochyłą i poręczę, służył także za miejsce do ćwiczeń podczas pauz szkolnych. Młodzież klas niższych, podzielona na oddziały według klas, brała w nich liczny i żywy udział według pewnego, stale wyznaczonego porządku pod okiem nauczycieli.

Gier i zabaw szkolnych we właściwym słowa znaczeniu nie było dotąd w tutejszym zakładzie dla braku stosownego na nie miejsca i dla braku obznajomionego z nimi kierownika. W roku bieżącym jednak utworzoną została w tutejszem mieście przez dyrektora tutejszego zakładu ku uczczeniu 50-letniego jubileuszu panowania Najjaśniejszego Pana „fundacya dla popierania fizycznego rozwoju młodzieży“, która zakupiwszy odpowiedni, przeszło 5 morgów wynoszący obszar gruntu, urządza na nim na wzór parku Dra Jordana w Krakowie park dla młodzieży celem zaprowadzenia systematycznych gier i zabaw szkolnych. Park ten, oddalony od zakładu o blisko 2000 kroków, a położony w bardzo pięknem miejscu nad Prutem, z wspaniałym widokiem na wysokie pasmo górskie Beskidu Wysokiego, w połowie już urządzony, posiada dotąd 5 boisk.

W środku parku wybudowany pawilon 20 m. długości a 6 m. szerokości mieści w sobie 3 oddziały: jeden przeznaczony na przechowanie przyrządów do zabaw i gier, drugi

stanowi odkrytą z jednej strony halę, służyć mającą za schronisko w razie nagłego deszczu, w trzecim mieszka dozorca parku.

Park otoczony jest od strony południowej starem korytem Prutu, z drugiej strony na przestrzeni kilkudziesięciu metrów młynówką, uczestnicy zabaw będą zatem mogli używać także w parku doskonałej kąpieli w Prucie.

Z urządzeń tego parku w myśl woli twórcy fundacyi korzystać będzie przede wszystkim młodzież tutejszego zakładu, to też spodziewać się należy, że sprawa fizycznego wychowania młodzieży wejdzie w tutejszym zakładzie wkrótce na pożądaną tory.

Dyrekcya uważa sobie za miły obowiązek złożyć na tem miejscu najszczerze podziękowanie Zarządowi tutejszej kasy oszczędności, który od lat już kilku składając liczne a naśladowania godne dowody niezwykłej życzliwości dla naszej młodzieży, umożliwił także dyrektorowi zakupno odpowiedniego gruntu na powstać mający park i przyczynił się przez to do powołania do życia instytucyi, mającej doniosłe znaczenie dla fizycznego wychowania tutejszej młodzieży.

Na urządzenie parku dla młodzieży udzieliło Wysokie c. k. Ministerstwo Wyznań i Oświaty na wniosek Wysokiej c. k. Rady Szkolnej kraj. jednorazową subwencję w kwocie 200 złr., Wysokie c. k. Ministerstwo rolnictwa wydało bezpłatnie z lasów skarbowych w Peczeniżynie 5000 sadzonek grabowych, 6000 sadzonek świerkowych, 300 brzoź i po 100 sadzonek klonowych i dębowych, a Rada powiatowa kołomyjska i Rada gminna miasta Kołomyi przyznały podpisanemu dyrektorowi datki roczne, pierwsza po 100 złr., druga po 150 złr. rocznie na 3 lata. Na ten sam cel złożyli także datki Wni pp. Schindler Antoni 5 złr., Hammer Jan 3 złr., Balicki Karol 1 złr., W. ks. Trembicki z Peczeniżyna zaś ofiarował 60 łąt na ogrodzenie a Wny M. Schiller wysłał parę koni na 9 dni do wożenia szutru.

Za te ofiary składa Dyrekcya również szlachetnym ofiarodawcom szczerze podziękowanie i poleca nowo powstającą instytucję i nadal opiece Ich i wszystkich miłośników młodzieży,

Na początku i na końcu bieżącego roku dokonano na 280 uczniach tutejszego zakładu pomiarów co do wzrostu i sił (na siłomierzu). Porównawcze zestawienie tych pomiarów przedstawiają następujące tabelki:

I. Wzrost uczniów według klas z początkiem i końcem roku szkolnego:

w klasie:	I ¹⁾	II ¹⁾	III ¹⁾	IV ¹⁾	V ¹⁾	VI ¹⁾	VII ¹⁾	Suma ¹⁾
do 125 cm.	5	.	.	.	.	.	.	5
126—130	8	9	1	1	.	.	.	10
131—135	11	8	4	3	.	.	.	15
136—140	17	14	8	5	5	2	.	30
141—145	16	14	6	7	8	4	3	33
146—150	5	12	6	5	12	11	6	31
151—155	2	7	14	6	7	8	4	31
156—160	1	1	9	14	4	5	8	28
161—165	.	.	3	9	4	7	4	32
166—170	.	.	2	3	4	5	7	35
171—175	.	.	.	1	3	3	4	26
176—180	.	.	.	.	2	.	1	3
181—185	.	.	.	.	.	.	1	1
	65	53	48	36	26	28	24	280
	65	53	48	36	26	28	24	280

¹⁾ Pierwsza kolumna zawiera liczbę uczniów na początku, druga na końcu roku szkolnego.

II. Siła rąk mierzona dynamometrem.

	w kierunku poziomym										pionowym																													
	do 20 kg.		21—30		31—40		41—50		51—60		61—70		71—80		81—90		91—100		101—110		do 40 kg.		41—60		61—80		81—100		101—120		121—140		141—160		161—180		181—200		201—220	
z pocz. r. szk.	7	5	1	4	4	3	0	2	4	2	0	8	8	3	—	14	12	23	40	28	14	8	1	1	—	9	5	3	4	3	10	12	8	1	1	—				
zkońc. r. szk.	4	3	1	5	0	2	4	3	1	2	0	13	16	5	1	—	—	9	5	3	4	3	10	12	8	4	2	9	5	3	4	3	10	12	8	4	2			

Wycieczki odbywali uczniowie w ubiegłym roku szkolnym pod kierownictwem swych gospodarzy klas do w pobliżu położonych lasów w Oskrześnicach, Sopowie i Turce. Ulubione miejsce wycieczek, lasy rządowe w Szeparowcach, zamknięte zostały w bieżącym roku niewiadomo z jakiego powodu dla wszelkich wycieczek.

Jak w latach ubiegłych korzystała młodzież tutejsza w zimie ze ślizgawki za mierną opłatą, zniżoną dla uczniów tak przez Zarząd Towarzystwa łyżwiarskiego jakoteż i przez właścicieli prywatnych ślizgawek, a w lecie z kąpeli w Prucie.

Także jazda na kole i szermierka znalazły zwolenników w tutejszym zakładzie. Liczbę uczniów, oddających się tym ćwiczeniom, uwidocznia następująca tabelka:

	Ia.	Ib.	IIa.	IIb.	IIIa.	IIIb.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Razem
przy ogólnej liczbie ucz.	40	36	27	33	28	24	45	38	33	27	24	355
oddawało się jeździe na kole	0	0	1	1			6	3	4	10	5	30
szermierce	—	—	—	—	—	—	9	1	1	—	3	14
umiało pływać	13	13	12	17	—	12	27	15	19	14	3	145
umiało ślizgać się	7	6	10	17	—	6	26	15	20	17	7	131

B) W równorzędnych klasach ruskich.

Щоби пособити фізичному розвиткови молодежи, передовсім заохочувано єї до численної участі в науці гімнастики (користало 57% всіх учеників); крім того старано ся, щоби она о скілько можна конечно користала із 10 — 15 мінутових павз межи шкільними год. і виходячи із своїх клас на подвірє або перед шкільний будинок забавляла ся пилкою або на приборах до гімнастики, уміщених на тім подвірю, або иньшими відповідними іграми. Тісне місце на гімназьяльнім подвірю не дозволяло вправді сво-

біднійше розвинути ся забавам а все таки молодіж іменно найнищих клас охотно брала в них участь. Порядок забав уложив заст. уч. С. Федев.

За те з проходів і свободного руху на вільнім воздуху користала молодіж сорозмірно не богато, найбільше задля неконче пригідної погоди. Так само не можна було взяти ся до якого систематичного веденя забав молодежи з причини недостачі відповідного до сеї ціли місця. Ученики поодиноких клас виходили під проводом учителів (як нп. Полянського, Кузьми, Федева, Грицевича, о. Добрянського і др) недалеко за місто і там або відбували відповідні вправи практичні з науки географії (під проводом проф. Полянського) або забавляли ся пилкою (малою і великою) та віддавали ся иньшим забавам. Таких прогульок відбуло ся (почавши від вересня 1897. аж до червня с р.) 9.

В літї користала молодіж з купелий в Пругі; не стілько знов уживала руху на ховзанці підчас зими.

XII. Klasyfikacya uczniów za II. półrocze roku szkolnego 1898.

Klasa Ia. Bernhaut Mendel, Biliński Stanisław, Desbalmes Otton, Frantsek Bronisław, Goertz Jan, Goldstern Rubin, Herman Szaje, Janiszewski Rudolf, Kriss Dawid, Krzysiński Adryan, Krzysztofowicz Krzysztof, Kubijowicz Antoni, Madej Karol, Niedermajer Rudolf, Niżyński Stanisław, Ostrowski Antoni, Piotrowicz Włodzimierz, Pistiner Szymon, Prohaska Józef, Resch Hersch, Sanojca Józef, Silber Abraham, Skomorowski Józef, Sonnenreich Samuel, Sonnenreich Wolf, Sperber Chaim, Steinhart Schaje, Sysak Tadeusz, Taubes Izrael, Trusz Emilian, Weitz Ernest, Wierzbicki Jan, Wołyniec Józef, Zaremba Michał. — 2 uczniom pozwolono poprawić cenzurę z jednego przedmiotu po feryach, 4 otrzymało stopień drugi.

Klasa Ib. Weber Józef. Bajewski Jan, Buchhalter Salomon, Budzianowski Antoni, Hessel Awner, Hlawaty Karol, Iwanicki Ludwik, Jakubowski Maryan, Kahane Maurycy, Künstler Józef, Latscher Karol, Osiewski Aleksander, Pochowski Stanisław, Rosenthal Szulim, Śliwiński Maryan, Smalec Władysław, Spindel Lejb, Szczepański Władysław, Tauber Chaim, Teicher Szmeril, Thau Ozyasz, Tomaszewski Mieczysław, Winowski Józef, Zarugiewicz Grzegorz, Zeichner Jakób, — 5 uczniów otrzymało stopień drugi, 3 stopień trzeci, 3 uczniom pozwolono poprawić niedostateczną notę z jednego przedmiotu po feryach.

Klasa IIa. Huczneker Józef. Aschkenazy Joachim, Barabasz Julian, Czechowicz Witold, Faktor Mojżesz, Geller Samuel, Gruber Artur, Hartlieb Henryk, Kohn Izaak, Lehnert Seweryn, Sacher Eisig, Saraniecki Adolf, Schmalenberg Ferdynand, Sienkiewicz Franciszek, Słoniewski Włodzimierz, Szczepański Hugon, Wallisch Erwin, Wróblewski Józef, — Stopień drugi otrzymało 3 uczniów, stopień trzeci 2 uczniów, 4 uczniom pozwolono poprawić po feryach jeden przedmiot.

Klasa IIb. Szczerbaniuk Mikołaj. Bartoszewski Adam, Bein Marek, Dollinger Leopold, Fruchtermann Dawid, Kozłowski Zygmunt, Kriegel Chaim, Lewków Józef, Machnicki Aleksander, Maksymowicz Aleksander, Mark Kamil, Michciński Tadeusz, Mistecki Bronisław, Morgenbesser Edward, Najder Stanisław, Patkowski Michał, Poradowski Edward, Radłowski Rudolf, Rohrbach Adolf, Rosenrauch Berisch, Rothstein Awigder, Rotenstreich Fischel, Sacher Marek, Safiak Jan, Staszyński

Stanisław, Sternfeld Izak, Szymonowicz Tadeusz, Thaler Maurycy, — Jednemu uczniowi pozwolono zdawać egzamin poprawczy z jednego przedmiotu po wakacjach, czterech otrzymało stopień drugi.

Klasa IIIa. Balicki Stanisław, Bamberger Karol, Berler Meszulim, Chabło Wiktor, Drohomirecki Julian, Fedorczyk Włodzimierz, Hirschhorn Gustaw, Juzefowicz Kajetan, Kahane Littmann, Milgrom Henryk, Najder Kazimierz, Piskozub Władysław, Rosenbaum Mordko, Rozwoda Celestyn, Słobudzki Mieczysław, Taubes Dawid, Wróblewski Waleryan. — Stopień drugi otrzymało 5 uczniów, stopień trzeci 2, czterech uczniów przeznaczono do egzaminu poprawczego po feryach.

Klasa IIIb. Ambros Janusz, Berger Rudolf, Bihun Włodzimierz, Chmiecik Wincenty, Christmann Rudolf, Isakiewicz Jan, Janrozy Józef, Jurzenko Michał, Kuzyk Izidor, Moravetz Ludwik, Poznański Antoni, Rappaport Maksymilian, Reicher Bronisław, Rippel Jan, Walkowicz Stanisław, Wallisch Edmund, Wierzajski Karol. — 3 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 1 pozwolono poprawić niedostateczny postęp z jednego przedmiotu po feryach, 1 przeznaczony do egzaminu uzupełniającego.

Klasa IV Jarosiński Bolesław, Zimet Izak. Biowski Franciszek, Döller Feliks, Folwarków Jan, Goldschlag Mortche, Gruszkowski Jan, Hesel Szloma, Hussakowski Włodzimierz, Kleinmann Anczel, Leśnikowski Leopold, Lewicki Eugeniusz, Osadca Kajetan, Piaskiewicz Tadeusz, Piotrowski Roman, Piskozub Jan, Popieluch Jan, Propper Aron, Schreiber Mikołaj, Starzewski Zygmunt, Staszyński Augustyn, Stenzel Edward, Swidkes Izrael, Szymonowicz Kalikst, Tiegermann Leopold, Tropper Manule, Tymcik Włodzimierz, Tyszkowski Antoni, Werner Władysław, Wysocki Kazimierz. — 5 uczniom pozwolono poprawić niedostateczny postęp z jednego przedmiotu po feryach, 9 otrzymało stopień drugi, 1 przeznaczono do egzaminu uzupełniającego.

Klasa V. Hammer Seweryn. Baczes Wilhelm, Biberowicz Jarosław, Bober Zdzisław, Głowacki Jan, Horn Juda, Janicki Eugeniusz, Kleinman Berl, Kohn Chaim, Lustig Dawid, Malarzski Maxymilian, Margulies Leon, Michalski Stanisław, Mielnik Juliusz, Piotrowicz Stanisław, Pokorski Stanisław, Radłowski Julian, Rosenbaum Józef, Rosenkranz Mojżesz, Rozwadowski Teofil, Rzehak Wacław, Schaller Mendel, Spulnicki Michał, Starer Pinkas, Starzeński Bronisław, Szuszkiewicz Edmund,

Wacławik Michał, Wirski Jan, 4 uczniów otrzymało stopień drugi, 3 stopień trzeci, a 3 pozwolono poprawić egzamin z jednego przedmiotu po feryach.

Klasa VI. Kordasiewicz Mikołaj, Piller Tytus, Tropper Abraham.

Alpern Naftali, Bendasiuk Semen, Drohomirecki Nestor, Dudyk Antoni, Hubaczek Seweryn, Jaworski Lesław, Kimelman Józef, Kohn Dawid, Kohn Izak, Landesberg Mojżesz, Lederfeind Samuel, Migocki Franciszek, Nawarski Mieczysław, Ohringer Schloma, Passakas Mieczysław, Rapeport Chaskel, Rosenkranz Mojżesz, Schiller Izak, Sokołowski Włodzimierz, Stobiecki Józef, Sucher Schmaria, Szefer Leopold, Szmigielski Jan, Wiesner Mordko. — Stopień drugi otrzymało 4 uczniów, trzeci 2 uczniów.

Klasa VII. Polański Stefan, Rybczyński Witołd, Szulbaum

Szaja. Andrzejowski Zygmunt, Antoniewicz Jan, Dobek Zdzisław, Jasiński Jerzy, Jasiński Zygmunt, Klar Jakób, Kleski Emil, Komarzyński Włodzimierz, Kurpiak Aleks., Machnicki Stanisław, Patkowski Karol, Rozwoda Leon, Sokol Kazimierz, Sokołowski Julian, Stenzel Edward, Trompeter Ozyasz, Wędyecz Edmund, Wesołowski Jarosław, Zajączkowski Roman, Żawicki Emil. — Poprawić po feryach cenzurę z jednego przedmiotu pozwolono 1, stopień drugi otrzymało 3.

Klasa VIII. Budzianowski Władysław, Funkenstein Leon,

Goldschlag Lajzor, Herer Mechel, Karchut Teodor, Karg Józef, Königsberg Izaak, Kucharski Stanisław, Martynowicz Aleksander, Nawarski Eugeniusz, Perfecki Roman, Piller Eugeniusz, Rozwoda Ludwik, Schapira Marceli, Staniecki Jan, Uchacz Jan, Uhrman Itzig, Walter Zygmunt, Weissglas Wolf. — Pięciu uczniom pozwolono poprawić niedostateczny postęp z jednego przedmiotu po feryach.

Классифікація учеників руских клас рівнорядних.

I. КЛАСА. Бачинський Василь. Бялоскурський Кароль. Бялоскурський Яків. Винницький Володимир. Воєвідка Теодозій. Гуцуляк Роман. Генік Іван. Гуглевич Ярослав. Дмитерко Михайло. Дорундяк Николай. Запутович Іван. Кисілевський Зиновій. Ковблянський Григорій. Козакевич Володимир. Колцуняк Юліян. Корняк Йосиф. Косминка Іван. Косович Іван. Кузьмич Антін. Лакуста Іван. Левицький Володимир. Левицький Йосиф. Левицький Роман. Люхнич Йосиф. Малофій Онуфрій. Михайлецький Йосиф. Провальний Николай. Рачковський Генрик. Росткович Тадей. Рудницький Іван. Рутковський Михайло. Сидорак Теодор. Січинський Мирослав. Стефанів Ігнатій. Сумик Денис. Фроляк Василь. Чаплинський Денис. Юркевич Антін. Явний Йосиф. Яськевич Стефан. — 6 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по feriaх, 5 одержало другу, 2 третю класу.

II. КЛАСА. Федюк Ярослав. Голубович Іван. Гошоватюк Ксенофонт. Григорців Іполит. Грицан Стефан. Гериш Михайло. Гушул Євгеній. Гушул Теофіль. Добрянський Лев. Завадський Євгеній. Заячковський Стефан. Калитовський Теодор Олег. Коритовський Тарас. Куриляк Григорій. Курницький Омелян. Лакуста Святослав. Масевич Володимир. Навчук Ярослав. Німчук Петро. Оробець Іван. Оробець Стефан. Павлусевич Іван. Павлусевич Николай. Пйотровський Теодор. Семенюк Николай. Сінятович Іван. Сметанюк Петро. Ферлей Дмитро. Червинський Стефан. Чолган Зенон. — 9 ученикам дозволено поправити ноту з одного предмету по feriaх, 1 одержав другу класу.

III. КЛАСА. Срібний Теодор. Балицький Євгеній. Березовський Іван. Бурачинський Денис. Вахняк Дмитро. Войцеховський Николай. Гринюк Олекса. Горук Іван. Дробовицький Стефан. Кавалець Тит. Кисілевський Стефан.

Ковальчук Яків. Котелко Іван. Лукашук Юрій. Майковський Николай. Майковский Северин. Маркевич Іван. Недільський Евстахій. Оробець Василь. Павлюк Іван. Пасечник Андрій. Печарський Петро. Рогужинський Володимир. Станецький Лев. Стефанів Володимир. Стрийський Іван. Яцевюк Василь. Яшан Василь. Яшан Стефан. — 4 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по feriaх, 5 одержало другу клясу.

IV. КЛЯСА. Гузар Евгений. Демчук Михайло. Полес Николай. Равлюк Николай. Глушкевич Евгений. Глушкевич Зенон. Гоянюк Николай. Кисілевський Юліян. Курняк Володимир. Левицкий Іван. Масевич Константин. Павлюк Йосиф. Попович Василь. Посацький Методій. Рогужинський Юстин. Рожка Іван. Росткович Юрій. Ткачук Лаврентій. Угрин Григорій. Харук Іван. Шевчук Павло. — 1 ученикови дозволено поправити ноту з одного предмету по feriaх, 2 одержали другу, 1 третю клясу.

V. КЛЯСА. Тимошук Григорій. Балицький Константин. Бодруг Николай. Галайчук Володимир. Годота Яків. Генник Михайло. Костик Михайло. Костик Павло. Лаврів Михайло. Левицкий Всеволод. Плавюк Іван. Райтт Дмитро. Сінгалевич Евгений. Смалько Роман. Томич Николай. Федев Володимир. Якимович Ілярій. — 2 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по feriaх, 1 одержав третю клясу.

VI. КЛЯСА. Гаврилюк Ілья. Даниш Никифор. Джердж Данило. Лепкий Володимир. Балицький Юліян. Гаморак Віктор. Годованець Петро. Гузар Роман. Галай Іван. Дурделла Григорій. Мисевич Василь. Онофер Юліян. Перфецький Евгений. Петришак Йосиф. Руденський Ярослав. Черник Матій. — 2 ученикам дозволено поправити недостаточну ноту з одного предмету по feriaх, 2 одержало другу клясу.

ПРИГОТОВЛЯЮЧА КЛЯСА. Зобків Роман. Павлусевич Володимир. Бачинський Василь. Величко Іван. Ганущак

Николай. Голинський Николай. Григорців Стефан. Енгліш Тадей. Залудкий Омелян. Кисілевський Юліян. Корвацкий Роман. Левицкий Северин. Мелько Володимир. Мельник Бронислав. Навчук Юліян. Нагірний Володимир. Нилюк Стефан. Петрицкий Стефан. Продан Іван. Сальваровський Юліян. Стасюк Василь. Стефурак Григорій. Урбанович Григорій. Фроляк Николай. — З ученикам дозволено поправити ноту з одного предмету по фериях, 1 одержав другу, 2 третю клясу.

Do rodziców i opiekunów.

Rok szkolny rozpocznie się 3. września nabożeństwem wstępnem, w którym wszyscy zapisani uczniowie udział wzięć mają.

Wpisy uczniów do I. klasy będą się odbywały 30 i 31. sierpnia, do dalszych klas dnia 1. i 2. września.

Uczniowie mają się zgłaszać osobiście i przedłożyć świadectwo szkolne z ostatniego półrocza jakoteż wypełniony w dwóch egzemplarzach rodowód, w którym należy wyraźnie podać, których przedmiotów nadobowiązkowych zamierzają się uczyć.

Uczniowie nowo do zakładu wstępujący mają zgłaszać się w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć: a) metrykę urodzenia, b) świadectwo szkolne tego zakładu, w którym przedtem pobierali naukę z potwierdzeniem dyrekcji, że niema przeszkody w przyjęciu ich do innego zakładu; każdy zaś uczeń, zgłaszający się do I. kl. gimnazyalnej, który uczęszczał do publicznej szkoły ludowej, winien wykazać się świadectwem szkolnem tejże szkoły, nadto c) świadectwem rewakcynacji (ponownego szczepienia ospy). Przyjęci do I. klasy mogą być tylko ci uczniowie, którzy ukończyli najmniej 10. rok życia albo go ukończą w kalendarzowym roku ich przyjęcia.

Każdy uczeń nowo wstępujący ma zapłacić takse wstępną w kwocie 2 złr. 10 ct.

Każdy uczeń bez wyjątku ma złożyć 1 zł. jako datek na zbiory naukowe.

Uczniowie płacący opłatę szkolną mają ją złożyć najdalej do 15. października za 1. półrocze, a do 15. marca za półrocze 2.

Ponieważ nie wolno uczniom mieszkać gdzieindziej, jak tylko tam, gdzie Dyrekcya pozwoli, przeto umieszczenie uczniów z początkiem roku powinno być warunkowo zastrzeżone ze strony rodziców i opiekunów.

Osoby, przyjmujące na wikt i mieszkanie uczniów zamiejscowych, winne zaznajomić się z treścią „Regulaminu“ dla od-

powiedzialnych nadzorców domowych, utrzymujących takich uczniów, wydanego przez W. c. k. Radę Szkolną krajową w porozumieniu z c. k. kraj. Radą zdrowia) rozp. z dnia 31. maja 1898. l. 11.781 (stosownie do polecenia Wys. c. k. Minist. Wyzn. i Ośw. z dnia 17. grudnia 1897. l. 26.715. Egzemplarze tego regulaminu będą wręczone (bezpłatnie) interesowanym przy wpisach uczniów do zakładu.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywają się 15. i 16. lipca jako w terminie pierwszym, a następnie dnia 1. i 2. września jako w terminie drugim. *W każdym z tych terminów rozstrzyga się o przyjęciu lub nieprzyjęciu ucznia, a powtórzenie egzaminu wstępnego, czy to w tym samym, czy też w innym zakładzie, jest bezwarunkowo wzbronione pod karą wykluczenia ze wszystkich gimnazyów. Uczeń reprobowany przy egzaminie wstępnym może dopiero po upływie roku zgłosić się do powtórzenia egzaminu.*

Zakres wymagań przy egzaminie wstępnym do klasy I:

- a) *3 religii*: Wiadomości, których według terażniejszego rozkładu nauki nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach cztero-klasowych.
- b) *3 języka wykładowego*: Czytanie płynne i wyraziste, objaśnienie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli. opowiadanie treści większymi ustępami, znajomość zdania pojedynczego, rozszerzonego i rozbiór jego części składowych pod względem składni i zgody rządu; poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom, nadto piśmienny rozbiór jednego zdania, w którym uczniowie mają oznaczyć części mowy i ich formy, tudzież części zdania.
- c) *3 języka niemieckiego*: Czytanie płynne i zrozumiałe, znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimków (osobistych, dzierzawczych, wskazujących i względnych), odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najzwyczajniejszych czasowników mocnych; zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych; poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym.
- d) *3 rachunków*: Pisanie liczb do miliona włącznie; biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitymi; pewność w tabliczce mnożenia; znajomość ważniejszych miar metrycznych, a w wypracowaniach rozwiązywanie także zagadnień z zakresu życia codziennego.

Egzamina poprawcze będą się odbywały dnia 30. i 31. sierpnia a egzamina wstępne do klas wyższych (od II—VIII) między 5—15. września.

Na mocy rozporządzenia Wys. Min. Wyzn. i Ośw. z 6. maja 1890. l. 8836. mogą uczniowie I-szej klasy wnosić podania o uwolnienie od opłaty szkolnej w I. półroczu. Ci z nich, którzy z obyczajów, pilności i postępu do końca października otrzymają według skali cenzurę przynajmniej „dobry“ a wykażą się świadectwem ubóstwanależycie wystawionem, uzyskają odroczenie terminu do końca półroczu I. a następnie, w razie odpowiednich warunków przy klasyfikacji półrocznej, uwolnienie od opłaty szkolnej. — Każdy uczeń klasy I-szej może zatem wnieść najpóźniej do 8-go dnia po wpisach podanie, zaopatrzone w świadectwo ubóstwa, o ewentualne uzyskanie uwolnienia.

Uwaga. Wszyscy uczniowie obowiązani są nosić przepisane ubranie mundurkowe (i w takim mają się jawić już przy wpisach), tylko uczniów klasy I., którzy udowodnią należycie swoje ubóstwo, może Dyrekcya uwolnić od noszenia mundurków. Uczniom, którzy dla jakiegobądź powodu przestali uczęszczać do szkoły i zakład opuścili, nie wolno używać mundurków, jak w ogóle nikomu, kto nie jest uczniem szkół średnich. Dostrzeżone nadużycia w tym kierunku karane będą przez Władzę polityczną w myśl odnośnych obowiązujących przepisów.

До родичів і опікунів.

Шкільний рік розпочне ся дня 3. вересня торжественним богослуженєм, на котре мають безусловно явити ся всі записані ученики.

Записи учеників до I. класи і до класи приготівляючої будуть відбувати ся 30. і 31. серпня, до висших клас (II--VII) 1. і 2. (евентуально і 3.) вересня.

Ученики мають зголосити ся лично і предложити свідощтво шкільне з послідного півроку і виповнити 2 вписові карти, на котрих повинні також точно виписати, яких предметів надобовязкових наміряють учити ся.

Ученики, що вперве вступають до закладу, мають явити ся в товаристві родичів або опікунів і предложити: а) метрику хрещеня, б) свідощтво шкільне того закладу, де перед тим побирали науку з потвердженєм Дирекції, що можна їх прийняти до другого закладу.

Кожний ученик, котрий зголошує ся до I. класи гімназ. або до кл. приготівляючої а ходив передше до IV. взглядно III. класи народної школи, має предложити свідощтво шкільне тої школи а також свідощтво заціпленої віспи найдавнійше в році перед зголошенєм до гімназії або свідощтво ревакцинації.

Кожний ученик гімназьяльний платить при записі 1 злр. на наукові прибори а з початком другого півроку 50 кр. на закупно приборів до забави; ученики, що вперве вступають до закладу, платять крім того еще вступну таксу 2 злр. 10 кр., котру складають також ученики, котрі переходять з класи приготівляючої до гімназії.

Ученики класи приготівляючої платять лише 1 злр. яко вступну таксу.

Шкільна оплата виносить за кожний піврік 20 злр. а в класі приготовляючій 5 злр. Сю оплату має кожний ученик зложити найдалше до шести тижнів кожного півроку.

Понеже не вільно ученикам мешкати денде, як лиш там, де їм Дирекция позволить, проте поміщене учеників з початком шкільного року має бути условно застережене із сторони родичів або опікунів.

В наслідок припорученя Вис. ц. к. Міністерства Вір. і Просьвіти з дня 17. грудня 1897. Ч. 26.715 видала Вис. ц. к. Рада Шкільна краєва дня 31. мая 1898. Ч. 11.781 „Правила“, як мають поступати всі, що беруть на мешканє і харч позамісцевих учеників: Одвічальний надзір домовий (господар або господиня) має обовязок познакомити ся зі змістом сих „правил“ а в тій ціли буде єму доручений один примірник (даром) при записах учеників.

Вступні іспити до I. класи гімназияльної і до класи приготовляючої відбудуть ся дня 15. і 16. липня, 1. і 2. вересня. В кождім із сих тормінів рішає ся безусловно о прийнятю або непринятю ученика, а повторенє вступного іспиту чи в тім самім чи в другім заведеню є заборонене під карою виключеня із всіх гімназий. Зголошувати ся до нового іспиту не може репробований ученик скорше як по році в яким небудь заведеню.

Ученики, що зголошують ся до I. класи гімн., мусять кінчити в сїм році сонічним найменше 10. рік, а до кл. приготовляючої найменше 9. рік житя.

При вступнім іспитї до класи приготовляючої мають виказати ся ученики таким засобом знаня, якого набирає ся в III. класї народної школи, а при іспитї до I. класи гімназияльної мають відповісти і дотеперішним жаданям а надто єще слїдуючим (приписаним найновїшим розпорядженєм Вис. ц. к. Мініст. В. і Пр. з дня 2. січня 1897. Ч. 31152): 1. в мові викладовій: мають подати також письменно аналізу одного реченя, іменно означити в нїм части мови і їх форми та части реченя;

2. в рахунках належить в письмених виробх увзгляднати також практичні питання із щоденного житя.

Іспити поправчі будуть відбувати ся дня 30. і 31. серпня, а іспити вступні до класе II—VII. межі 5—15. вересня.

Звертає ся увагу родичів і опікунів, щоби з огляду на добро своїх дітий або вихованців звідували ся як найчастійше в канцелярії гімназияльній о їх успіхах в науці і поведеньу.

По мысли розпорядження Вис. ц. к. Мініст. Пр. з 5. мая 1890. Ч. 8836 можуть ученики I. класи гімн., виявши репетентів, вносити поданє о увільненє від оплати шкільної в I. півроці. Тим з них, котрі з обичаїв, пильности і поступу одержать після скалі ноту найменше „добру“ до кінця жовтня і викажуть ся належито виписаним свідощтвом убожества, може признати Вис. ц. к. Рада Шк. краєва увільненє від оплати під услівем, если їх шкільні свідощтва за I. піврік будуть відповідати приписаним вимогам. Таке поданє о увільненє має внести кождий ученик в перших 8 днях місяця вересня.

Замітка. Звертає ся увагу родичів взглядно опікунів, що вже від самого початку шкільного року всі ученики обовязані носити приписані мундури; звільняти від сего обовязку може Дирекция лише тих учеників I. класи, котрі докажуть, що задля убожества не в силі справити собі мундур. За те є строго заборонено носити шкільні мундури всім, що не суть учениками (отже і тим, що задля якої небудь! причини покинули школу); винних буде ц. к. Власть політична потягати до одвічальности.

